פרשת השבוע

ואתחנן

תשפ"ו

הלכות, זוה"ק, מאמרים, פרפראות,
מעשיות וחידושי תורה נלהבים
מתוך שיעורו השבועי
של מו"ר ועט"ר הגאון המקובל
רבינו בניהו שמואלי שליט"א
ראש ישיבת המקובלים נהר שלום
ונשיא ישיבתינו הקדושה

יו"ל ע"י ישיבת המייש"ר
רח' אורט ישראל 4 (כניסה ב' רח' יוספטל 80) בת ים
טלפון: 03-5520004

כל הזכויות שמורות
למכון "**בני יששכר**"
שע"י ישיבת המקובלים "**נהר שלום**" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

או בחנות הישיבה "**הידור מצוה**"
רחוב אורט ישראל 4 בת ים
בעלות 6 ₪ בלבד
לבירורים ניתן ליצור קשר
בטלפון: 03-505-1111

ניתן לשלוח הארות והערות
למכון "**בני יששכר**"
באמייל: m6222560@gmail.com

אור זרוע לצדיק
ולישרי לב שמחה

לעילוי נשמת מר אבינו עטרת ראשנו
ראש ישיבתנו הקדושה "**נהר שלום**" תכב"ץ
האי חסידא קדישא ופרישא
עמוד התפילה ענוותן כהלל
שיף עייל שיף נפיק
ולא מחזיק טיבותא לנפשיה

כמוהר"ר **שלום אהרן שמואלי** זצוק"ל

ב"ר **שמואל ורחל** ז"ל

נלב"ע ביום שב"ק כ"ג סיון התשפ"ד

ולעילוי נשמת
אמנו היקרה הצנועה והחשובה
שזכתה לזכות את הרבים
ולהעמיד דורות ישרים מבורכים
מסרה עצמה למען התורה הקדושה
הרבנית הצדקנית

מרת **שולמית רחל שמואלי** ז"ל

בת **נחמיה ומזל** ז"ל

נלב"ע ביום השישי ז"ך אלול התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרן הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

שבת נחמו

מנהגי שבת נחמו

א. מנהג אנשי מעשה לספר שערות ראשם בערב שבת נחמו[א].

ב. ראוי להתענג בשבת נחמו יותר משאר שבתות השנה ומצוה לעשותו כיו"ט[ב].

ג. חז"ל תקנו שיקראו פרשת ואתחנן בשבת אחרי תשעה באב[ג].

ד. יש שנהגו לדקדק לקרוא פרשת ואתחנן שנים מקרא ואחד תרגום בתפילין, מחשש עדות שקר בקראו פרשת שמע בלא תפילין[ד].

ה. המנהג לכבד את הרב לעלות לקריאת עשרת הדברות[ה].

עיונים והארות

א. כ"כ בספר מנהג טוב (לחד מקמאי יו"ל שנת תרפט מתוך כת"י עתיק של חכם אחד מחסידי איטליא) שמנהג טוב שלא להסתפר עד ערב שבת נחמו וז"ל: כבואו ערב שבת של נחמו חייב לספר ולשמח גופו ולקבל שבת בשמחה ובטוב לבב ויתנחם בנחמות מרובות. נטעי גבריאל (הלכות בין המצרים ב פרק צז הלכה א).

ב. יוסף אומץ (סי' תתרד) ושכ"כ אבן שועיב. וכן הוא בריטב"א (תענית דף כו:) וז"ל: ומפני זה נהגו לעשות סעודה בשבת שלאחר ט' באב.

ג. שו"ע (סי' תכח סעי' ד). והטעם הוא כדי שיקראו פרשת דברים שמתחלת בתוכחותיו של משה קודם תשעה באב כדי להפטיר בה בחזון שהיא תוכחת ישעיה על חרבן. (לבוש).

ד. נטעי גבריאל (שם הלכה ד) בשם לקוטי חבר בן חיים שכן נהג רבינו החת"ס.

ה. מג"א (סי' תכח ס"ק ח). הגאון חיד"א בספרו לדוד אמת (סי' י סעי' ה).

הלכות ט"ו באב

א. אמרו חז"ל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים[א],

עיונים והארות

א. תנן בתענית (כו:) אמר רבן שמעון בן גמליאל, לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים, שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין, שלא לבייש את מי שאין לו, כל הכלים טעונין טבילה. ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים, ומה היו אומרות: בחור! שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך, אל תתן עיניך בנוי, תן עיניך במשפחה, שקר החן והבל היפי אשה יראת ה' היא תתהלל, ואומר: תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה. וכן הוא אומר צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתנתו וביום שמחת לבו, ביום חתנתו - זה מתן תורה, וביום שמחת לבו - זה בנין בית המקדש, שיבנה במהרה בימינו. ע"כ.

ובגמ' (ל:) בשלמא יום הכפורים - משום דאית ביה סליחה ומחילה, יום שניתנו בו לוחות האחרונות. אלא חמשה עשר באב מאי היא, אמר רב יהודה אמר שמואל: יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה. מאי דרוש? זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד וגו' - דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה. אמר רב יוסף אמר רב נחמן: יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל, שנאמר ואיש ישראל נשבע במצפה לאמר איש ממנו לא יתן בתו לבנימן לאשה. מאי דרוש? אמר רב: ממנו, ולא מבנינו. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: יום שכלו בו מתי מדבר. דאמר מר: עד שלא כלו מתי מדבר לא היה דבור עם משה, שנאמר ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות וידבר ה' אלי, אלי היה הדבור. עולא אמר: יום שביטל הושע בן אלה פרוסדיות (שומרים) שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים, שלא יעלו ישראל לרגל, ואמר: לאיזה שירצו יעלו. רב מתנה אמר: יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה. ואמר רב מתנה: אותו יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב, הטוב, שלא הסריחו. והמטיב, שנתנו לקבורה. רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו: יום שפסקו מלכרות עצים למערכה. דתניא, רבי אליעזר הגדול אומר: מחמשה עשר באב ואילך תשש כוחה של חמה, ולא היו כורתין עצים למערכה, לפי שאינן יבשין. אמר רב מנשיא: וקרו ליה יום תבר מגל.

ועוד טעם לשמחה כי מיום זה והלאה שהלילות מתארכים, על כל אחד להוסיף בלימוד התורה יותר בלילות, ויוסיפו לו חיים על חיין, שנאמר (משלי ט, יא) "כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים", וכן נאמר (שם ג, טז) "ארך ימים בימינה בשמאולה עשר וכבוד". וכן אמרו חז"ל (מסכת אבות פ"ב מ"ז): "מרבה תורה מרבה חיים". (מסבת תענית כו: ל:, לא.)

אמרו חז"ל (סנהדרין צב.) כל בית שאין דברי תורה נשמעים בו בלילה - אש אוכלתו.

וירבה בו מעט בשמחה כי יש עילוי לשכינה[ב].

ב. יום ט"ו באב הוא ארבעים יום קודם כ"ה באלול שהוא יום בריאת העולם, ובאותו יום הכריזו בשמים על בריאת העולם, ולכן ירבה בתשובה ומעשים טובים מכאן ואילך כי אור ימים הנוראים מבצבצים ובאים. וכבר אמרו (עמוס ג, ח) "אריה שאג מי לא יירא" וחודש אב מזלו אריה[ג].

עיונים והארות

חס ושלום. וכתב הרמב"ם (פ"ג מהלכות תלמוד תורה הי"ג): אף על פי שמצות תלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר: "והגית בו יומם ולילה" מכל מקום אין אדם לומד לומד רוב חכמתו אלא בלילה. וכך אמרו חכמים: אין רינה של תורה אלא בלילה, שנאמר "קומי רוני בלילה". וכן אמרו חכמים (עבודה זרה ג:): "כל העוסק בתורה בלילה, חוט של חסד משוך עליו ביום" [שהקב"ה נותן לו חן בעיני הבריות]. לפיכך הרוצה אכות בכתרה של תורה, יזהר מאוד בכל לילותיו, ולא יאבד אפילו אחת מהן באכילה ושתיה, בשינה ושיחה וכיוצא בהם, אלא בתלמוד תורה וחכמה. ע"כ.

ב. כן כתב מרן החיד"א (מורה באצבע סי' ח' אות רמב) ביום ט"ו באב ירבה קצת בשמחה כי יש עלוי לשכינה וכמו שכתוב בזוהר הקדוש (חלק ב' דף קל"ה).

וכ"כ מו"ר הבא"ח (ש"א פר' דברים אות א) לגבי בר ישראל דאית ליה דינא בהדי עכו"ם בחודש אב, שכל הדין הזה הוא עד עשרה באב וז"ל: וי"א עד ט"ב דהיינו עד אחר עשרה באב וזו הסברה היא עיקר, דאין צריך להשתמיט עד ר"ח אלול אלא רק עד אחר עשרה באב, ובפרט כי בט"ו באב צריך לעשות שמחה מפני שיש עלוי לשכינה כמ"ש בזוה"ק ח"ב דף קצ"ה, וכיון שעלה חודש זה ביום ט"ו לא ירד דמעלין בקודש, ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב בן פרת יוסף בן פרת עלי עין בנות צעדה עלי שור, דידוע מ"ש רז"ל לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיוה"כ שבהם בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים וכו' וכנז' בתענית יע"ש, וידוע מ"ש רז"ל במדרש שכל ישראל נקראים בשם יוסף כמ"ש תחון שארית יוסף, וז"ש בן פרת יוסף אלו ישראל שיהיה להם בן פרת עלי עין הוא חודש אב שהוא בחי' עין כנז"ל, אף על פי שיש בו בכיה ואנינה ואמר אימתי יהיה החן הזה בחודש אב שהוא בחי' עין, ואמר בנות צעדה עלי שור פירוש בזמן שבנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים שהוא ביום ט"ו באב.

ג. הנה כ"ה באלול הוא יום בריאת העולם והוא יום של בריאת נשמות ישראל כמו שנדרש בחז"ל - "בראשית" - בשביל ישראל שנקראים ראשית שנאמר (ירמיהו ב, ג) "קדש ישראל לה' ראשית תבואתה", והנה אמרו רז"ל (סוטה ב.) ארבעים יום קודם יצירת הולד יוצאת בת קול ואומרת בת פלוני לפלוני, והנה על פי זה ארבעים יום קודם כ"ה באלול שהוא יום יצירתן של נשמות ישראל יוצא ט"ו באב, שאז נשמות ישראל עלו במחשבה, ולכן תקנו שבכל שנה ושנה בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים, והותרו השבטים להתחתן זה בזה ושבט בנימין הותר לבוא בקהל, כי זה הזמן שנשמות ישראל עלו במחשבה ואם כן אין זמן טוב מזה לחיתון.

לאחר יום תשעה באב אנחנו מקבלים תנחומים ויום ט"ו באב הוא יום השביעי של יום תשעה באב שהוא יום השביעי של תשלום ימי האבילות ואז אנו קמים, ולכן הוא יום טוב, ומאז

ג. אין נופלין על פניהם ביום זה. ולא במנחה שלפניו[ז]. ואין אומרים בתפילת שחרית מזמור יענך ה', ולא מזמור תפילה לדוד[ה]. וכן אין מתענים בו[ו]. וכשחל בשבת אין

עיונים והארות

מתחיל בחינת התיקון של השנה ההיא, ולכן אמרו חז"ל מיום ט"ו באב דלא מוסיף יסיף כי מאז אנו מתחילים להקים את המלכות מהעפר ולהעלותה אל דודה בחדש אלול כמו שדרשו דורשי רשומות **אני לדודי ודודי לי** ר"ת אלול.

מט"ו באב מתחילים ימי הרחמים וע"כ נהגו הצדיקים להתחיל לחשב חשבון נפשם וסיכום השנה ומה לעשות. וכן בט"ו באב יש צדיקים שהתחילו ללמוד תיקוני הזוה"ק.

כתוב בספרי המוסר שיום חמשה עשר באב, הוא תחילה וראש לימי הדין המתחילים באלול, וראוי לאדם שיתחיל מיום זה לעשות חשבון נפשו על מעשיו שבכל השנה, לפיכך יש גם שנוהגים שאם כותב אגרת לחבירו מיום זה ואילך כותב בו "כתיבה וחתימה טובה" כנהוג אצל העולם מראש חודש אלול.

הנוהגים כך מצאו אסמכתא נאה למנהג בדרך גימטריא, שכן אותיות של "חמשה עשר באב" עולות בגימטריא: "תשע מאות עשרים ושמונה" כגימטריא של "כתיבה וחתימה טובה".

ועוד אמרו רמז לכך שימי התשובה מתחילים בחמשה עשר באב ונמשכים עד הושענא רבה, שכך אמר להם משה לישראל, "אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם" וגו' "מחוטב עציך עד שואב מימיך" זה יום ט"ו באב שהוא יום אחרון לכריתת עצים למערכה, "עד שואב מימיך" זה הושענא רבה שהוא סוף זמן ניסוך המים בחג.

ולכן בימים אלו צריך האדם להתחזק מאד בתורה ויראה"ש, שהם ארבעים יום קודם בריאת העולם מחדש שהוא כ"ה באלול שאז התחילה בריאת העולם, ונשלם בר"ה שהם ימים ששי ושביעי דבריאת העולם כנודע. וכמו שאמרו רבותינו טוב אחרית דבר, מראשיתו, דכל דבר שבתחילתו היה טוב, אזי גם בסופו יהיה טוב וכיון שעכשיו זה ראשית השנה יתחזק האדם וילמד וינצל זמנו קודם בואו ליום הדין.

ד. שו"ע (סי' קלא סעי' ו) נהגו שלא ליפול על פניהם בט"ו באב, ולא בט"ו בשבט, ולא בר"ח, ולא במנחה שלפניו. וכתב הכה"ח (ס"ק לא). כתב הפרי חדש (אות ז) דאכולהו קאי דכל יום שאין בו נפילת אפים אין נוהגין ליפול במנחה שלפניו ע"כ. אבל העולת תמיד (אות ך) כתב דמשמע מדברי המחבר דבט"ו בשבט ובאב יש נפילת אפים במנחה שלפניהם אלא שאין המנהג כן עכ"ד, וכן כתב באות כ"ג דבכל אלה המנהג שגם במנחה לפניהם אין נופלין על פניהם. וכן כתב הכנסת הגדולה בהגהות בית יוסף דמנהגינו דכל יום שאין נופלין על פניהם אין נופלין גם כן במנחה שלפניו.

ה. דעת הרמ"א (סי' קלא סעי' א) שאומרים למנצח וז"ל: ואפי' בימים שאין אומרים תחנון אומרים למנצח, מלבד בר"ח וחנוכה ופורים וע"פ ועיו"כ וט' באב (מנהגים וע"ל סי' תקנ"ט). אולם מנהג בני ספרד כל יום שאין בו נפילת אפים אין אומרים למנצח יענך ביום צרה ולא תפלה לדוד, וכ"כ הבא"ח (ש"א פר' כי תשא אות יז) וז"ל: ובימים שאין אומרים בהם ודוי, המנהג פשוט דאין אומרים מזמור יענך ומזמור תפלה לדוד, וכן המנהג גם אצל קהל חסידים בעה"ק ירושלים ת"ו, ולא ידענו טעם למזמור תפלה לדוד, ואומרים דכך הוא קבלה מהראשונים ז"ל.

אומרים צדקתך במנחה[ז].

ד. בברכת המזון של ט"ו באב יכוין במיוחד בברכת הטוב והמטיב על הרוגי ביתר שניתנו לקבורה ביום זה[ח].

ה. יש חסידים ואנשי מעשה מתחילים ללמוד סדר תיקוני זוהר מחמשה עשר באב עד יום הכיפורים[ט].

ו. יזהר להוסיף בתורה מיום ט"ו ואילך, ובפרט בלילות כי מעתה הלילות נעשות ארוכות, ואמרו חז"ל מאן דמוסיף מוסיפים לו[י].

עיונים והארות

וכ"כ הכה"ח (ס"ק לז) על דברי הרמ"א וז"ל: אבל הפרי חדש (אות א) כתב דאין אנו נוהגין כן אלא שבכל יום שאין אומרים תחנון אין אומרים למנצח, וכן כתב שיירי כנסת הגדולה בהגהות הטור (אות ג), מאמר מרדכי (אות ו), שלמי צבור (דף קנד ע"ב), חסד לאלפים אות י"ד, וכתב וכן אין אומרים תפלה לדוד, יפה ללב אות ז'. ונראה דזהו רק למנהג בני ספרד אבל מנהג בני אשכנז כמו שכתב הרמ"א ז"ל שהרי רבני האשכנזים הביאו דברי הרמ"א ז"ל ועל כן כל אחד יחזיק במנהגו שהרי אין איסור בדבר, ומנהג בני ספרד כל יום שאין בו נפילת אפים אין אומרים למנצח יענך ביום צרה ולא תפלה לדוד ואם הוא ביום שבת אין אומרים צדקתך צדק.

ו. מג"א (סי' תקעג ס"ק א). א"ר (שם ס"ק ג). כה"ח (שם ס"ק יא).

ז. ע"פ מ"ש שו"ע (סי' רצב סעי' ב) וז"ל: אומרים: צדקתך ואם חל בו יום שאילו היה חול לא היו אומרים בו במנחה נפילת אפים, אין אומרים צדקתך.

ח. אני לדודי (עמוד ג) בשם לוח דבר בעתו.

ט. כי מעלת אמירת תיקוני זוהר בחודש אלול מבואר בהקדמת כסא מלך לתיקו"ז, שהלימוד בחודש אלול מטהר הגוף והנשמה וסגולתו לקרב קץ הגאולה ב"ב, וכ"כ באור הצדיקים (סי' ל"ו ס"ב) אשרי מי שישלים ספר התיקונים בימים אלו, ויקירי ירושלים מתחילים באמירת התיקונים מט"ו באב. וכ"כ בסידור אור הישר קוידינוב שהרה"צ הרח"ד מקוידינוב היה אומר תיקוני הזוהר נט"ו באב עד הושענא רבה.

י. גמ' בתענית (לא.) מכאן ואילך, דמוסיף - יוסיף (מחמשה עשר באב ואילך, דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה - יוסיף חיים על חייו.), ודלא מוסיף (לעסוק בתורה בלילות) יסיף. מאי יסיף, אמר רב יוסף: תקבריה אימיה (ימות בלא עתו).

והסביר רבינו חננאל תקבריה אימיה שאינו מן החכמים שמנדדין שינה מעיניהם בעולם הזה, וחיים לעולם הבא. ובערוך כתב: ודלא מוסיף, אלא ישן כל הלילה - יאסף. כלומר, מתרשל ואינו מבקש חיים. שהתורה כתוב בה "כי הוא חייך ואורך ימיך". והענף יוסף מבאר, שלפי שעתה העת ללימוד הלילה, והלימוד השייך ללילה הוא תורה שבעל פה, ודרשו חז"ל "שמע בני מוסר אביך - זו תורה שבכתב. ואל תטוש תורת אמך - זו תורה שבעל פה", ואם אינו לומד אותה, היא גורמת לו שיקבר. וזהו "תקבריה אמיה". דהיינו - תורה שבעל פה. עיין שם.

ז. ביום כ' לחודש אב עושים התרת נדרים שהוא ארבעים יום קודם ר"ה, וטוב לעשות התרה בעשרה. ונהגו עוד לעשות התרה בער"ח אלול שהוא ארבעים יום קודם יום הכיפורים, ומנהג יפה הוא כדי שיותַר לו נזיפה ונדוי בבי"ד של מעלה. ויזהר מכאן ואילך בכל עניניו שלא יתחייב נזיפה או נידוי בבי"ד של מעלה, כדי שתהיה תפילתו נשמעת בר"ה וביוהכ"פ יא.

עיונים והארות

וכ"כ הגאון חיד"א (שם) וז"ל: ויזהר להוסיף תורה בלילה עד כאן. וכתב במועד לכל חי (סי' י אות צז) וז"ל: ובספר נוהג כצאן יוסף (דף סח ע"ב) כתב משם ספר יוסף אומץ ק"ק, על מה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה דלא מוסיף אחר ט"ו באב יסיף, לא נאמר אלא לגלילות ארץ ישראל דשם הלילות ארוכות אחר ט"ו באב יותר משמונה שעות, מה שאין כן בגלילות הללו, מכל מקום המחמיר תבוא עליו ברכה, עד כאן לשונו. וכן כתב המנהיג דראוי לכל אדם שהוא יודע ספר להחמיר על עצמו לקום על כל פנים בשעה עשירית בלילה, בין בימות הגשמים בין בימות החמה, עד כאן לשונו. ועיין עוד שם בדף א אות ב, במה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, מקומי עד שכבי קומי, משכבי עד קומי שכבי, עיין שם, יהי רצון שנזכה להגות בתורתו יומם ולילה, בקיץ ובחורף. יהיה, לאורך ימים ושנים כולנו חיים:

יא. כן כתוב במנהגי ק"ק חסידים בית אל (אות סד). והנה פעמים שיתחייב האדם התרה מצד שנתנדה לשמים, וכגון שהזכיר במזיד שם שמים לבטלה בכל לשון, כדאיתא בשו"ע (סי' שלד סעי' ח), או שעיכב הרבים מלעשות מצוה, או ביזה ת"ח אפילו בשוגג. או ביזה אביו ואמו אפילו שלא בפניהם ואפילו בשוגג. או שהכה לחבירו, וכיון שאמרו בזוה"ק דהמתחייב נזיפה או נידוי בב"ד של מעלה ישאר בנידויו מ' יום ואין תפילתו נשמעת, על כן נזהרו לעשות התרת נדרים וחרמות ושמתות ונידויים בי"ט מנחם אב, שהוא מ' יום קודם ר"ה, וכן בערב ר"ח אלול, שהוא מ' יום קודם יוהכ"פ, שעל ידי זה לא יעמוד בנידוי ביוהכ"פ ח"ו. ויזהר מכאן ואילך שלא יתחייב נזיפה או נידוי בב"ד של מעלה. וכן מנהג בית אל, והובא בנהר מצרים, ובכה"ח (סי' תקפא ס"ק יב).

ודע כי במנהגי בית אל (אות סד) כתבו לעשות ביום כ' אב. אמנם במנהגי ק"ק בית יעקב לרבי אליהו מני זצוק"ל (פרק ח אות סה) כתבו לעשות ההתרה ביום י"ט באב.

ומה שכתבנו שנוהגין לעשותה בעשרה כ"כ במטה אפרים ובמנהגי החת"ס, שמא נתנדה אחד בחלום וצריך התרה בעשרה, או שמא נדר אחד מהם בחלום, ואם אי אפשר בעשרה יעשו בשלשה. כדאיתא בשו"ע (סי' שלד סעי' לה), וע"ש עוד דלכתחילה צריך עשרה ששונים הלכות, או עכ"פ שונים משנה או עכ"פ יודעין לקרות ורק אם לא מצא יתיר בשלשה.

מאמרי הזוה"ק

ח"ג ר"ס ע"א

וָאֶתְחַנַּן אֶל יְהוָה בָּעֵת הַהִיא לֵאמֹר. (דברים ג') **אֲדֹנָ"י יֱהו"ה אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ וְגו'. רִבִּי יוֹסֵי פָּתַח** כדי לפרש פסוק זה, רבי יוסי פתח, הקדים לפרש מה שכתוב, (ישעיה לח) **וַיִּסֹּב חִזְקִיָּהוּ פָּנָיו אֶל הַקִּיר וַיִּתְפַּלֵּל אֶל יְהוָה** התפלל מקירות לבו ונתבטלה ממנו הגזרה של צו לביתך כי מת אתה בעוה"ז ולא תחיה לעוה"ב, והכל בכח התורה שזכה ללמד לכלל ישראל, לכן הקדים בשבחה של תורה ואמר. **תָּא חֲזֵי, כַּמָּה הוּא חֵילָא תַּקִּיפָא דְאוֹרָיְיתָא, וְכַמָּה הוּא עִלָּאָה עַל כֹּלָּא** בא וראה, עד כמה הוא חוזק ותוקף התורה, ועד כמה הוא נעלה על כל שאר עסקי המצוות. **דְּכָל מַאן דְּאִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרָיְיתָא, לָא דָחִיל מֵעִלָּאֵי וְתַתָּאֵי** כל מי שעוסק בתורה, אינו מתירא מן המקטרגים העליונים, ולא מן המזיקים התחתונים. **וְלָא דָחִיל מֵעַרְעוּרִין בִּישִׁין דְּעָלְמָא** ואינו מתירא ממקרים ופגעים רעים המתרגשים בעולם, שבאים על האדם פתאום כשיזדמן במקום סכנה. **בְּגִין דְּאִיהוּ אָחִיד בְּאִילָנָא דְּחַיֵּי** לפי שהוא אחוז בעץ החיים שהוא סוד ז"א שבו שורש התורה, **וְאָכִיל מְנָ"ה בְּכָל יוֹמָא** ואוכל מפירותיו בכל יום, דהיינו שלומד את התורה, ועל ידי זה נשמתו נהנית משפע המוחין הנשפע לז"א על ידי תורתו.

דְּהָא אוֹרָיְיתָא אוּלִיף לֵיהּ לְבַר נָשׁ, לְמֵיהַךְ בְּאֹרַח קְשׁוֹט

וממשיך ואומר, כי התורה מלמדת לאדם ללכת בדרך האמת, ר״ל שמורה לו איך יקיים את כל המצוות, מה שאין כן בלי תורה, שאפילו יעסוק במצוות הרי אין בור ירא חטא. **אוּלִיף לֵיהּ עִיטָא הֵיךְ יָתוֹב כַּמֵּי מָאֲרִיהּ** (לְבַטְּלָה לְהַהִיא גְּזֵרָה) ומלמדת אותו ונותנת לו עצה איך ישוב לפני קונו, כי מתוך הלימוד ידע חומר העון. **וַאֲפִילּוּ יִתְגַּזַּר עֲלֵיהּ מִלְּתָא, כֻּלָּא יִתְבַּטֵּל וְיִסְתַּלַּק מִנֵּיהּ** ואפילו שנגזרה עליו מיתה, כעין שגזר הקב״ה על חזקיהו המלך, (שבו התחיל לעיל בפסוק ויסב חזקיהו), תתבטל כל הגזרה ותסתלק ממנו, ואפילו כבר התחילה הגזרה להתקיים כעין חזקיהו שחלה למות עם כל זה יתרפא, **וְלָא שָׁרְיָא עֲלוֹי** ולא תשרה הגזרה עליו, אלא עוד יתוספו ימיו כעין שנתוספו ט״ו שנים לחזקיהו. (עִיטָא דְּבַר נָשׁ בְּהַאי עָלְמָא) **וְעַל דָּא בָּעֵי לְאִשְׁתַּדְּלָא בְּאוֹרָיְיתָא יְמָמָא וְלֵילֵי, וְלָא יִתְעַדֵּי מִנַּהּ** ועל כן צריך לעסוק בתורה יומם ולילה, ולא יסור ולא יתבטל ממנה לעולם, **הָדָא הוּא דִּכְתִיב,** (יהושע א) **וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה** זהו שכתוב והגית בו יומם ולילה, פרש״י, והתבוננת בתורה ביום ובלילה, כי כל הגיון שבתורה הוא בלב, ומש״כ ״יומם ולילה״ היינו בכל עת שימצא פנוי מעסקי מחייתו. **וְאִי אַעְדֵּי מִינֵּיהּ אוֹרָיְיתָא, אוֹ אִתְפָּרַשׁ מִנַּהּ, כְּאִלּוּ אִתְפָּרַשׁ מִן חַיֵּי** ואם הסיר ובטל ממנו את התורה, או אפילו שנפרד ממנה רק לפי שעה, נחשב לו כאילו נפרד מן החיים, כי התורה היא חיי האדם.

תָּא חֲזֵי, עִיטָּא דְּבַר נָשׁ כַּד אִיהוּ סָלִיק בְּלֵילְיָא עַל עַרְסֵיהּ בא וראה, עצה טובה לאדם, כשעולה בלילה על מטתו לישון, **בָּעֵי לְקַבְּלָא עֲלֵיהּ עוֹל מַלְכוּתָא דִּלְעֵילָּא, בִּלְבָּא שָׁלִים** צריך לקבל עליו עול מלכות שמים בקריאת שמע שעל המטה בלב שלם. **וּלְאַקְדְּמֵי לְמֵימַר גַּבֵּיהּ פִּקְדוֹנָא דְּנַפְשֵׁיהּ. וְהָא אוּקְמוּהּ** ולפני השינה יקדים למסור נפשו בפקדון לשכינה, בפסוק בידך אפקיד רוחי, קודם שהיא תטלנה ממנו, ויכלול את נפשו במלכות ואצילות, והרי כבר ביארו כן החברים, **בְּגִין דְּכָל עָלְמָא טָעֲמִין טַעֲמָא דְּמוֹתָא** לפי שבלילה בעת השינה כל בני העולם טועמים טעם מיתה, כי השינה היא אחת משמים במיתה, **דְּהָא אִילָנָא דְּמוֹתָא שָׁרְיָא בְּעָלְמָא** כי אילן המות שורה ושולט בעולם, היינו המלכות שהיא בחינת עץ הדעת טוב ורע, והיא שולטת על הסטרא אחרא השולט בלילה, בסוד ומלכותו בכל משלה, והם יונקים ממנה, לכן נקראת אילן המות, **וְכָל רוּחֵי דִּבְנֵי נָשָׁא נָפְקִין, וְסָלְקִין** וכל רוחות בני אדם יוצאים מגופם ועולים למעלה לתת דין וחשבון על כל פעלם של היום, וגם כדי להתחדש, בסוד חדשים לבקרים **וְאִתְמַסְּרָן** (ס"א וְאִתְמַשְּׁכוּ) **גַּבֵּיהּ** ומסתתרים אצלה ביסוד דמלכות. **וּבְגִין דְּאִינּוּן בְּפִקְדוֹנָא, כֻּלְּהוּ תָּיְבִין לְאַתְרַיְיהוּ** ולפי שהם נמסרו לה בפקדון, והמלכות נאמנת בפקדונה, לכן כולם חוזרים למקומם לגופם ואינם מחליפים בעליהם.

תָּא חֲזֵי, כַּד אִתְּעַר רוּחַ צָפוֹן בְּפַלְגוּת לֵילְיָא, וְכָרוֹזָא נָפִיק

בא וראה כשמתעורר רוח צפון בחצות הלילה, והוא סוד הגבורות דאימא המבריחות

את כל כחות הטומאה מן העולם, וכרוז יוצא על ידי מלאך גבריאל הנקרא שכוי, עד שמגיע הכרוז לתרנגולים שבעולם הזה וקוראים ומקיצים את בני אדם משינתם. **וְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אָתֵי לְגִנְתָּא דְעֵדֶן לְאִשְׁתַּעְשָׁעָא בְּרוּחֵיהוֹן דְּצַדִּיקַיָּיא** והקב"ה בא לגן עדן, בסוד יחוד יעקב ולאה הנעשה בחצות הלילה, להשתעשע ברוחות הצדיקים העולים בסוד מ"ן לגרום יחוד ההוא, **כְּדֵין מִתְכַּוְונֵי** (נ"א מִתְעֲרֵי) **כָּל בְּנֵי מַטְרוֹנִיתָא, וְכָל בְּנֵי הֵיכָלָא, לְשַׁבְּחָא לֵיהּ לְמַלְכָּא קַדִּישָׁא** אז בחצות הלילה מתעוררים משינתם כל בני השכינה, דהיינו כל מי שיש לו נפש ממלכות דאצילות, וכל בני היכלא וכל בני ההיכל, דהיינו כל מי שיש לו נשמה מהיכלות הבריאה, כל אלו מתעוררים וקמים בחצות הלילה, כדי לשבח למלך הקדוש ז"א בשבחי התורה. **וּכְדֵין כָּל אִינּוּן פִּקְדּוֹנִין דְּרוּחִין דְּאִתְמַסְּרָן בִּידָהּ, כֻּלְּהוּ אָתְיִב לְמָארֵיהוֹן** ואז כל אותם הפקדונות של הרוחות שנמסרו ליד השכינה בעת השינה, עתה בחצות הלילה היא מחזרת את כולם לבעליהם לגופם. **וְרוּבָּא דִבְנֵי עָלְמָא מִתְעָרִין בְּהַהִיא שַׁעֲתָא** ורוב בני העולם, דהיינו כל אלה שיש להם נפש ממלכות דאצילות מתעוררים משינתם בחצות הלילה, **וְהָא פִּקְדּוֹנֵיהּ דְּכֻלְּהוּ אָתְיִב לְגַבַּיְיהוּ** ואת הפקדון של כל בני אדם היא מחזרת אליהם, ואינם מחליפים בעליהם לעולם. וכתב הרח"ו, כי אין הפקדון אצל המלכות, רק עד חצות הלילה, כי אז מתעורר רוח צפון בעולם שהיא רוח גבורה, המברחת את רוח הטומאה מן העולם, לכן מתבטל הפחד של אחיזת החיצונים, והמלכות מחזרת את הנשמות למקומן, ולכן רוב בני העולם מתעוררים משינתם באותה שעה, ואם יש אנשים שאינם מתעוררים, אז הוא מפני שהנשמה רוצה

לשוטט בעולם, או לפעמים מחמת שאותן הנשמות לא זכו לעלות למעלה, והן משוטטות עם רוח הטומאה (כנזכר בזהר פ' תרומה דף קל ע"א).

אִינּוּן דִּבְנֵי הֵיכָלָא עִלָּאָה קָיְימֵי בְּקִיּוּמַיְיהוּ ומפרש, אלה בני ההיכל העליון שהם בני השכינה העומדים במעמדם, **מִתְעָרֵי מִשְׁתַּדְּלֵי בְּתוּשְׁבַּחְתָּא דְאוֹרַיְיתָא** הם מתעוררים בחצות הלילה, ועוסקים בשבחה של תורה, **וּמִשְׁתַּתְּפֵי בִּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, עַד דְּנָהִיר יְמָמָא** ומשתתפים בכנסת ישראל שהיא השכינה שירדה בחצות לעולם הבריאה בסוד גלות השכינה, ועל ידי עסק התורה מעלים אותה למקומה לאצילות, עד שמאיר אור היום, כי המעלה העיקרית היא שישתדל האדם בעסק התורה עד אור הבוקר, וילך להתפלל, ולא יפסיק בשינה כלל. **כַּד אָתֵי צַפְרָא, הֵיא, וְכָל בְּנֵי הֵיכָלָא** כשבא הבוקר, השכינה וכל בני היכלה שהן הנפשות השייכות אליה ועוסקות בתיקוניה (דְּמַלְכָּא) **כֻּלְּהוּ אָתְיָין לְנַגְּבֵי מַלְכָּא קַדִּישָׁא** כולם באות אל המלך הקדוש, כי אז השכינה עולה עם דודה לאצילות, ומי שהוא מקושר עמה בסוד בני היכלא דמטרוניתא, היא תעלה אותו עמה בעת עלותה בתפלת השחר, **וְאִינּוּן אִקְרוּן בְּנִין דְּמַלְכָּא וּמַטְרוֹנִיתָא. וְהָא אוּקְמוּהָ** ואלה נקראים בני המלך והמלכה, בסוד בנים אתם לה' אלהיכם, וכבר ביארו כן החברים.

כַּד אָתֵי צַפְרָא, בָּעֵי לְנַקָּאָה גַּרְמֵיהּ בְּכֹלָּא וזה שאמר, כשבא הבוקר לפני התפלה, צריך האדם שיטהר עצמו בכל, וזה על ידי שיפנה עצמו ויטול ידיו כראוי, ובזה יתקן את חיצוניות עולם העשיה, **וּלְמֵיזַן זַיְינֵיהּ** ולהזדיין בכלי זיינו,

דהיינו להתעטף בטלית ותפלין, ולתקן בזה חיצוניות עולמות יצירה בריאה ואצילות, **לְאִשְׁתַּדְּלָא עִם מַלְכָּא קַדִּישָׁא** להשתדל עם המלך הקדוש, דהיינו לגרום יחוד יעקב ורחל בשים שלום, **דְּהָא בְּלֵילְיָא אִשְׁתַּדַּל בְּמַטְרוֹנִיתָא** כי בעסק התורה בלילה עסק בתיקון מדת המלכות, ובעסק התפלה דיום יתקן את תקוני יעקב הנקרא מלכא קדישא. **הַשְׁתָּא אָתְיָא עִם מַטְרוֹנִיתָא, לְזַוּוּגָא לַהּ עִם מַלְכָּא** עתה בבקר הוא בא ועולה עם השכינה לאצילות, לייחד אותה עם המלך שהוא יעקב בברכת שים שלום.

אָתֵי לְבֵי כְּנִישְׁתָּא, מְדַבֵּי גַּרְמֵיהּ בְּקָרְבָּנִין ועתה מפרש ואומר, בא לבית הכנסת ומטהר נפשו מחטאותיו על ידי הקרבנות המכפרים (כמאמר חז"ל (במס' מנחות דף קי ע"ב), כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, בתורת אשם כאילו הקריב אשם), ועל ידי זה מתקן פנימיות עולם העשיה, **מְשַׁבַּח בְּתוּשְׁבַּחְתַּיְיהוּ דְּדָוִד מַלְכָּא** אחר כך הוא משבח לקב"ה בתשבחותיו של דוד המלך דהיינו בפסוקי דזמרה, ובזה מתקן פנימיות עולם היצירה. **אַחִיד תְּפִילִין בִּרְישֵׁיהּ,** (ס"א בִּידֵיהּ וּבְרִישֵׁיהּ) **וְצִיצִית בְּגַדְפֵּיהּ** הוא אוחז ונושא תפלין על ידו ועל ראשו, ועל ידי זה הוא מתקן חיצוניות עולם הבריאה ואצילות, ויש לו ציצית בכנפי בגדו ומתעטף בו, ובזה מתקן חיצוניות עולם היצירה, (מה שהקדים תפלין לציצית, כי כונתו כאן להזכירם דרך כלל, ולא חש לסדרם על סדר המעשה, הרח"ו. אי נמי, נקט החשוב קודם, עי' עטרת צבי), **אוֹמֵר תְּהִלָּה לְדָוִד. וְהָא אוּקְמוּהּ** אומר תהלה לדוד שמסודר באלפ"א בית"א ובו שבח הכנות המזון לכל הברואים, וכבר ביארו כן החברים, **צַלֵּי צְלוֹתָא קַמֵּי**

מָאֲרֵיהּ הנה אחר כך מתפלל תפלתו לפני קונו, היינו תפלה דמיושב בברכת יוצר, שהיא תקון פנימיות עולם הבריאה, **בִּצְלוֹתָא בָּעֵי לְמֵיקַם, כְּנַוּוֹנָא** (ס"א בְּזִוּוּגָא) **דְּמַלְאֲכֵי עִלָּאֵי** ואחר כך צריך לעמוד בתפלת העמידה, ולכוין לתקן פנימיות עולם האצילות, ויעמוד כעין מלאכי מעלה שרגליהם רגל ישרה, **לְאִתְחַבְּרָא בַּהֲדַיְיהוּ, דְּאִינּוּן אִקְרוֹן הָעוֹמְדִים** וצריך להתבר עמהם, כי בתפלת העמידה מתתברים עם המלאכים, כי הם נקראים עומדים, **כְּמָה דְּאַתְּ אָמֵר** כמו שנאמר, (זכריה ג) **וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין הָעוֹמְדִים** והטעם שהמלאכים נקראים עומדים פרש"י לפי שאין להם ישיבה, אי נמי, לפי שהם עומדים וקיימים לעולם. **וּלְכַוְּונָא רְעוּתֵיהּ כַּמֵּי מָאֲרֵיהּ, וְיִתְבַּע בָּעוּתֵיהּ** וצריך שיכוין את לבו לפני הקב"ה, ויבקש את בקשותיו בברכות האמצעיות.

תָּא חֲזֵי, בְּשָׁעָתָא דְּבַר נָשׁ קָאִים בְּפַלְגוּת לֵילְיָא מֵעָרְסֵיהּ, לְאִשְׁתַּדְּלָא בְּאוֹרַיְיתָא, כְּרוֹזָא קָאֲרֵי עֲלֵיהּ בא וראה, בשעה שאדם קם ממטתו בחצות הלילה לעסוק בתורה, המכריז קורא עליו **וְאָמַר,** (תהלים קלד) **הִנֵּה בָּרְכוּ אֶת יְהוָה כָּל עַבְדֵי יְהוָה הָעֹמְדִים בְּבֵית יְהוָה בַּלֵּילוֹת** הכרוז הוא להזהירו שיכוין דעתו בברכות לברך את ה' כראוי. **הַשְׁתָּא כַּד אִיהוּ קָאִים בִּצְלוֹתָא כַּמֵּי מָאֲרֵיהּ, הַהוּא כְּרוֹזָא קָאֲרֵי עֲלֵיהּ** עתה בבקר כשהאדם עומד בתפלה לפני קונו, אותו המכריז קורא עליו **וְאָמַר, וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה** פי' שיזכה ללכת ולעלות לגן עדן שבעולם הבריאה בין המלאכים הנקראים שרפים, כמ"ש שרפים עומדים ממעל לו.

בָּתַר דִּמְסַיֵּים צְלוֹתָא בִּרְעוּ (וְקָאִים בְּעֵיטָא) **כַּמֵּי מָאֲרִיהּ** אחר שסיים האדם את תפלתו ברצון לפני קונו, שאמר יהיו לרצון אמרי פי וגו', **הָא אוּקְמוּהּ, דְּכָעֵי לְמֵימְסַר נַפְשֵׁיהּ בִּרְעוּתָא דִלְבָּא** הרי ביארו החברים, שצריך האדם למסור נפשו בנפילת אפים ברצון הלב בכונה שלימה, ועל ידי זה נמחלים לו כל עונותיו, אפילו עוון של חלול ה', **לְהַהוּא אֲתַר דְּאִצְטָרִיךְ** לאותו המקום שצריך למסור נפשו דהיינו אל המלכות. **וְכַמָּה עִיטִין אִית לֵיהּ לְבַר נָשׁ בְּכֹלָּא** וכמה עצות יש לו לאדם בכל דבר, כי התורה נותנת כמה עצות טובות לאדם בהנהגות התפלה ובשאר הדברים. (דף ו"ס ע"ב) **וּבְשַׁעֲתָא דְצָלוֹתָא קָיְימָא** (ס"א סָיְימָא) ובשעה שאדם גמר וסיים את כל תפלתו, **כָּל אִינּוּן מִלִּין דְּאַפִּיק בַּר נָשׁ מִפּוּמֵיהּ בְּהַהִיא צְלוֹתָא** כל אותם הדברים שהוציא האדם מפיו באותה התפלה, **כֻּלְּהוּ סָלְקִין לְעֵילָּא, וּבָקְעִין אֲוִירִין וּרְקִיעִין, עַד דְּמָטוּ לְהַהוּא אֲתַר דְּמָטוּ** כולם עולים למעלה, דהיינו חלק הרוחני של הבל פיו עולה למעלה, ובוקעים אוירים ורקיעים, עד שמגיעים למקום שמגיעים, דהיינו למקום קבלת התפלות ליד מלאך סנד"ל הקושר כתרים לקונו מתפלות ישראל **וּמִתְעַטְּרוּ בְּרֵישָׁא דְמַלְכָּא, וְעָבִיד מְנַיְּיהוּ עֲטָרָה** ומתעטרים בראש המלך ז"א, והמלאך עושה מהם עטרה לראש חי העולמים. **וְהָא אוּקְמוּהּ חַבְרַיָּיא, צְלוֹתָא דְבָעֵי בַּר נָשׁ לְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, לְכַוְּונָא דִיהֵא צְלוֹתָא תַּחֲנוּנִים** והרי ביארו החברים (במס' ברכות דף כט

ע"ב), התפלה שמבקש האדם מהקב"ה, צריך לכוין שתהיה תפלתו בתחנונים. **מִנַּלַן** מנין אנו לומדים דבר זה. **מִמֹּשֶׁה, דִּכְתִיב** שכתוב בו **וָאֶתְחַנַּן אֶל יְהוָה.** **דָּא אִיהוּ צְלוֹתָא מְעַלְיָא** זו היא תפלה טובה הראויה להתקבל. דע כי "תפלה" האמורה להלן היא תפלת "שמונה עשרה", שנקראת תפלה סתם, ועל זה נאמרו כל אלו ההלכות.

תָּא חֲזֵי, מַאן דְּקָאִים בִּצְלוֹתָא, בָּעֵי לְכַוְּונָא רַגְלוֹי בא וראה, מי שעומד בתפלה צריך לחבר רגליו זו אצל זו, בסוד ורגליהם רגל ישרה, **וְאוּקְמוּהּ. וּבָעֵי לְחַפְיָא רֵישֵׁיהּ, כְּמַאן דְּקָאִים קַמֵּי מַלְכָּא** וכבר ביארוהו חז"ל (במס' ברכות דף י ע"ב, וז"ל המתפלל צריך לכוין את רגליו, שנאמר ורגליהם רגל ישרה), וצריך לכסות את ראשו בטליתו כמי שעומד לפני המלך. **וּבָעֵי לְמִכְסְיֵיהּ** (לְמַכְסְיֵיא) (ס"א לְאַסְתְּמָא) **עֵינוֹי, בְּגִין דְּלָא יִסְתַּכַּל בִּשְׁכִינְתָּא** וצריך לכסות את עיניו בטליתו כדי שלא יסתכל בשכינה. **וּבְסִפְרָא דְּרַב הַמְנוּנָא סָבָא אָמַר, מַאן דְּפָקַח עֵינוֹי בִּשְׁעָתָא דְּצְלוֹתָא** ובספרו של רב המנונא סבא אמר, מי שפותח עיניו בשעת התפלה, **אוֹ דְּלָא מָאִיךְ עֵינוֹי בְּאַרְעָא, אַקְדִּים עָלֵיהּ מַלְאַךְ הַמָּוֶת** או שאינו משפיל עיניו לצד הארץ, אפילו העצים עיניו (מק"מ), (אי נמי, מה שכתוב או דלא מאיך עינוי ר"ל או לפחות היה לו להשפיל עיניו אם לא העצימן. כמ"ש (במס' יבמות דף קה ע"ב) המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה (הרח"ו), ועי' בכף החיים סי' צ"ה אות י'), מקדים עליו מלאך המות, **וְכַד**

תִּיפּוֹק נַפְשֵׁיהּ, לָא יִסְתַּכַּל בִּנְהִירוּ דִשְׁכִינְתָּא וכשתצא נפשו בשעת פטירתו מן העולם, לא יזכה להסתכל באור השכינה, כמ"ש כי לא יראני אדם וחי, אבל במיתתם רואים, והוא לא יזכה לזה, וְלָא יָמוּת בְּנְשִׁיקָה שהיא התדבקות בשכינה. מַאן דְּמְזַלְזֵל בִּשְׁכִינְתָּא כי מי שמזלזל בשכינה על ידי שמסתכל בה בשעת התפלה מִתְזַלְזֵל הוּא, בְּהַהוּא שָׁעְתָּא דְּאִצְטְרִיךְ בֵּיהּ נעשה הוא מזולזל בשעה שיצטרך לה, הָדָא הוּא דִכְתִיב זהו שכתוב, (שמואל א ב) כִּי מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד וּבֹזַי יֵקָלוּ. הַאי מַאן דְּאִסְתַּכַּל בִּשְׁכִינְתָּא, בְּשָׁעְתָּא דְּאִיהוּ מְצַלֵּי פי' יקלו מאליהם, וזהו מי שמסתכל בשכינה בשעה שהוא מתפלל.

וְהֵיךְ יָכִיל לְאִסְתַּכְּלָא בִּשְׁכִינְתָּא. אֶלָּא לְיִנְדַּע דְּוַדַּאי שְׁכִינְתָּא קָיְימָא כַּמֵּיהּ ושואל ואיך יכול האדם להסתכל בשכינה, ומשיב אלא ראוי לאדם לדעת, כי ודאי השכינה עומדת כנגדו, כמ"ש שפכי כמים לבך נוכח פני ה', היינו לפני השכינה העומדת כנגדו, (לכן לא יפתח עיניו כנגדה שזה מורה עזות וחוסר מורא שמים, וכאילו אינה חשובה בעיניו), הָדָא הוּא דִכְתִיב זהו שכתוב, (ישעיה לח) וַיַּסֵּב חִזְקִיָּהוּ פָּנָיו אֶל הַקִּיר, דְּתַמָּן שָׁאֲרֵי שְׁכִינְתָּא כי שם כנגד פניו שורה השכינה הנקראת קיר. בְּגִין כָּךְ לָא בַּעְיָא לְמֶהֱוֵי חוֹצֵץ בֵּינוֹ וּבֵין הַקִּיר, וְאוּקְמוּהּ ולכך לרמז על זה, לא יהיה דבר חוצץ בינו ובין הקיר בשעת התפלה, ור"ל בינו לבין השכינה, וכבר העמידו חז"ל דין זה וביארוהו.

מַאן דְּקָאִים בִּצְלוֹתָא, בָּעִי לְסַדְּרָא שִׁבְחָא דְּמָארֵיהּ בְּקַדְמִיתָא

ואמר עוד, מי שעומד בתפלה, צריך לסדר שבחו של מקום בתחילה, בשלש ברכות הראשונות, **וּלְבָתַר יִתְבַּע בָּעוּתֵיהּ** ואחר כך יבקש את בקשתו, בי"ב ברכות האמצעיות. **דְּהָא מֹשֶׁה הֻכִּי אָמַר בְּקַדְמִיתָא, אַתָּה הַחִלוֹתָ וְגו'** כי כך אמר משה, בתחילה אמר שבחו של מקום, דהיינו אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה וגו'. **וּלְבַסּוֹף אֶעְבְּרָה וְגו'** ולבסוף התפלל וביקש מהקב"ה אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וגו'.

מאמרי הפרשה

"וָאֶתְחַנַּן אֶל ה' בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר" (ג, כג)

מעלת התפילה בכוונה כשהיא ללא ספקות

ידוע שהזמן שחזרו המרגלים והוציאו דיבת הארץ רעה, היה בליל תשעה באב (כדאיתא בתענית כט.), ובאותה שעה נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ ישראל וימותו במדבר, ובמדרש (איכה רבא סוף הפתיחות ס"ס ל"ג) מובא, שבכל שנה ושנה בתשעה באב בהיותם במדבר, היו מתים כחמשה עשר או ששה עשר אלף איש במשך ארבעים שנה, ונעשה איתם חסד שכל אחד היה חופר קבר לעצמו בליל תשיעי באב, והיו כל ישראל נכנסים לקברים, ובבוקר מי שקם קם, ומי שלא קם מכסים אותו בעפר. ובזה יובן הדגש במלים "בעת ההיא".

נתאר לעצמנו איך וכיצד היו עם ישראל מכינים את עצמם, בזמן שאין מי שיודע מי יקום למחרת או לא, ובוודאי שהיו מתפללים, בוכים ומתחננים לקדוש ברוך הוא שיכפר להם על עוונותיהם ושיזכו לקום למחרת בבוקר. אבל עדיין תפילתם לא הייתה מספיק שלימה, כי מחשבה עברה בליבם: 'מי אמר שנמות השנה? שמא נחיה בעזרת השם יתברך עוד שנים רבות...' הן כך הוא טבע העולם, האדם "מרגיש" שהוא לא ימות. ולכן, אומנם תפילתם הייתה מעומק הלב, ברם עדיין לא היתה חזקה כל כך, עד שיהיה בכוחה לבטל את הגזירה, כי עדיין היה החושב חושב, אולי אני מאלה שלא ימותו. אבל בשנה האחרונה להיותם במדבר, כשהגיע ליל ט' באב, כל אותם החמישה עשר אלף איש האחרונים, ביודעם שרק הם אלו שנשארו חיים, ושזה להם היום האחרון, בהיותם בטוחים שלא יראו אור בוקר שלמחרת, הפעם עשו תשובה שאין כמותה, והתפללו מכל לבם בכל החוזק, בבכיות גדולות. והנה בבוקר כולם מתעוררים משנתם ויהי לנס (כמתואר במדרש איכה הנ"ל). על כן אמרו, אולי טעינו בתאריך, וליל ט' באב הוא היום בלילה, ולכן שבו ועשו תשובה ותפילה בבכיות קודם שנכנסו לקבר, אולם למחרת שוב התעוררו... וכך עשו עד ט"ו באב, שבאותה השעה זרחה הלבנה במלואה, ובראותם כך, ידעו שנתבטלה הגזירה.

אולם נשאלת השאלה מדוע באמת זכו כל אלו שנשארו בשנה האחרונה שתתבטל הגזירה וישארו כולם חיים, אלא שכאן אנחנו רואים את מעלת התפילה מכל הלב, כשהיא בלי ספקות או מחשבות, כשידעו שרק התפילה תעזור, רק אז התקבלה תפילתם.

משה למד מישראל את כח התפילה

ולכן כאשר ראה משה שעל אף שהקדוש ברוך הוא אמר לכולם שלא יכנסו לארץ ישראל וימותו במדבר, ובכל זאת על ידי התפילה והתשובה נתבטלה מעליהם הגזירה והיה לפלא, אמר: אם כן, גם אני אתפלל שתתבטל הגזירה, וזה מה שנאמר "ואתחנן אל ה' בעת ההיא". בעת שראה שנשאה תפילתם פרי, אמר משה רבנו, גם אני יתפלל חזק, ואולי יעזור לי השם יתברך ויכניסני לארץ. על כן התפלל לקדוש ברוך הוא בכל כוחו תקט"ו תפילות כמנין "ואתחנן" (מדרש אגדה כאן).

נמצנו למדין, שהתחלת תפילותיו של משה רבנו היו בט"ו אב, ומשה רבנו עליו השלום נסתלק באותה שנה בשבעה באדר כנודע (מגילה יג:). אם תחשב ששה חדשים שמר"ח אלול לר"ח אדר, כיון ששלשה מהם חודשים מלאים, ושלשה חסרים, יעלו בידך מספר הימים, קע"ז, ועוד נשארו מר"ח אב ט"ז ימים, ועוד שבעה ימים מחודש אדר, הרי לנו עוד כ"ג ימים, ובסך

הכל עולה מספר הימים מאתיים. ובאלו הימים יש כ"ח ימי שבתות שאין אומרים בהם תחנון, נשארו בידינו קע"ב ימים, נמצא אם כן, שבכל יום ויום היה משה רבינו מתפלל שלש תפילות. ערב ובוקר וצהרים, ומשה רבנו ע"ה נסתלק ביום שבת קודש בשעת המנחה, תחשב מיום ט"ו אב עד לז' באדר בעת הנזכר, ויעלו בידינו תקט"ו תפילות העולים בגימט' כמנין "ואתחנן".

ומכאן, אנו לומדים מה גדול כוחה של התפילה, שאף על פי שנגזרה עליו הגזירה, בכל זאת עמד משה רבינו בתפילה ולא הרפה והתפלל כמנין "ואתחנן"- חמש מאות וחמש עשרה (תקט"ו) תפילות ולא התייאש, וזאת מפני שמשה ידע שיש בכח התפילה לבטל הגזירה.

תפילה בכוונה

כן ראינו את כח התפילה אצל חזקיה המלך, שמשום שלא עסק בפריה ורביה, נשלח הנביא ישעיה אליו וכה אמר לו (מלכים ב, כ, א) "צו לביתך, כי מת אתה ולא תחיה". ושנינו בברכות (דף י.) מאי כי מת אתה ולא תחיה? מת אתה בעולם הזה, ולא תחיה לעולם הבא. אמר לו בן אמוץ, כלה נבואתך וצא, כך מקובלני מבית אבי אבא, אפי' חרב חדה מונחת על צוארו של אדם, אל ימנע עצמו מן הרחמים. מיד "ויסב חזקיהו את פניו אל הקיר ויתפלל אל ה' לאמר". ואמרו עוד בגמרא (שם ע"ב) מאי "קיר"? אמר רבי שמעון בן לקיש, שהתפלל מקירות לבו, שנאמר (ירמיה ד, יט) "מעי מעי אוחילה קירות לבי". והתוצאה היתה (שם פסוק ה) "כה אמר ה' אלהי דוד אביך, שמעתי את תפלתך, ראיתי את דמעך, הנני רופא לך, ביום השלישי תעלה בית ה' והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה". הנה אף על פי שכבר נגזרה גזרה, בכח התפלה לבטלה, וכל שכן משה רבנו, אלא שהקדוש ברוך הוא מנע אותו מלהתפלל כנזכר לעיל.

וכיצד צריכה תפילתנו להראות, הרה"ג ר' אברהם הכהן זצ"ל מתוניס (בספרו מלל לאברהם), מספר על קדוש אחד אדמו"ר לקהל חסידיו, ששמע שבא קרקס לעיר, ובקרקס שחקן פלא, שהולך על חבל מתוח הקשור לראש הרים גבוהים משני צידי הנהר. אמר הרבי אלך ואראנו. תמהו החסידים, מה למד הרב בהליכה זו ומה לרבנו ולקרקס? ענה הרבי, הסתכלתי בפני השחקן וראיתי שהוא מצמצם את כל מחשבותיו בהליכה זו, כי הוא יודע שסכנה של נפילה צפויה לו כל רגע, ואם יפנה מחשבותיו לדבר אחר, תיכף ומיד יפול לתהום ואיננו! ראיתי ולמדתי מוסר, שכשאדם מישראל עוסק בתפילה, חייב הוא לצמצם את מחשבתו בכוונה מלאה רק לתפילה, ואם לאו, נופל. וכידוע מה שאמר הבעל שם טוב שאדם שעולה לו מחשבות זרות באמצע התפילה, זה סימן שהוא עדיין אינו מתוקן.

ומסופר (עי' שבחי האר"י הערה לא) על מרן ר' יוסף קארו שפעם אחת התפלל עם האר"י ותמיד היו ממתינים לרב האר"י או למרן עד שיסיימו את תפילת הלחש, ופעם אחת נתארך מרן הרבה בתפילתו, וסימן להם האר"י שיתחילו את החזרה. לאחר התפילה שאל רבנו האר"י ז"ל את מרן, האם פשט כבודו את הספק שחשב עליו בתפילה? ואכן כך היה שמרן באמצע התפילה נזכר באיזה יישוב על איזו קושיא שהייתה לו ולכן האריך יתר על דרכו בתפילה.

שאלת הרפורמים: מדוע אינכם מקצצים מעט באורך התפילה?

פעם אחת נטפל אחד המשתייך לחוגי הרפורמים לגאון אחד ושאל, מדוע אין אתם מקצצים בתפילה, ובטוח אני, כי אז יבואו הרבה אנשים להתפלל וגם מן הדור החדש יגיעו לתפילה. השיבו הגאון, כך היה מעשה: איש אחד לוה מחברו סך 100 זהובים, וכתב לו שטר על החוב. בהגיע עת הפרעון, הלווה היה דוחה את המלוה בטענות קש כאלה ואחרות וכסף אין. בראות המלוה שכספו לא ישוב אליו, פנה לבית הדין ותבע את ממונו. בשעת הדיון הפציר בו הלווה שיוותר לו על חצי ההלוואה, והבטיח שישלם לו את חצייה תיכף ומיד. המלוה שכמעט התייאש מכספו, הסכים לכך. אך אז ביקש הלווה ממנו שיכתוב לו שטר הלואה חדש על חצי הסכום. שאל אותו המלוה לשם מה לך שטר, הרי אמרת שתפרעני מיד? השיבו הלווה כי אין הכסף תחת ידי, אלא אלך להשיגו ואבוא בעוד חודש לשלם לך. אם כך השיב המלוה, איני מוחל לך על חציו ומוטב שישאר החוב כבתחילה, כי לא אמחל לך על חצי החוב, כשגם אותו תדחה אותי בלך ושוב, כאשר נהגת עימי עד עתה.

כך הסביר לו הגאון, אילו ידענו שכן יהיה, שאם התפילה תהיה קצרה, תתפללו יום יום, אולי היה כדאי לנו לשמוע לעצתכם. אולם בטוחני שבין כה וכה אתם לא תתפללו, ואם כן מוטב שהתפילה תשאר כדרכה.

התפילה כשיחת טלפון

התפילה דומה לאדם שמדבר בטלפון, שאם באמצע השיחה יחייג למקום אחר, הרי תיפסק השיחה. כך היא שעת התפילה, הן עת "שיחה" היא עם הבורא יתברך ומי ש"מחייג" באמצע השיחה למקום אחר "מתנתקת השיחה".

אל תעש תפילתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום

כתב החסיד רבי יוסף יעב"ץ על המשנה באבות (פרק ב' משנה י"ג) "אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום", שיש לבאר לפי זה את המעשה בגמ' מסכת תענית (כה.)

שבעת בצורת ירד רבי אליעזר לפני התיבה ואמר עשרים וארבע ברכות, ולא נענה. ירד רבי עקיבא אחריו ואמר רק "אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה, אבינו מלכנו למענך רחם עלינו", וירדו גשמים.

ולכאורה מהו החילוק בין רבי אליעזר לבין רבי עקיבא, למה רבי אליעזר אמר כ"ד ברכות ולא נענה ואילו רבי עקיבא אמר אבינו מלכנו ונענה? והענין הוא כי לרבי אליעזר היתה גם זכות אבות וגם את זכותו, ועל כן היה סמוך ובטוח שבזכות אבותיו וגם בזכותו תתקבל תפילתו. אבל רבי עקיבא היה בן גרים, ולא היתה לו זכות אבות, לא סמך על עצמו שתתקבל תפילתו, ולכך התפלל יותר מעומק הלב ונענה.

גם הגדול וגם הקטן במעלה צריכים להתפלל

שנינו בברכות (דף ל:) היה עומד בתפילה, אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו, ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק. הנה נודע מה שאמר על כך ר' שלמה הכהן מרדומסק (ליקוטי בתר לקוטי, אלתר, עמ' ק"ל), שלפעמים אדם רואה שהוא בתוך עמקי הקליפה, שהנחש כבר בלע אותו מראשו עד העקב, והוא נמצא חזק בתוך הסטרא אחרא, בכל זאת לא יתייאש מן הרחמים, וימשיך להתפלל ולא יפסיק בתפילתו. ומאידך יש חכמים שהתעלו מאוד עד ש"המלך" שואל בשלומו מלמעלה, כלומר מן השמים שולחים לו דרישת שלום, גם אז לא יפסיק בתפלתו, ואל יאמר 'מספיק לי להתפלל, הן אני קרוב מאד לקדוש ברוך הוא', אלא ימשיך בתפלתו, כי תמיד בכל מצב צריך האדם תפילה.

וכן ידוע מהסטייפלר זצ"ל, שאמר שהוא מתפלל על בנו הגאון ר' חיים שליט"א שיגדל בתורה וכו', אף על פי שכבר אז היה תלמיד חכם גדול.

וכיוצ"ב היה מספר מרן רבנו הגאון ר' עובדיה יוסף זצוק"ל, על החתם סופר שהיה בוכה על בנו הכתב סופר אף שכבר נתפרסם כתלמיד חכם גדול, ואף שכבר הזקין הייתה לו שלולית של דמעות שבכה עליו.

עוד על כוחה של תפילה

מי שרצח בשוגג לא עלינו, גולה לעיר מקלט עד מות הכהן הגדול (במדבר לה, כה), כתוב במשנה (מכות יא.) שאמותיהם של הכהנים היו שולחות לרוצחים מים ומזון כדי שיהיה להם טוב ולא יתפללו על בניהם שימותו. עד כאן. ומה מפליאים הדברים עד כמה התפילה פועלת בשמים ואפילו שהיא תפילתו של רוצח, למיתתו של הכהן הגדול!

צוהר תעשה ל"תיבה" הכוונה היא לכל תיבה ותיבה שבתפילה

בפרשת נח כתוב (בראשית ו, טז) "צוהר תעשה לתיבה", ופירש הבעל שם טוב (בספר בעל שם טוב פרשת נח אות ט"ו) "תיבה" כאן היא הכוונה בתפילה, שיכוון בכל תיבה ותיבה בתפילה, שהצדיק עושה ממנה "צוהר", והוא אור גדול שאפשר להסתכל בו מסוף העולם ועד סופו. וככל שיתמסר בתפילה, כך תאיר לו אותה התיבה, כמו שנאמר (בראשית ז, א) "בא אתה וכל ביתך אל **התיבה**", כלומר שבכל תיבה ותיבה שבתפילה יש להתפלל בכוונה בכל רמ"ח אברים ושס"ה גידים, "אתה וכל ביתך" פירוש כל גופך יכנסו "אל התיבה". והנה על ידי זה ה"צרה" תהפך ל"צוהר"- לאור גדול, שיוצאים מן הצרות על ידי כח התפילה כנודע.

האם נח התפלל על אנשי המבול

בזוהר חדש (ח"א דף לח סוע"ב) מובא, שכאשר יצא נח מהתיבה, וראה את כל השיממון ואת כל מה שעשה המבול, בכה ואמר: רבונו של עולם, נקראת רחום, היה לך לרחם על בריותיך, ומדוע נהיה כך בעולם, העולם שמם מאדם ובהמה וכו'? אמר לו הקדוש ברוך הוא, רעיא שטיא, מדוע לא התפללת לפני כן, כעת אתה מתפלל, כמה הארכתי אתך בדיבור וכו', ולא בקשת ממני אפילו פעם אחת שאני ארחם על בני וכו'.

וכבר אמרו בשם רבנו יצחק אברבנאל, שאם נח לא היה נח לפני המבול, אלא היה מתרוצץ והולך מאחד לשני להחזירם בתשובה ומקהיל קהילות ועושה תפילות, לא היו לו את היסורים של התיבה. אבל מכיון שלא התפלל וטרח לפני כן, לכן היה צריך לטרוח בתיבה.

תפילתו של רבי עקיבא איגר והציפור הנדירה

הצדיק רבי עקיבא איגר זיע"א (חדוות החיים ח"ג עמ' 156) הנהגה יקרה היתה לו, והיא לבקר את כל החולים בעיר. מקפיד היה על כך כרבי עקיבא התנא בשעתו, כך הוא. [מנהגו של רבי עקיבא היה, לבקר חולים. וכמו שמסופר בגמרא (נדרים מ.) על רבי עקיבא שהלך לבקר אחד מהתנאים שהיה חולה, ומצאו שכבר כמה ימים לא בא מים אל פיו, וביתו לא מאוורר, ואוכל, אין בנמצא! מיד רבי עקיבא הגיש לו לאכול ולשתות, ניקה לו את הבית והצילו מרדת שחת. עד שקבע את ההלכה, שכל מי שאינו מבקר חולים, כאילו שופך דמים רחמנא ליצלן. והנה, רבי עקיבא איגר, פוסק הדור, עושה אף הוא כן, והולך בדרכי התנא הגדול אשר שמו כשמו].

והנה יום אחד הגיע הגאון ר' עקיבא איגר לבית אשר שכב בו החולה, וראה כי מצבו חמור ביותר. שאל לעצת הרופאים וכולם נואשו מחייו, אבל רבי עקיבא אינו מרפה. בדק ומצא שבקרוב ממש רופא הקיסר הגדול, בדרכו אל הארמון, חוצה את העיר ועובר בסמוך לבתי היהודים. ביקש רבי עקיבא מנאמניו כי יעמדו על הדרך ויתחננו לפני הדוקטור המפורסם שיבוא לבדוק את החולה האנוש. לא בקלות עלתה בידם, אבל לבסוף, נענה הדוקטור לבקשת רב העיר.

הגיע הרופא אל ביתו של החולה שמצבו כבר החמיר עוד. התבונן ובדק, הרהר וחשב ולבסוף אמר, אין תרופה למכתו!!! המשיך והסביר את הדיאגנוזה שלו, מצבו כה חמור, ואין בנמצא משהו שמחיה מתים.

נזדעק רבי עקיבא איגר ושאלו, אמור נא לי דוקטור, חולה זה ששוכב כאן בביתו הדל ובמיטתו הרעועה, פסקת את דינו. אבל הלא רופאו הגדול של הקיסר ירום הודו אתה, ואם הקיסר בעצמו הוא אשר היה מוטל כאן במיטה במצב זהה, האם גם עליו היית חורץ דין כזה?! בוודאי שלא! אמור נא מה היו דרכי הטיפול שלך במצב שבו הקיסר הוא הסובל.

מופתע מן ההשוואה התבונן בו הרופא ממושכות, אחר חייך ואמר באיטיות, אמנם כן, צודק אתה ראבין יהודי, הלא ממש נביא אתה... באמת אף הקיסר היה חולה במחלה זהה ובמצב קריטי כזה לא מזמן, אבל התרופה אשר סיפקנו לקיסר, המשיך הדוקטור ברוב חשיבות ואמר, אין שום אפשרות ליתן ממנה לחולה היהודי השוכב כאן, תרופה זו יקרה היא ואינה בנמצא! ישנו עוף אחד נדיר עד מאוד, ואינו פורח במקומות יישוב, רק ביער, וכשמבשלים אותו באופן מסויים, יש בשיקוי ארוכה ומרפא גם במצב כה חמור. וכשהיה צריך הקיסר מהתרופה, גייסו לצורך כך הרבה ציידים, והקיסר אשר רבו נכסיו, ועושרו עצום, יכול היה למצוא כל כך הרבה ציידים, ובאמת הצליחו להשיג את העוף ולעשות ממנו את שיקוי התרופה, וכך התרפא. אבל המצב כאן אינו דומה כלל, מאין לכם עוף כזה?... בכל אופן נטל ממנו רבי עקיבא את אופני המיצוי של העוף, והודה לו על תשומת לבו וטרחתו.

הרופא עזב את הבית ורבי עקיבא נעמד בתפילה, התחנן ובכה בעד יהודי זה, רבונו של עולם, הן עם ישראל הם בניך אהוביך, וזה היהודי, בוודאי אינו פחות חשוב מהמלך הערל, מלך הגויים, ואם בשבילו נמצאה הצפור, כאן שישנו יהודי השכוב מוטל חולה, מחמת עניותו לא תהא ארוכה למחלתו?! הרי בריאותו של יהודי ענין כה חשוב הוא...

עוד הוא מבקש רחמים בעד החולה, נשמעת נקישה בחלון, התבונן רבי עקיבא וירא צפור נוקשת במקורה בחלון ומבקשת להיכנס, מפרכסת ממש. מיד אמר לתלמידיו שיפתחו את

החלון ויכניסו את הצפור בזהירות, כך שלא תפרח מידם. התבוננו בה התלמידים, וראו שתיאורה תואם להפליא לתיאור העוף הנדיר והמיוחד אשר ציידי המלך חיפשו ביערות. רבם בתפילתו הרעיש את השמים והציפור נשלחה עד אליו.

שחטו את העוף ועשו את כל אותן פעולות שציוה הדוקטור לעשות למלך... והוראה נחרצת יצאה מפיו של רבי עקיבא, להשאיר את הכנפיים והנוצה למשמרת. אותו חולה נתרפא מיידית, וחזר לבריאות איתנה.

לאחר זמן, שוב עבר הרופא דרך העיר בדרך למסעיו, ולמרות שתמיד ממהר היה, לרוב תאוותו לדעת מה עלה בגורלו של החולה שכבר אמר בזמנו נואש לחייו, משבא לעיר התעניין אצל אנשי העיר לכתובתו של החולה, ושם פעמיו אל ביתו, וירא אותו והנה הוא בריא ושלם. התפלא הרופא עד מאוד ושאלו לפשר הדבר איך נתרפא. סיפר לו שרבי עקיבא איגר, נתן איזה תבשיל מיוחד מצפור וזה מה שהקימו מחליו. אחר ניגש והראה לו את הכנפיים והנוצה, ומיד הכיר הרופא שזוהי הצפור הנדירה והיקרה. אמר הרופא, מה שהמלך היה צריך לטרוח על ידי כל חייליו ומשרתיו בצו מיוחד, הצליח הראבין שלכם לעשות על ידי תפילתו לבורא העולם. והיה קידוש שם שמים עצום.

ניתן היה למנוע את חורבן יהדות אירופה

מעשה במקובל רבי יהודה פתיה זצוק"ל, שבזמן מלחמת העולם השניה כאשר הגרמנים הגיעו למצרים ופניהם היו לארץ ישראל, כינס הרב תלמידי חכמים בליל שישי בבית הכנסת "אהל רחל", וערכו תעניות תפילות וסליחות כדי לבטל את רוע הגזירה.

האדמו"ר מגור בעל ה"אמרי אמת" עבר שם באותה שעה, ולשמע הקולות נכנס לבית הכנסת וראה את התפילות הנוראות והעצומות. וכשיצא משם אמר שהוא בטוח שהתפילות ימנעו מהגרמנים להגיע לארץ ישראל, והוסיף, שאם היו עושים כך גם הרבנים באירופה, היה ניתן למנוע את חורבן יהדות אירופה. (לחם יהודה ודברי מרדכי עמ' רי"ח).

קביעות מקום בתפלה

אדם המתפלל צריך לקבוע מקום לתפילתו, וכמו שאמרו רבותינו (ברכות ו:) כל הקובע מקום לתפילתו אלהי אברהם בעזרו, וכשמת, אומרים עליו אי ענו אי חסיד. האדם צריך לקבוע לו מקום בו יתפלל, ולא יתפלל כל פעם בבית הכנסת שמזדמן לו, אלא יתפלל בקביעות באותו בית הכנסת. וגם כשמתפלל באותו בית הכנסת, ישב במקום קבוע מקטנותו עד זקנותו ולא

ישנה מקום. ובזה זוכה כשמת אומרים עליו אי ענו אי חסיד. וזאת משום שכשהיה ילד ישב במקום הזה ולא שינה, וגם אחר כך כשנהיה רב גדול, או כשנהיה עשיר, נשאר באותו מקום ולא שינה למקום מכובד יותר, על כן גם בשמים התפילה שלו חזקה. אבל אם הוא משנה את מקום תפילתו, הרי הוא כמי שכל פעם קודח במקום אחר, שלעולם לא יוכל להגיע אל מטרתו... ולכן צריך לקבוע מקום בתפילתו.

והנה ע"פ הסוד התפילה היא לשכינה הקדושה, וצריך לרומם את השכינה בכח שם קדוש שנקרא "מקום". ושם זה הינו שם הויה בהכאה, שפירושו, שכל אות משם הויה, מכפילים אותה באותה אות, כך: לוקחים את האות הראשונה משם הויה, שהיא האות י', ומכפילים אותה באות י' עצמה, והנה יוצא 100. וכך האות ה' כפולה באות ה', יוצא, 25. אחר כך ו' פעמים ו' 36, ואחר כך ה' פעמים ה' 25, והכל עולה יחד 186 בגימט' "מקום". (ראה בפרי עץ חיים שער חג המצות פרק ז') וזהו שאמרו חז"ל, כל הקובע "מקום" ל"תפילתו", תפילה כאמור היא לשכינה, דהיינו הקובע להעלות את השכינה ע"י השם "מקום", הם שיודעים לכוון באותו שם שמסוגל לאותו תפילה, על ידי זה מעלים את התפילה.

השכינה היא בית האסורים של הקב"ה

וצריך שתדע, שכל הנסים שנעשו לנו, ומה שנעשה עמנו בכל יום ויום, ובכל מה שיעשה עמנו, הכל הוא על ידי השכינה הקשורה עמנו, והיא האם המרחמת, וכן מבואר בתיקונים (תיקוני הזוה"ק דף כא ע"ב) שמשום שהוא הקב"ה חבוש עם ישראל בגלות, נאמר בו, אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים, והשכינה היא בית האסורים של הקב"ה, שמשום אהבתו אליה, הוא אסור בה, וסוד הדבר (שיר השירים א, יג) "צרור המור דודי לי בין שדי ילין", ומשום זה, מי שרוצה להשיג את המלך, אין לו רשות להשיג אותו אלא בשכינה, וזה מה שנאמר (ירמיה ט, כב) "אל יתהלל" כי אם **בזאת**, היינו השכינה שנקראת זאת.

והנה רואים אצל אהרן הכהן כשנכנס לקודש הקדשים ביום הכיפורים, בשכינה היה נכנס, וכמו שכתוב (ויקרא טז, ב) "ואל יבא בכל עת אל הקדש", "בזאת" יבא אהרן אל הקודש, כי השכינה הנקראת עת, הוא עת לעשות. ומשה בשביל השכינה שהנחיל לישראל, הוא קיים לעולם, כמו שאמרו חז"ל (זוהר ח"א דף רפ"ד ע"א) אתפשטותא דמשה בכל דור ודור. וזה שכתוב (דברים לג, א) "וזאת" הברכה אשר וגו', ובה עשה עשר מכות לפרעה. וזה שאמר (שמות ט, טז) "ואולם בעבור זאת העמדתיך". ויעקב משום שהיה יודע שכל רצון המלך הוא בה, ציוה לבניו עליה שלא יכנסו לפני המלך אלא בה - בשכינה. וכל משאלותיהם בתפילות ובקשות אל המלך

שיהיו בה, וזה שאמר (בראשית מט, כח) "**וזאת** אשר דבר להם אביהם". ודוד משום שהיה יודע שכל רצון ותוקף המלך הוא בה, אמר (תהלים כז, ג) "אם תחנה... **בזאת** אני בוטח", שנאמר עליה (תהלים קג, יט) "ומלכותו בכל משלה". ומי שלא שת לבו גם לזאת כמו שנאמר על פרעה (תהלים צב, ז) "איש בער לא ידע". ומשום זה, כיון שאי אפשר לבא אל המלך אלא על ידה, כשישראל מבקשים בקשות אל המלך, הם אומרים אל השכינה (שיר השירים ו, א) "אנה הלך דודך", שנאמר בו (שיר השירים ח, יד) "ברח דודי" (שם ו, א) "אנה פנה דודך ונבקשנו עמך", בכמה בקשות, של תפילות ובקשות, כי בשבילך הוא יורד ושורה עלינו, ולא זז מאתנו. כלומר שלא נסתלק מאתנו, אלא משום שלא נהגנו כבוד בך, כי בשביל השכינה הוא אסור עימנו כל ששת הימים, דהיינו בימות החול.

דברי הראשית חכמה בענין התפילה

אעתיק כאן מה שכתב מורנו ורבנו הרב ראשית חכמה (בסוף הספר בקונטרס אור עולם פרק שני), בענין התפילה, וזה לשונו:

א. לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שימנה עם עשרה ראשונים, שאפילו מאה באין אחריו, הוא נוטל שכר כנגד כולם.

ב. לעולם יכנס אדם שיעור שני פתחים, ואחר כך יתפלל, שנאמר (משלי ח, לד) "אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתותי יום יום לשמר מזוזת פתחי". פתח לא נאמר, אלא פתחי, שני פתחים.

ג. לעולם יהיה אדם זהיר בתפלתו, ויתפלל תמיד עם הציבור, כדי שתקובל תפלתו, שנאמר (תהלים סט, יד) "ואני תפלתי לך ה' עת רצון". אימתי עת רצון, בשעה שהציבור מתפללין.

ד. לעולם ישב אדם בבית הכנסת ואחר כך יתפלל, שנאמר (תהלים פד, ה) "אשרי יושבי ביתך". ואחר התפלה ישב, שנאמר (תהלים קמ, יד) "ישבו ישרים את פניך".

ה. לעולם יתפלל אדם במקום קבוע, שנאמר (בראשית יט, כז) "אל המקום אשר עמד שם". ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר (תהלים קו, ל) "ויעמוד פינחס ויפלל".

ו. לעולם ישתדל אדם להתפלל ג' פעמים בכל יום, ערבית, שחרית ומנחה, שנאמר (תהלים נה, יח) "ערב ובקר וצהרים אשיחה".

ז. לעולם יסדר אדם תפלתו ואחר כך יתפלל. והני מילי תפלת ראש השנה ויום הכיפורים ושל מועדים ושל פרקים, שהם משלשים יום ולהלן.

ח. לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל לבקש צרכיו, שנאמר (דברים ג, כג) "ואתחנן אל ה'", וכתיב (דברים ג, כד) "אתה החילות", הרי שבחו של הקב"ה, ואחר כך (דברים ג, כה) "אעברה נא", הרי בקשת צרכיו.

ט. לעולם יכוין אדם עצמו, אם יוכל לכוין את לבו יתפלל, ואם לאו לא יתפלל. לעולם לא ישאל אדם צרכיו לא בשלוש ראשונות ולא בשלוש אחרונות, אלא באמצעיות.

י. לעולם לא ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית, שאין מלאכי השרת נזקקין לו, לפי שאין מלאכי השרת מכירין לשון ארמית.

יא. לעולם לא יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל, אלא במקום נמוך, שנאמר (תהלים קל, א) "ממעמקים קראתיך ה'".

יב. לעולם יתפלל אדם במקום שיש בו חלונות, שנאמר (דניאל ו, יא) "וכוין פתיחן ליה בעליתיה נגד ירושלים".

יג. לעולם לא יתפלל אדם לא כנגד רבו ולא אחרי רבו. דתניא (ברכות כז ע"ב), רבי אלעזר חסמא אומר, כל המתפלל כנגד רבו או אחורי רבו, גורם לשכינה, שתסתלק מישראל.

יד. לעולם יקדים אדם תפלה לצרה, שאלמלא לא הקדים אברהם אבינו ע"ה תפלה לצרה בין בית אל ובין העי, לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט.

טו. לעולם יבקש אדם שיהיו הכל מאמצין אותו מלמטה, ולא יהיו לו צרים למעלה.

טז. לעולם אל ימנע אדם עצמו מן הרחמים, ואפילו חרב פשוטה מונחת לו, שנאמר (איוב יג, טו) "הן יקטלני לו איחל".

יז. לעולם ליבעי אדם רחמי עד בתר זיבולא בתרייתא דלהוי ליה שלמא.

תפילה בדמעה

ידוע שהתפילה צריכה להיות בדמעות, שהרי שערי דמעות לא ננעלו (ב"מ נט.), והתפילה היא תכלית אדם וחלילה מלזלזל בה, והקדוש ברוך הוא מתאווה לתפילת האדם (עיין יבמות סד.). ובכל יום צריך האדם להתפלל על התורה ועל הפרנסה ולהתחנן, וחוץ ממה שעושה תיקונים בעולמות עליונים, הוא מרוויח.

כתוב במשנה (שבת פכ"א מ"א) מעלים את "המדומע" באחד ומאה, והסבירו בדרך החסידות (אור תורה תשס"א עמ' קמט), שהתפילה שהיא ב"דמעה" מעלים אותה "באחד ומאה", שעולים בגימט' השם של המלאך "מיכאל", דהיינו תעלה התפילה על ידי המלאך מיכאל שהוא מעלה את התפילה.

וכבר מובא בגמרא (ב"מ נ"ט סוע"א) שכל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה, והביאור בכך הוא, שאפילו שהדלת סגורה ונעולה, הדמעות מחלחלות ועוברות תחת הדלת הנעולה, והמלך שואל מה המים הללו? ואומרים הם הדמעות של פלוני עבדך, והקדוש ברוך הוא מרחם עליו ועושה בקשתו.

וכתב רבנו האר"י ז"ל (ליקוטי הש"ס ריש ברכות), כי תפילה בדמעה מונעת מאה עשרים צירופי "אלהים" (דין), ורמז דמעה עם הכולל הוא מאה ועשרים.

משל על תפילה בדמעה

וצריך להתפלל בדמעה כי שערי דמעה לא ננעלו, והביאו לכך משל לעיר קטנה שמרדה במלך, ושלח אליה עם חיל כבד וסיבב אותה, וכאשר קרב המלך וחילו, ראו בני העיר כי כלתה אליהם הרעה, על כן שלחו אל המלך לאמר "חטאנו", אבל לא אשמים אנחנו, כי יש בנו מסית אחד והוא פיתנו למרוד והלכנו אחר עצתו, ועתה שבנו אליך. השיבם המלך, כיון שנתתי רשות לחיל שלי להשחית, דבר המלך אין להשיב, אולם אתן לכם עצה כדי שתוכלו להנצל, קודם כל דבר כרתו את ראש המסית והמדיח אתכם מללכת אחרי המלך ולעבדו. ועוד דעו כי אני בניתי העיר הזאת, ועשיתי בכל בית באר מים חיים, ובכל בית מזרק, כדי שאם יבואו שונאים על העיר, ישפוך כל אחד מים מבורו אל המזרקים מים רבים עד שרבוי המים ישטוף את החיל. וכן עשו הרגו את המסית, תקנו את המעיינות אשר היו מלאים עפר, ואת המזרקים, ורק באותה שעה מלאום מים, וגירשו את החיל וניצולו.

והנמשל הינו, "עיר קטנה" זהו גוף האדם, ו"המסית" זהו יצר הרע, ו"המלך", הוא מלך מלכי המלכים, ו"החיל" שלו, אלו המשחיתים, ועליהם נאמר שניתנה רשות למשחית להשחית, ו"באר" זה הלב שנובע כמעיין. "מים חיים", אלו הדמעות, הנוצרות מטהרת הלב, ו"המזרקים" אלו העיניים, והם יכבו אש השריפה של מעלה, ועל ידי זה הם ניצולים. וזה שאמר הכתוב (ישעיה נה, א) "הוי כל צמא" מאש וחמימות יצר הרע שמצמיאו לעבירות, מה תקנתו? "לכו למים", אלו דמעות עיניו, ובאותה שעה נשבר לבו בקרבו ויצאו הדמעות מעיניו. וזה שכתוב (במדבר יט, יז) "ונתן עליו מים חיים אל כלי", אלו הדמעות.

מהות האדם היא תפילתו

אם תמלא את המילה "אדם" כזה: **אל"ף דל"ת** מ"**ם**, אותיות המילוי יוצאים "מתפלל", כי מהותו של האדם היא ה"תפילה" והיא נותנת לו כח, ולכן צריך לדקדק ולהשתדל בתפילה.

תפילתם של הצדיקים הרב שרעבי והבבא סאלי

הגאון רבי דוד יהודיוף זצ"ל חתנו של הבבא סאלי זיע"א סיפר, שיום אחד באה אל הבבא סאלי אשה שלא זכתה לפרי בטן, אמר, תגידו לה שאיני יכול לעזור לה, אולם ישנו צדיק אחד בירושלים, קוראים לו רבי מרדכי שרעבי, שתלך אצלו ויהיו לה ילדים. הלכה אליו, דפקה על הדלת, ורק פתחו את הדלת הרב אמר להם תגידו לבבא סאלי שאני לבד לא יכול, וצריך שאני והוא נתפלל יחד, ובשנה הבאה יהיה לכם ילד, וכך היה, וזכו לשישה ילדים. החכם יודע לחתור חתירה שעוזרת.

והתפילה צריך לה כלי, לא יתפלל סתם 'ה' יתן לך ילדים' וילך, אלא יגיד, 'יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתזכה את פלוני וכו'', יעשה לתפילה כלי ובזה הברכה תחול בתפילה זו.

אדם צריך לדעת שכל בוקר צריך הוא להתפלל על ילדיו, ובפרט בברכות התורה, יאמר אותם בחשק ובכוונה, ובתפילת - הַעֲרֶב נא, יתפלל עד מאד על ילדיו שיהיו לומדי תורה לשמה, ואם ינצל את הדבר הזה, יעשה כלי שתחול עליו הברכה.

מעלת התפילה בציבור

כתוב במסכת אבות (פ"ד מ"ד) אל תפרוש מן הציבור, וכתב מהר''י עייאש בספרו וזאת ליהודה (בחלק מסכת אבות דף ל"א טור א') דהיינו לענין תפלה שיתפלל עם הציבור, ובזה מרויח כמה דברים:

האחד שתפילת הצבור תקובל ברצון, שנאמר (איוב לו, ה) "הן אל כביר לא ימאס".

השני שמקרעים גזר דינו של שבעים שנה, וכאומרם ז"ל (שבת קיט:) 'כל העונה אמן יהא שמיה רבא מברך בכל כוחו קורעים לו גזר דינו של שבעים שנה'.

השלישי שמתעורר מעצמו אל התשובה, ולא יצטרך ליסורים לעוררו.

הרביעי שמאריך ימים (כדאיתא במסכת ברכות ח.).

החמישי המשכים לבית הכנסת, הקב"ה מזמין לו פרנסתו, וכמו שאמרו בזוהר הקדוש (תרומה דף קל"א ע"א) על פסוק "ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה".

הששי שיקרא עבד ה' כמשה רבנו ע"ה, ויזכה שיגלו לו רזי תורה.

השביעי המתפלל עם הציבור נענה על שלשה דברים שהם תלויים במזל, בני חיי ומזוני.

וצא נא וראה מה שהאריך מורנו ורבנו גאון עוזינו ותפארתנו מו"ה חכם עובדיה זצוק"ל בשו"ת יחוה דעת (ח"ה סי' ה' בהערה וכן בלוית חן סי' י"ח) במי שבשבת איחר לתפילה, ואי אפשר לו לומר את כל התפילה מתחילתה, מפני שיפסיד תפילה בציבור, מה עדיף שיאמר נשמת כל חי, או מזמורי הללויה? ומסיק שעדיף המזמורים. ומשם תראה כמה גדול מעלת המתפלל עם הציבור, שיש לו לוותר על חלקים בתפילה, ובלבד שיתפלל בציבור. וראה עוד במעלת התפילה בציבור בדברים חוצבים להבות אש שכתב רבנו אליעזר פאפו בספרו חסד לאלפים (סי' נה סעיף ג).

ע"י התפילה ידע האדם אם הוא רצוי לפני השי"ת

כתב רבנו החיד"א ז"ל (עיין ברוח חיים דרוש ד' ובכסא דוד דרוש כ"ז) שאם ירצה האדם לידע אם הוא מרוצה לפני השם יתברך, ישקול בעצמו בתפילתו, שאם יתפלל בלא מחשבות ידע שרובו זכויות, ואם לא יוכל להתפלל בלא מחשבות, ידע שרובו עוונות חס ושלום.

המתפלל בלא כוונה מסלק השכינה

מי שאינו מכוין בתפילתו, אזי השכינה מסתלקת ממנו ועולה לשמים, וכמו שכתב הרב עוללות הבציר (ריש האזינו) על הפסוק (קהלת ה, א) "אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים כי האלהים בשמים ואתה על הארץ". ופירש הרב "אל תבהל על פיך", אל ימהר בתפילה כשעומד "לפני האלהים", כי אם ימהר מסיבת שמתפלל בלא כוונה, אז "אלהים" מסתלק ל"שמים ואתה על הארץ" כי השכינה מסתלקת.

וכידוע מה שאמרו רבותינו שבתוכחות יש תרע"ו אותיות, ומי שמכוין בתפילתו כראוי בכ"ו אזכרות שבתפילת העמידה, שהם עולים בגימט' תרע"ו [כ"ו פעמים כ"ו, בגימט' תרע"ו], ניצול מכל אלו הקללות.

שהנה הרב חיד"א בס' דבש לפי (מערכת ר' אות י"ט) מביא מספר דרוש שמואל (פרשת נצבים) שיש כ"ו אזכרות בתוכחות, ולהגן עליהם יש כ"ו אזכרות בתפילת י"ח. ולכך אמר הבורא

(דברים כט, ט) "אתם נצבים" פירוש כשתעמדו בתפילת י"ח "לפני ה' אלהיכם" אתם ניצולים. ובזה פירש הרב חיד"א את הפסוק בתהלים (לד, כה) רבות רעות צדיק ומכולם יצילנו השם. המילה "רעות" עולה בגימט' תרע"ו, שהן מנין האותיות שיש בתוכחות, אף אם "כולם" באות "לצדיק", "מכולם יצילנו" על ידי "השם", על ידי שמזכיר האזכרות בתפילת שמונה עשרה בכוונה, ניצול.

עוד במעלת הכוונה בתפילה

כתב הרש"ש בנהר שלום (דף כ"ו ד"ה ואיני כמזהיר) שהתפילה בלא כוונה כגוף בלא נשמה, עיין שם. ואף על פי שהרב מדבר על כוונת השמות והספירות, מכל מקום הוא הדין וקל וחומר לכוונת פירוש המילות. הן אם מחשב מחשבות אחרות בתפילה, לא תצא התפילה זכה ונקיה, אלא כולה מלאה חלודה, טוב ורע מעורבים בה, בגלל שנתן בה מחשבה זרה, היפך הצורך והחובה לעשות לה בחינת נשמה, ולהעלותה כמו כלה כלולה, לפני מי שהכל ברא.

כתב בספר אור הישר (פרק י"ד) כי אדם שאינו מכוין בתפלה, משתף עמו רוח הטומאה, ויבוא גם השטן בתוכם, ואוי לו ואוי לנשמתו, כמה רעה גורם לעצמו. וזהו לכל אדם, קל וחומר לשליח ציבור. ודרשו דורשי רשומות (הובא בכף החיים פאלג'י סימן י"א אות ה'), ש"צ העובר לפני ה"תיבה" יכוין שראשי תיבות "תיבה" הן **ת**פלה **י**שרה **ב**כוונת **ה**לב, שהמבחן לאדם אם צדיק הוא, כשמכוין היטב בתפילתו בלי שום מחשבה.

והרב בתי כנסיות (הובא בכף החיים שם) הביא שהמתפלל בכוונת הלב, ניצול מחיבוט הקבר.

ובספר המידות (ערך ממון ח"ב אות י') כתב, מי שמקיים יהי ממון חברך חביב עליך כשלך, על ידי זה זוכה להתפלל בכוונת הלב.

גדולה תפילה יותר ממעשים טובים ומקרבנות

בוא וראה כמה גדולה מעלת התפילה, וכמו ששנינו בגמרא ברכות (ל"ב ע"א) גדולה תפילה יותר מן המעשים טובים, שאין לך גדול במעשים טובים יותר ממשה רבינו, ואף על פי כן לא נענה מחמת מעשיו אלא בזכות התפילה, שנאמר (דברים ג, כג) "ואתחנן אל ה'", וכתיב (דברים ג, כו) "ויאמר ה' אלי רב לך... עלה ראש הפסגה" עלה ראש הפסגה כדי להראותך את הארץ. ועוד שנינו (שם) גדולה תפלה יותר מן הקרבנות, שנאמר (ישעיה א, יא) "למה לי רוב זבחיכם", ובהמשך נאמר (שם טו) "ובפרשכם כפיכם".

מעלת אמירת הקרבנות בתפילה

כשהיה בית המקדש קיים והיו קרבנות ישראל כהלכתן על גבי המזבח, היו נצולין בזכות התורה ובזכות הקרבנות מדינה של גיהנם ומשיעבוד עובדי כוכבים ומזלות, כדגרסינן בפסיקתא (פיסקא ט"ו), שמעון בר אבא בשם רבי יוחנן אמר, ארבעה דברים הראה הקב"ה לאברהם אבינו: תורה, וקרבנות, גיהנם, ומלכויות. תורה [היא] "לפיד אש" (בראשית טו, יז), קרבנות, "עגלה משולשת" (שם טו, ז), גיהנם הוא "תנור עשן" (שם טו, יז) ומלכויות, הם גלויות הרמוזות בכתוב "והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו" (שם טו, יב). אמר לו הקב"ה, כל זמן שבניך מתעסקין בשתים, נצולין משתים. כל זמן שבניך מתעסקין בתורה ובקרבנות, נצולין מגיהנם וממלכויות [היינו שיעבוד מלכויות עובדי כוכבים], ועתיד בית המקדש וקרבנות ליבטל. במה אתה רוצה שירדו בניך, בגיהנם או במלכויות עובדי כוכבים? רבי חנינא בר פפא אמר, אברהם בירר לו את המלכויות, הדא הוא דכתיב (דברים לב, ל) "אם לא כי צורם מכרם", ואין צורם אלא אברהם שנאמר (ישעיה נא, א) הביטו אל צור חוצבתם, והסכים הקב"ה עמו. עד כאן.

ולפי שאין לנו מזבח וקרבנות, לא נשאר לנו אלא שיח שפתותינו, שבו אנו מהללים את בוראנו, והוא נקרא עבודה שבלב (תענית ב.). ובזמן שאנו קורין בסדר הקרבנות, מעלה עלינו הקב"ה כאלו הקרבנום על גבי מזבח, כדגרסינן בתענית (דף כז:) אמר רבי יעקב בר אחא אמר רבי אסי אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר (בראשית טו, ח) ויאמר, ה' אלהים, במה אדע כי אירשנה, אמר אברהם לפני הקב"ה רבונו של עולם שמא יחטאו ישראל ותעשה להם כאנשי דור המבול וכאנשי דור הפלגה, אמר לו לאו. אמר לו במה אדע כי אירשנה, אמר לו קחה לי עגלה משולשת. אמר לפניו רבונו של עולם: תינח בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם? אמר לו כבר תיקנתי להם סדר קרבנות, שכל זמן שקורים בהם, מעלה אני עליהם כאלו מקריבין לפני קרבן, ואני מוחל כל עונותיהם. עד כאן דברי הגמרא.

לשון הרמב"ם על התפילה

כתב הרמב"ם (הלכות תפלה פ"א ה"א-ז) מצות עשה להתפלל בכל יום, שנאמר "ועבדתם את ה' אלהיכם", מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה, שנאמר "ולעבדו בכל לבבכם", אמרו חכמים איזוהי עבודה שבלב, זו תפילה. ואין מנין התפילות מן התורה, ואין משנה התפילה [דהיינו נוסח התפילה] הזאת מן התורה, ואין לתפילה זמן קבוע מן התורה.

ולפיכך נשים ועבדים חייבין בתפילה, לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא. אלא חיוב מצוה זו כך הוא, שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום, מגיד שבחו של הקב"ה, ואחר כך

שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחינה, ואחר כך נותן שבח והודאה לה' על הטובה שהשפיע לו כל אחד לפי כוחו. אם היה רגיל מרבה בתחינה ובקשה, ואם היה ערל שפתים, מדבר כפי יכולתו ובכל עת שירצה, וכן מנין התפילות כל אחד כפי יכולתו, יש מתפלל פעם אחת ביום ויש מתפללין הרבה פעמים. והכל יהיו מתפללין נוכח המקדש בכל מקום שיהיה, וכן היה הדבר תמיד ממשה רבנו ועד עזרא.

כיון שגלו ישראל וכו' נתבלבלו שפתם וכו', וכיון שראה עזרא ובית דינו כך, עמדו ותקנו להם שמונה עשר ברכות על הסדר, שלוש ראשונות שבח לה' ושלוש אחרונות הודיה, ואמצעיות יש בהן שאלת כל הדברים שהן כמו אבות לכל חפצי איש ואיש ולצורכי הציבור כולן, כדי שיהיו ערוכות בפי הכל וילמדו אותן, ותהיה תפילת אלו העילגים תפילה שלימה כתפילת בעלי הלשון הצחה, ומפני ענין זה תקנו כל הברכות והתפילות מסודרות בפי כל ישראל, כדי שיהא ענין כל ברכה ערוך בפני הלעג.

וכן תקנו שיהא מספר התפילות כמנין הקרבנות, שתי תפילות בכל יום כנגד שני תמידין, וכל יום שיש קרבן מוסף תקנו בו תפלה שלישית כנגד קרבן מוסף, ותפלה שהיא כנגד תמיד של בקר היא הנקראת תפילת השחר, ותפילה שהיא כנגד תמיד של בין הערבים היא הנקראת תפלת מנחה ותפלה שכנגד מוספין היא נקראת תפלת מוספין.

וכן התקינו שיהא אדם מתפלל תפילה אחת בלילה שהרי אברי תמיד של בין הערבים מתאכלין והולכים כל הלילה שנאמר היא העולה, כענין שנאמר (תהלים נה, יח) "ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי". ואין תפילת ערבית חובה כתפילת שחרית ומנחה. ואף על פי כן נהגו כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם להתפלל ערבית, וקבלוה עליהם כתפילת חובה. וכן תקנו תפילה אחר תפלת מוסף סמוך לשקיעת החמה ביום התענית בלבד, כדי להוסיף תחינה ובקשה מפני התענית, וזו היא התפילה הנקראת תפלת נעילה, כלומר ננעלו שערי שמים בעד השמש ונסתרה לפי שאין מתפללין אותה אלא סמוך לשקיעת החמה.

צריך לבקש מעומק להוריק ברכות למטה

בזוהר הקדוש (ח"ג דף רסה ע"ב) מסופר על רבי אבא שהיה בא מהקבלת פני רבי שמעון בר יוחאי. פגש בו רבי יצחק, ושאלו מהיכן הגיע. השיבו מאור המאורות, וכפי ששנינו דאדם חייב לקבל פני שכינה בכל ראש חדש ושבת, כל שכן אור העליון שהוא ר' שמעון שכל העולם רוצים לקבל פניו. אמר רבי יצחק אחזור עמך ואקבל פני שכינה, ואטעם מאותן דברים העליונים שטעמת לפניו.

פתח רבי אבא ואמר (תהלים קכג, א) "שיר המעלות אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים", שיר זה לא נכתב מי אמרו, אלא בכל מקום שנסתם מי אמרו, רוח הקודש אמרה זה אותו ישראל בגלות. "היושבי בשמים", צריך היה לכתוב היושב, מאי יושבי? אלא מי שרוצה להתפלל לפני המלך הקדוש, צריך לבקש מעומק ליבו הכל להוריק ברכות למטה, כמו שכתוב (תהלים קל, א) "ממעמקים קראתיך ה'".

מה יעשה האדם כדי שתפילתו תתקבל

האור החיים הקדוש בפירושו על התורה (כאן) מאלפנו בינה מתוך תפילתו של משה, מה יעשה האדם כדי שתתקבל תפילתו.

א. "ואתחנן" - תתפלל תפילתך בלשון תחינה ומתנת חינם, כמו שנאמר (משלי יח, כג) "תחנונים ידבר רש", ולא בעזות ובתוקף, ועל ידי כך יתקיים בו (משלי לג, יט) "וחנותי את אשר אחון".

ב. יבקש בקשתו ממקור הרחמים, וזה שאמר "אל השם".

ג. "בעת ההיא", כלומר בשעת רצון, כמו שנאמר (ישעיה מט, ח) "בעת רצון עניתיך".

ד. "לאמר" שיבקש בקשתו בלשון צחה וברורה.

הלכות תפילה הנלמדות מתפילת משה רבינו

וכן מצינו בספר תורת החיד"א, שהביא בשם רבנו המהרח"ו בספרו עץ הדעת טוב (בפרשתנו), כי אם מתפילת חנה למדו חז"ל (ברכות לא.) כמה הלכות בהלכות תפילה, כל שכן שמתפילת משה רבנו ע"ה יש לנו ללמוד הלכות תפילה (וראה בברכות לב.), וזו כוונת הפסוק:

א. "ואתחנן", להזהיר שלא יעשה תפליתו קבע אלא רחמים ותחנונים.

ב. "אל הויה", כאן הודיע סוד נפלא ליודעי האמת, כי כל התפילות לא יכוין אל השמות שמוציא מפיו, אלא אל שם הוי"ה הנקרא שם העצם (וכ"כ בדבש לפי מע' ק' אות ל"ח).

ג. "בעת ההיא", אחר כך הודיע שזמן התפילה הוא בעת שהצבור מתפללים.

ד. "לאמר", שיוציאנה בחיתוך שפתים, ולא בשתיקה בתוך הלב. שלא תהיה בקול ממש.

ה. "ה' אלוקים", (בהמשך להנזכר לעיל אות ב') שכל הכוונות אל שם הויה, צריך שיכנס לפני שם הויה, על ידי שני שמות הנזכרים, בסוד "אדני" שפתי תפתח "ופי", כי שם אלהים בגימט' עולה "פה" עם הכולל, כי על ידי שני שמות אלו נפתחים שערי תפלה. (דבש לפי מע' ק' אות ל"ח).

"וָאֶתְחַנַּן אֶל ה' בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר" (ג, כג)

משה מבקש מה' להיכנס לארץ ישראל ואפי' רק אמה אחת

משה רבנו מתחנן להיכנס לארץ ישראל (להלן ג, כה) "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה...

ההר הטוב הזה והלבנון", ומסבירים רבותינו (מגלה עמוקות אופן י"ח) "אעברה נא", "נא" בגימט' 51, דהיינו כיון שהרוחב של הירדן היה 50 אמה, משה ביקש מהקדוש ברוך הוא, תן לי להיכנס ולו אמה אחת בארץ ישראל, רק להניח רגל אחת בתוך ארץ ישראל, ועל ידי כך אזכה לאור הגדול של השראת השכינה הנמצאת בארץ ישראל. ואף על פי שהגיע זמנו של יהושע להנהיג את ישראל, כבר מיניתי אותו שהוא יכניס אותם לארץ ישראל, והוא יהיה המלך שעל פיו ישק כל דבר, ואני איני חשוב לכלום, ואם גם זאת אינך מסכים, לפחות תכניס אותי כמו עוף הפורח באויר, שאזכה לאויר של ארץ ישראל.

המעלה הגדולה והנשגבה של ארץ ישראל

רואים אנו מפה את המעלה הגדולה של ארץ ישראל. משה רבנו התפלל תקט"ו תפילות כמנין ואתחנ"ן כמספר תפל"ה, רק כדי להכנס לארץ ישראל, כי הקדושה של ארץ ישראל היא עצומה וגדולה מאד, והרבה מדרגות לא ניתן להשיג אלא אך ורק בארץ ישראל.

אך לבסוף לא זכה משה רבנו ע"ה להיכנס לארץ ישראל, ואמר לו הקדוש ברוך הוא (להלן פסוק כז) שיראה את הארץ רק מרחוק, את ההר הטוב הזה והלבנון, את בית המקדש ואת קודש הקדשים. וביאר המגלה עמוקות (ואתחנן אופן צ"ז) שאמר משה שרוצה הוא לראות את המקום בו נמצאת האבן שממנה הושתת העולם, המקום בו ישן יעקב אבינו על אותה אבן, ואמר על האבן הזאת (בראשית כח, כב) "האבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים וזה שער השמים", תן לי לחזות בזה לראות את האור.

ונסביר מהו האור של האבן הזו.

כשבא יעקב אבינו למקום הקדוש הזה, ראה את שמות הקודש ואת השם המפורש חקוק על האבן הנזכרת, היא אבן השתיה, וראה איזה אור גדול יש עליה. ואומר הזוהר הקדוש (ח"א דף נט ע"ב) שהאבן הזאת רק ראשה היה גלוי, ואילו היסוד שלה, הוא עמוק עמוק בתהומות, למטה למטה במקום המקדש הוא. ושואל הזוהר (שם דף עב ע"א), הרי כתוב (בראשית כח, יח) "ויקח את האבן אשר שם מראשותיו וישם אותה מצבה". ואיך יכול היה לקחת את האבן הזאת, הרי היא מחוברת לתהומות לקרקע?

אלא, כשהגיע יעקב אבינו למקום אבן השתיה, דברה אליו האבן ואמרה לו, אני מצפה זה זמן רב לראות אותך, כי ממני הושתת כל העולם, ואמר לי הקדוש ברוך הוא שאתה האיש שממך יושתת כל העולם מבחינת נשמות כל עם ישראל, אתה תביא י"ב שבטים ודרכם את כל כלל ישראל, ולכן אני מחכה להתחבר איתך, כי ממני וממך הושתת העולם. ולכן לקח יעקב אבינו את האבן וישם מראשותיו, ומבאר רשב"י את הפסוק שיעקב אבינו "לקח" את דבריה של אבן השתיה, ושם את הדברים בלבו, לידע שהוא צריך להביא י"ב שבטים וכו'.

ביאור נוסף אומר הזוהר הקדוש שם, שעל ידי שם המפורש החקוק עליה הזיז את האבן ממקומה וקבע לה מקום, ואמר כאן במקום הזה יהיה בית אלהים בית מקדשנו ותפארתנו, ובאותה שעה בשרוהו מן השמים, שבמקום שהוא הניח את מראשותיו שם יבנה בית המקדש, ושהוא עתיד להביא י"ב שבטים, וכאן בני ישראל יקריבו קרבנות ויתחברו לקדוש ברוך הוא, כי המקדש למטה מכוון כנגד בית המקדש העליון.

והנה בעוונותינו המקום הזה חרב, כי הקדוש ברוך הוא ברחמיו שפך חמתו על עצים ואבנים ולא על ישראל, וזהו אחד הטעמים שהקדוש ברוך הוא לא נענה לתפלתו של משה להיכנס לארץ ישראל, כי אם היה נכנס משה רבנו לארץ ישראל, לא היה נחרב בית המקדש לעולם, כי מעשי ידיו של משה נצחיים הם ולא שייך בהם כליון, ואם כן, לא יכול היה הקדוש ברוך הוא להשליך את חמתו על העצים והאבנים, צריך היה חס ושלום להשליך חמתו על בני ישראל, ולכן הקדוש ברוך הוא ברחמיו עלינו לא נענה לתפלתו של משה.

ואשריו הזוכה לגור בארץ ישראל, כמובא בזוהר הקדוש (ח"ג דף עב ע"ב בתרגום): אמר רבי יהודה, אשרי חלקו של מי שזכה לעשות משכנו בארץ הקדושה, שכל מי שזכה לזה, זוכה להמשיך מטל השמים שלמעלה היורד על הארץ. וכל מי שזכה להתקשר בחייו בארץ הקדושה, זוכה אחר כך להתקשר בארץ הקדושה העליונה. ולא עוד, אלא שאם זכה בחייו בארץ הקדושה, זוכה שיהיה נמשך עליו תמיד רוח הקודש. וכל מי שיושב ברשות אחרת, דהיינו בחו"ל, נמשכת עליו רוח אחרת זרה.

נמצא, שעיקר הדבקות להשגת החיים העליונים הוא בארץ ישראל, ובפרט בירושלים, כי ירושלים של מטה מכוונת כנגד ירושלים של מעלה, ועשר קדושות הן, כמו שפירשו במשנה (כלים פ"א מ"ו): וירושלים מקודשת יותר מארץ ישראל וכל סביבותיה, וכפי קדושתה כך ימשך ממנה דבקות החיים ביותר למתדבק בה, שאין בינו לבין הקב"ה מסך מבדיל.

"וָאֶתְחַנַּן אֶל ה' בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר" (ג, כג)

ואתחנן אל ה' גימט' "תן חנם"

כתב רבנו החיד"א בנחל קדומים (כאן) בשם רבנו אפרים ז"ל: "ואתחנן אל השם" עם התיבות עולה בגימט' "תן חנם", לומר שכל המתפלל ומתחנן לפני ה' בכוונה, אף שאינו ראוי, נותן לו השם משאלתו חינם.

ועוד כתב רבנו אפרים, "ואתחנן" גימט' "התיק" וגימט' "תפילה" וגימט' "ישרה", רצונו לומר, שכשיתפלל האדם לפני השם יתברך צריך לנענע גופו, שהוא "תיק" של הנשמה, וזאת כדי שיתכוון בתחנוניו. וכתב על כך הרב חיד"א, שדברי הרב הנזכרים המה כמנהג אשכנז, ואמנם אנו נוהגים כמהר"י סרוק והרמ"ע ז"ל שאסרו הנענוע. ולפי זה יש לומר הרמז בסגנון זה, בגימטריא התיק, הישר, תפלה, רמז התיק הוא הגוף שיהיה ישר, שלא יתנועע בעת התפילה.

"וָאֶתְחַנַּן אֶל ה' בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר" (ג, כג)

אין לפניו משוא פנים לא לקטן ולא לגדול

בשעה שהתפלל משה ראה את גלגלי המרכבה ושרפי להבה שאמר להם הקב"ה לא לקבל תפילתו של משה, ולא נשא לו הקדוש ברוך הוא פנים ולא נתן לו חיים ולא הכניסו לארץ ישראל, ואמר משה "ברוך כבוד ה' ממקומו", שאין לפניו משוא פנים לא לקטן ולא לגדול.

וכתב בעל הטורים (כאן) ממי למד משה רבנו להתפלל תקט"ו תפילות? מהמלאכים שמתפללים בכל יום תקט"ו תפילות כמנין "שירה".

"וָאֶתְחַנַּן אֶל ה' בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר" (ג, כג)

משה התפלל שאף שהתפילה של ישראל תהיה רק בפה ולא בלב היא תתקבל

בספר דרש יהודה (כאן) מבאר את המילים "בעת ההיא", שמשה רבנו התפלל על ישראל ש"בעת ההיא", דהיינו בדורות הבאים, כשיהיו עם ישראל בגלות, בעת צרה וצוקה, ומחמת צרותיהם לא יוכלו להתפלל בכוונה, רק בהוצאת המילים מהפה, בכל זאת תתקבל תפילתם ברצון, וזהו הנאמר "לאמר", דהיינו אפילו שתפילתם היא רק ב"אמירה" ללא כוונה פנימית, די יהיה בכך כדי שתקבל תפילתם ברצון. ולכך תקנו חז"ל את נוסח התפילה בלשון "כי אתה שומע תפילת כל פה", לאמור שאף שהתפילה היא רק "בפה" גם כן תשמע תפילתם.

התפילה בדור האחרון מקובלת תמיד

ידוע מה שביאר הרה"ק מרוז'ין זי"ע (אורות הש"ס שבת עמ' ר"ח) על דברי הגמרא (שבת קיב:) אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם, ואם ראשונים כבני אדם אנו כחמורים. שכשאנו רואים "אדם" עומד ומתפלל לפני בוראו, אין בזה כל חידוש ורבותא. אמנם לכשנעבור ליד עדר חמורים, ולפתע נראה אחד מהם עומד על רגליו ומתחיל לשבח את בוראו, ומתפלל לפניו, הרי תרעש הארץ, ויודיעו על כך בכל כלי התקשורת והעיתונות... והנה בתפילת החמור, לא ידקדקו אחריו האם היא מקרב הלב או לאו, כי עצם עמידתו בתפילתו, רבותא גדולה יש בה. והנה אמרו חז"ל (שבת קיב:) אם ראשונים בני אדם, אנו כחמורים. כיון שכן, תפילתנו היא כתפילת אותו החמור, שבעצם הדבר שאנו מתפללים בדור אפל ושפל כזה, יש בכך כבר רבותא, ולכן אין מדקדקים אחרי תפילתנו והיא תתקבל ברחמים (ועיין עוד בסוף הפרשה בעניני התפילה).

"וָאֶתְחַנַּן אֶל ה' בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר" (ג, כג)

תפילת האבות לעומת תפילתו של משה רבינו

אמרו רבותינו ז"ל (מדרש אגדה כאן) כי משה רבנו ע"ה התפלל תקט"ו תפילות כמנין ואתחנן. והנה ידוע שאברהם אבינו קרא את בית המקדש "הר", שנאמר (בראשית כב, יד) "אשר יאמר היום בהר ה' יראה", ויצחק אבינו קראו "שדה", שנאמר (בראשית כד, סג) "ויצא יצחק לשוח בשדה". יעקב אבינו קראו "בית", שנאמר (בראשית כח, יט) "ויקרא את שם המקום ההוא בית אל". והטעם שהאבות קראוהו בשמות הר, שדה ובית הוא כך: אברהם אבינו ירש מאדם הראשון ק"ג מצוות שהם מלאכים סנגורים בעדו, והוא בעצמו עשה ק"ג נוספים, ויחד הם עולים בגימט' "הר" עם הכולל. יצחק ירש מאביו ר"ו מלאכים, והוא הוסיף עוד ק"ג, וביחד הם עולים כמנין "שדה". יעקב אבינו ירש מיצחק כמנין שדה, והוא הוסיף עוד ק"ג, ביחד עולה כמנין "בית", ולכן קראו בית.

ומשה רבנו ע"ה ירש מהאבות כמנין בי"ת מלאכים, והוא הוסיף עוד ק"ג, ויחד עולה הכל למנין "ואתחנן"- תקט"ו, וזהו שאמרו רז"ל שהתפלל תקט"ו תפילות, כלומר שהיו לו מלאכים מליצי יושר כמנין ואתחנן (מפרשים).

"וָאֶתְחַנַּן אֶל ה' בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר" (ג, כג)

משה עג עוגה קטנה, ועמד בתוכה ואמר: איני זז מכאן, עד שתבטל אותה גזירה

אמרו רז"ל (אוצר המדרשים מדרש משה עמ' 364) כיון שראה משה שנחתם גזר דינו שלא להכנס לארץ ישראל, קיבל עליו תענית, ועג עוגה קטנה, ועמד בתוכה וכה אמר, איני זז מכאן,

עד שתבטל אותה גזירה. באותה שעה מה עשה משה, לבש שק ונתעטף שק ונתפלש באפר, ועמד בתפילה ותחנונים לפני המקום, עד שנזדעזעו שמים וארץ וסדרי בראשית.

מה היתה תפילתו של משה ומפני מה לא הועילה

במדרש תנחומא (כאן סי' ד') מובא מה היתה תפילתו של משה רבנו, אמר משה: רבון העולמים, אתה קראתני משה עבדי שנאמר (במדבר יב, ז) "לא כן עבדי משה", וכתוב בתורתך (שמות כא, ה) "ואם אמור יאמר העבד אהבתי את אדוני לא אצא חפשי", ואני אהבתי אותך, ותורתך, ובניך, לא אצא חפשי, ולא קיימת עימי. ועכשיו בבקשה ממך, שְׁמעה אלהים רנתי ואל תתעלם מתחנתי. אמר לו הקדוש ברוך הוא "רב לך", בעל דין שלך כבר הוציא עליך גזירה שתמות וכל הבריות כמותך, אדם הראשון שאכל מן האילן גזר מיתה לכל. עד כאן דברי המדרש.

ולכאורה צודק משה בטענתו. השיב הגאון רבי יהושע לב דיסקין זצ"ל (הובא בקובץ שיעורים קידושין אות קלב) על פי חז"ל (קידושין כב.) שעבד עברי אינו נרצע, עד שיאמר וְיִשְׁנֶה, שנאמר (שמות כא, ה) "ואם אמר יאמר העבד". ולכן אמר לו הקדוש ברוך הוא "אל תוסף דבר אלי עוד", כי אם היה משה מבקש עוד בקשה אחת, אכן היה נענה.

וכתב הגר"א (באדרת אליהו ריש ואתחנן) שלא חזר משה רבנו על אותה תפילה שוב ושוב, אלא כל תפילה היתה בדרך אחרת.

"וָאֶתְחַנַּן אֶל ה' בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר" (ג, כג)

בתיבת ואתחנן יש ב' נונין אחת כפופה ואחת למטה

איתא בספר רבי אלעזר מגרמייזא (על התורה ריש ואתחנן) בסדר האלף בית ישנן שני סוגי נוני"ן: יש נון כפופה ויש נון פשוטה, והכוונה בזה כי הקב"ה יושב על כסאו כדמות נ' כפופה, ומלאכי מרום עומדים לפניו בדמות נו"ן פשוטה, ולזה פתח במילה "ואתחנן" שיש בה שתי נוני"ן, אחת פשוטה ואחת כפופה, שרצה לתקן המרכבה וחיילותיה.

"ה' אֱלֹקִים אַתָּה הַחִלּוֹתָ וגו'" (ג, כד)

הראה הקב"ה למשה את שערי גן עדן

הראה לו הקב"ה שערי גן עדן, ולכן פתח משה במילים "אדנ"י הויה", כששם הוי"ה כאן מנוקד כניקוד שם אלהים, ולכך שם הויה כאן בקריאתו אומרים "אלהים", והנה השמות אדנ"י הוי"ה אלהי"ם עולים בגמטי' גן עדן.

ומשה התפלל אעברה "נא", המילה נא כתובה בשתי אותיות נ, א, לפי שגילה לו הקב"ה נ' שערי בינה, וביקש משה בכניסתו לארץ להשיג גם את א' שהיא חכמה. השיב לו הקדוש ברוך הוא "רב לך", די "לך" בנ' שערי בינה, ומרומז ב"לך" העולה בגימט' נ'. וזהו שנאמר בסמוך (ג, כט) "ונשב בגיא", לפי ש"נשב" הוא ראשי תיבות **נ' שערי בינה**, דהיינו משה "ישב"-השיג, נ' שערי בינה. לכך גם נאמר כאן "עלה ראש הפסגה", רצונו לומר "עלה לראש" האותיות שהם בעדן.

ומשה לא ידע כל ימיו רק מ"ט פנים מן שבעים פנים לתורה, וחסרו ממנו כ"א פנים של התורה, שהוא סוד שם אהי"ה שעולה בגימטריא כ"א, וקודם מותו גילה לו ה' גם אותם, לכן בפסוקנו ה' אלהים וגו' ישנם כ"א תיבות.

"ה' אֱלֹקִים אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ" וכו' (ג, כד)

משה רבנו חשב שעומד הוא אך בראשית דרכו בעבודת ה'

כתב בספר טוב טעם ודעת, "אתה החילות", יש לנו להתעורר ממשה רבנו, שעל אף רום השגתו בידיעת ה' ועוצם דבקותו בחכמה העליונה, לא דימה בלבו שכבר השלים את קניני נפשו ודי לו במה שהשיג, אלא הרגיש כאילו עדיין עומד הוא בראשית דרכו, וזהו הנאמר "אתה החלות להראות את עבדך וגו'", דהיינו אך עתה החל ה' להראותו את גודל מפעלות ה' וידו החזקה, דהיינו עוד ארוכה היא הדרך לפניו להשלים עבודתו ותיקון נפשו להביאה אל תכלית יצירתה, ולזה הוא מתחנן אעברה נא ואראה את הארץ הטובה, שבהיותו שרוי בפלטרין של מלך, ועובד את קונו בהיכל קדשו, יעלה בידו להתבשם וליהנות מזיו שכינתו יתברך, ויזכה להשגות נעלות ביותר שלא זכה להן בהיותו בחו"ל.

ומתשובתו של הקב"ה אליו, למדים אנו כי זו היתה כוונת משה בבקשתו, שכן פרש רש"י (בסמוך פסוק ו ומקורו מספרי) "רב לך" הרבה מזה שמור לך, רב טוב הצפון לך. עד כאן. דהיינו יותר ממה שאתה מבקש כבר שמור לך בעולם הבא, הוא הטוב הצפון לך. והודיעו בזה שכבר השלים את נפשו בכל מיני תיקונים והשגות שיש בכח האדם להשיג בעולם הזה, ועל כן לעתיד לבא תזכה נשמתו לרוב טוב הצפון לה, כי מפרי מעלליו יאכל צדיק.

והלא הדברים קל וחומר, ומה משה שראה מה שלא ראה ילוד אשה, כי פנים אל פנים דבר בו ה', שפל היה בעיני עצמו, ולא נחשבו השגותיו בעיניו רק תחילת דרך העבודה, על

אחת כמה וכמה אנו שפלי רוח נחותי דרגא, כמה רחוקים אנו מן המסילה העולה בית אל, וה' יאיר עינינו ויפתח לבנו לעבודתו.

"ה' אֱלֹקִים אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ אֶת גָּדְלְךָ וְאֶת יָדְךָ הַחֲזָקָה" (ג, כד)

משה התפלל על ארבע תקופות השנה

ידוע מה שכתוב בתיקונים (דף נט ע"א) ששם אדנו"ת יש לו ד' אותיות, והם ד' תקופות השנה.

נמצא שאות א' של שם אדנות ממונה על תקופת ניסן.

אות ד', ממונה על תקופת תמוז.

אות נ', ממונה על תקופת תשרי.

ואות י', ממונה על תקופת טבת.

ומתקופת ניסן עד תשרי תלויות כל המצוות התלויות בארץ, שהם החדשים של קציר בציר חרישה זריעה קצירה, לכן התפלל משה בשם אדנ"י [כנאמר כאן בפסוק "אדני" אלהים וגו'] נגד ד' תקופות השנה, והמשיך משה ואמר "אתה" החלות להראות. את"ה ר"ת **ארבע ת**קופות **ה**שנה. ובקש "אעברה נא", "נא" היינו שביקש לחיות רק ב' תקופות שהם ראשי תיבות המילה "נא", שכאמור האות א' שולטת בניסן, והאות נ' שולטת בתשרי. ולכך גם אמר "ידך החזקה", "חזק" הוא ראשי תיבות **ח**רישה, **ז**ריעה, **ק**צירה.

אולם השיבו הקב"ה (להלן פסוקים כו-כח) "רב לך" גו' וצו את יהושע "וחזקהו", "חזק" ראשי תיבות **ח**רישה, **ז**ריעה, **ק**צירה, לאמור שיהושע בן נון יקיים את המצוות הנוהגות בארץ באלו העיתים.

"אֶעְבְּרָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן. וַיִּתְעַבֵּר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלָי וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי רַב לָךְ אַל תּוֹסֶף דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בַּדָּבָר הַזֶּה" (ג, כה-כו)

"רב לך" שלא יאמר "נא" פעם שניה, כי אז היתה מתקבלת תפילתו

כתב הרב חיד"א (נחל קדומים ואתחנן כה, ג) שמעתי בשם חכמי קאשטילייא שפירשו, שלימדו את משה רבנו בשמים, שכשיתפלל ובתפלתו יאמר את התיבה "נא" פעמיים, מיד תתקבל תפילתו, וזה שאמר (במדבר יב, יג) אל "נא" רפא "נא" לה, ולכך גם כאן התחיל לומר אעברה

"נא" ואראה, והיה דעתו לומר עוד הפעם "נא", ולכן אמר לו ה' "רב לך" שלא תאמר נא פעם אחרת. ושורש דברים אלה בסוף ספר מאמר מרדכי (סוף האזינו), שהתפלות שנמסרו למיכאל אינן צריכות בדיקה, ולכן אמר אל נא רפא נא לה, דפעמיים נא גימט' מיכאל (עם הכולל).

אעברה נא בגימט' בעבר הים

כתב רבנו אפרים על התורה (הו"ד בס' מוסר חכמים השלם ואתחנן סוף עמ' קע"ט), "אעברה נא ואראה", אמר לו אעבור דרך ים האוקיינוס המקיף את כל העולם אחרי אשר אמרת (דברים ג, כז) לא תעבור את הירדן, אעברה נא בגימט' בעבר הים. עד כאן דבריו. והביאור בכך הוא שמכיון שהקב"ה אמר למשה (דברים ג, כז) לא תעבור את הירדן, נכסף משה להכנס לארץ, על כן ביקש במילים "אעברה נא", שהם עולים בגימט' "בעבר הים", דהיינו שאכנס לארץ ישראל דרך הים, ולא דרך הירדן, וכך יתקיימו דברי ה' וגם אני אכנס לארץ.

שתהא מיתתו ע"י הכרובים, ולכך "אעברה" בגימט' כרובים

אמרו חז"ל בספרי (דברים לב, נ) שביקש משה להיכנס לארץ ישראל ולמות בנשיקה, כי נתאווה משה למיתת אהרן שהיתה על פי השם. ע"ש. ולפי זה אפשר לפרש את הטעם שפתח משה במילה "ואתחנן" המסתיימת באות נו"ן, שהיא מרמזת לשכינה, ולכן גם ביקש משה להיכנס לארץ ישראל, בלשון "אעברה" כדי שתהא מיתתו על ידי הכרובים, כי "אעברה" גימטריא "כרובים". אולם השיב לו הקב"ה "רב לך", דהיינו אם לא תיכנס לארץ הוא עדיף "ורב לך" לפי שבארץ ישראל תהיה קבורתך על ידי בני אדם, אבל כאן אני בעצמי אתעסק בך.

מעשה מזעזע על רשע שהחליפו קבורתו בא"י עם קבורת צדיק בחו"ל

צדיקים שנקברים בחו"ל, מביאים אותם המלאכים לקבורה בארץ ישראל, תחת רשעים הקבורים בארץ ישראל, כאשר נלמד מן המעשה שבספר קרנות צדיק (מני, פ"ג אות פ"ח). מעשה בעשיר אחד שהיה קמצן גדול, וכה גדלה קמצנותו, עד שלא נשא אשה כדי שלא להוציא מעות עליה. רק עבד עברי היה לו, כדי לעשות עסקי ביתו לאפות ולבשל בשבילו. וכל מה שהיו חכמי ישראל מוכיחים אותו שיעסוק בגמילות חסדים ובפריה ורביה ויקח אשה ויוליד בנים ובנות, לא היה מקשיב ומאזין להם. לעת זקנותו מכר את כל רכושו ועלה עם עבדו להתיישב בארץ ישראל, כדי לזכות להיקבר בה, והיה בוטח בכתוב בתורה (דברים לב, מג) "וכפר אדמתו עמו" (רמב"ם מלכים פ"ה הי"א), ואמרו (כתובות קי:) "כל הדר בארץ ישראל כמי שיש לו אלוה".

כשהגיע זמנו להיפטר מן העולם בר מינן נעשה חולה, ואמר למשרתו שיביא סוחר גדול כדי למכור לו את כל מה שתחת ידו. הלך העבד והביא סוחר ומכר לו את כל נכסיו, ובכל הכסף שהיה לו רכש מרגליות ואבנים יקרות, ולא הניח כסף אלא כדי לקנות ממנו ארון ותכריכין וקרקע לקבורה. ושוב אמר לעבדו, קח לי תרנגולת מפוטמת אחת, ותעשה ממנה תבשיל של מרק עם בשר ואורז, וכך עשה והביא לו.

והנה אותו עשיר הניח את האבנים הטובות והמרגליות בתבשיל, אכל כף אחת מן התבשיל ובלע אבן אחת, וחוזר חלילה עד שבלע את כל האבנים הטובות. ויהי היום יום השלישי, ויגוף ה' את נבל וימת, והעבד קנה לו קרקע ותכריכין וקבר אותו. איש מאנשי המקום לא היה יודע את אלו העניינים חוץ מעבדו לבדו. מה עשה בלילה לקח העבד מגריפה ומרא וחצינא, והלך לחפור את קבורתו של אדוניו כדי לקחת את האבנים הטובות. והנה כשהתחיל לחפור בקרדום יצא קול מן הקבר, למה אתה חופר קברי ומה אתה מבקש? אמר העבד אני מבקש פה את אדוני פלוני. אמר לו המת אדוניך אינו קבור כאן. אמר לו אנכי יודע ומכיר שזו היא קבורתו. אמר לו המת נכון דברך, אדונך היה קבור כאן, אבל הוליכו אותו לחו"ל למדינה אחרת. שאל העבד באיזה מקום הוא קבור. אמר לו בקבורת פלוני החכם.

שאל העבד וכיצד נעשה מעשה זה. אמר לו אני פלוני החכם בחיי רציתי לעלות לארץ ישראל ולא יכולתי מפני שלא היו לי הוצאות הדרך, והייתי עוסק במצוות ובמעשים טובות ובגמילות חסדים, ובכל יום ויום הייתי מתחנן ומבקש מלפני הקב"ה שיעשה רצוני, ועכשיו שנפטרתי נתנו לי זה המקום. ואותו עשיר שלא היה עוסק במצוות ובמעשים טובים ובפריה ורביה הוליכו אותו במקומי, ותלך ותמצא אותו שם, והעיר רחוקה מכאן דרך עשרה ימים. נשק העבד את קבורתו של החכם, חזר לביתו והתקין צידה לדרך והלך לאותה העיר. בהגיעו שאל היכן היא קבורתו של אותו חכם. השיבוהו בשאלה ומה רצונך. אמר להם בעורמה שמעתי שהוא היה צדיק ובאתי להשתטח על קברו. על כן הראו לו את קבורתו. בלילה כשלא ידעו אנשי המקום, הלך וחפר ומצא את כל האבנים הטובות והמרגליות מפני שנתבקע כרסו של העשיר ויצאו כולן החוצה. וגם ראה נחש כרוך על בריתו והוא צועק ככלב עזבוני.

לקח העבד את כל העושר ובא וישב בארץ ישראל, וסיפר לחכמי עיר הקודש שכך וכך היה המעשה. אמרו לו זהו שכתוב (תהלים לז, י) "ועוד מעט ואין רשע והתבוננת על מקומו ואיננו". ועוד כתוב (תהלים קג, טז) "כי רוח עברה בו ואיננו ולא יכירנו עוד מקומו". אבל בצדיקים נאמר (תהלים לז, יא) "וענוים יירשו ארץ". והעבד בראותו כל זאת, הלך ונשא אשה ועסק בפריה

ורביה, והיה עושה צדקות וגמילות חסדים. וזהו שנאמר (איוב כז, כז) "יכין רשע וצדיק ילבש", וכתיב (תהלים לט, ז) "יצבור ולא ידע מי אוספם".

וזהו שאמר כאן הקב"ה למשה, אם בשביל להקבר בארץ ישראל אתה רוצה לעלות לארץ ישראל, היות וחכם אתה, על כן המלאכים יוליכו את גופך לארץ ישראל, גם לאחר פטירתך, כמו שנאמר (דברים לד, ו) "ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה", איש לא ידע אבל המלאכים ידעו.

"אֶעְבְּרָה נָּא וְאֶרְאֶה וגו', עֲלֵה רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וגו'" (ג, כה, כז)

התקבלה תפילתו שרק יראה את הארץ

הנה לפי מה שכתבו חז"ל (רש"י ויקרא י, יב) "תפילה עושה מחצה", לכן הועילה כאן תפילתו של משה למחצה, ששאל לעבור לארץ ישראל וגם לראותה כנאמר (ג, כה) "אעברה נא ואראה", והועילה תפילתו רק לראותה כמו שנאמר (ג, כז) "עלה ראש הפסגה".

"וַיִּתְעַבֵּר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם" (ג, כו)

"ויתעבר" כי בכל דור בא משה בסוד העיבור

זו הלשון אשר מצאתי כתוב בשם המקובל מהר"ר חיים תלמיד מובהק של האר"י ז"ל (ספר הליקוטים ריש ואתחנן), "ויתעבר ה' בי", בכל דור בא משה בסוד עיבור, לפי שהקב"ה לא היה רוצה לקבל הערב רב, ובזה [אילו היה מתקיים רצונו] לא היתה מיתה ולא גלות לעולם, שנאמר (שמות לב, טז) "חרות על הלוחות", והוא [משה] קבלם בחשבו כי טוב להכניסם בקדושה, ובפרט שהיו נוגעים לו קצת, כמו שנאמר (במדבר יא, כא) "העם אשר אנכי בקרבו", וכתיב (שמות יא, ח), "וכל העם אשר ברגלך", ולזה רצה [משה] לתקנם [את הערב רב], ואדרבה הם קילקלו לישראל, וזהו שאמר (שמות לב, ז) "לך רד כי שחת עמך", נשחת לא נאמר אלא שחת, שחת לישראל, "ועתה רוב הדור מהם" [מהערב רב], ולזה הוצרך לבא משה בעיבור אחד לחמישים שנה, למי שהוא שורש ישראל, לתקנו שלא יטעוהו ערב רב. וקודם שחטאו ישראל [בחטא העגל] היה משה בתכלית השלימות והיה משיג שער החמישים של נ' שערי בינה הגדול מכולם, וכשחטאו ישראל נעלם ממנו, וזהו שאמר "לך רד", רוצה לומר רֵד ממנין לָך, וזה שאמרו רז"ל (ראש השנה כא:) נ' שערי בינה נבראו בעולם, ונתנו למשה חסר אחד, פירוש מעיקרא כולם ניתנו לו, ואחר כך חסרוהו אחד, וזהו שאמר (תהלים ח, ו) "ותחסרהו **מעט** מאלהים", כי מעיקרא שלם היה, אלא שאחר כך חסרתו יותר "מעט מאלהים" שהוא אות א'.

או פירושו, שחסרתו הרבה, ולא נשאר לו אלא מ"ט, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (ראה בהקדמת תיקוני זוהר דף ז' ע"ב), אל תקרי מעט אלא מ"ט, והמ"ט [שערים] הם מעט מזעיר בערך שער החמישים שהוא גדול ונפלא מכולם. והנה להיות שכוונת משה היתה טובה, השם יתברך לא ימנע טוב להולכים בתמים, ובעת תוסף רוחם יגועון לא יגרע מצדיק עינו, וזהו שאמר (דברים לד, א) "ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו", "נבו"- נ' בו, ונכנסה נ' בשמו, ונעשָׂה נשמה, וידוע כי נשמה בבינה.

וכתב הרב החיד"א בספר חדרי בטן (ריש ואתחנן), כי האדם בעולם הזה הוא כצורף זהב וכסף, שמבדיל הסיגים ומברר הכסף לבדו, והזהב לבדו, וטורח בסיגים ומנקה ומברר כל תערובת, עד שישאר הכסף בלי שום תערובת, כן העולם הזה מעורב טוב ורע, וצריך להבדיל ולברר הטוב מהרע, ולברר מהרע איזה טוב הנמצא בו. וכמו שהצורף אחר הבירור עושה כלים נחמדים, כן האדם אחר הבירור מוציא כלי למעשהו תורה תמימה ומעשים טובים.

"וָאֶתְחַנַּן אֶל ה' בָּעֵת הַהִוא וגו' אֶעְבְּרָה נָּא וְאֶרְאֶה וגו' רַב לָךְ אַל תּוֹסֶף דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בַּדָּבָר הַזֶּה" (ג, כג - כו)

משה רצה לתקן את חטא אדם הראשון

משה נתירא מפני מלאך המות, ולכך ביקש לתקן את חטא אדם הראשון, שאילו לא חטא אדם לא היתה מיתה, ובזה רצה משה לבטל את סמא"ל ונח"ש, ולכך נאמר (כאן ג, כג) "בעת ההיא", עולה בגימט' סמא"ל ונח"ש, וזהו גם (כאן ג, כה) אעברה "נא" ראשי תיבות **נ**חש **א**דם, שכאמור רצה לתקן גם את הנחש, וגם את אדם הראשון. ועוד פירוש, "נא" זהו רמז לד' קליפות שראה יחזקאל הנרמז בפסוק יגמור "נא" רע רשעים. וכמו שרצה אליהו להעביר מלאך המות מן העולם, כן בקש משה לעשות, ולזה הוצרך זכות אבות. השיב לו הקב"ה "רב לך", ומנו אדם הראשון שבשבילו אתה מוכרח למות, אל תוסף דבר אלי עוד. (מוסר חכמים)

"אֶעְבְּרָה נָּא וְאֶרְאֶה וכו' וַיִּתְעַבֵּר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם" (ג, כה, כו)

אם אעברה נא, בטל סלח נא. ואם סלח נא, בטל אעברה נא

איתא במדרש פליאה (מדרש רבה פרשה ז' סימן י'), ביקש משה והתחנן תקט"ו תפילות להיכנס לארץ ישראל, אמר לו הקדוש ברוך הוא, אם אעברה נא, בטל סלח נא. ואם סלח נא, בטל אעברה נא. עד כאן. דהיינו על בקשת משה רבנו להכנס לארץ השיבו ה', אם אתה חפץ ב"אעברה נא", דהיינו להיכנס לארץ ישראל, עלי לבטל את "סלח נא", היא המחילה על חטא

העגל הנאמר במדבר (יד, יט). ואם אתה חפץ במחילת חטא העגל, שוב אי אפשר לך לבקש להכנס לארץ ישראל. וכמובן שדברי המדרש צריכים ביאור, מה הקשר בין מחילת חטא העגל שעליו כבר מחל וסלח ה' לעם ישראל, לבקשת משה רבנו להכנס לארץ ישראל.

ולהבין זאת נקדים משל: ב' עשירים רצו להשקיע את כל רכושם בסחורה שאם ירוויחו בה, יהיו עשירים גדולים עד מאד, ולכן התפללו לה' עד מאוד וגם נשבעו שאם יצליחו באותה עיסקה, יעלו לארץ ישראל. סוף דבר כך היה, העיסקה הצליחה עד מאוד ונעשו עשירים גדולים. ועתה היו צריכים לקיים את נדרם. אך לפתע חלה אחד מהם ונפטר לחיי העולם הבא, ונשאר השותף לבדו. אמרה לו רעייתו, כל מה שהסכמתי לעלות לארץ ישראל, היה בתנאי שגם החברה שלי אשת רעך שנפטר, תעלה עמנו, אבל כעת שהיא נשארת כאן בחו"ל, גם אני אינני רוצה לעלות. הלכו לחכם ושאלוהו דבר הלכה, האם צודקת האשה, או שחייבים הם לעלות לארץ ישראל כדי לקיים את נדר המצוה, נדרי לה' אשלם? השיב להם החכם שהם פטורים מלעלות, היות והדין הוא ששבועה שבטלה מקצתה בטלה כולה (נדרים כה: ורמב"ם נדרים פ"ו ה"ח), ואחר שאתם נשבעתם ששניכם תעלו לארץ ישראל, עתה שמת חברך והתבטלה מקצת השבועה, שהרי חברך אינו עולה, שוב בטלה כולה, ואין אתה חייב לעלות לארץ ישראל. שמחו מאוד הזוג ונשארו בחו"ל.

והנמשל הינו, כאשר בא משה רבנו לקדוש ברוך הוא וביקש שימחול לעם ישראל על חטא העגל, אמר לו הקדוש ברוך הוא, אם ישנם עשרה צדיקים אני אמחל להם. חיפש משה רבנו ומצא רק שבעה צדיקים, וחסרו לו עוד ג' צדיקים, ביקש משה מהקדוש ברוך הוא, הרי צדיקים במיתתם קרויים חיים, ואם כן זכור לאברהם ליצחק וליעקב, ונצרף אותם לעשרה, והסכים עמו הקדוש ברוך הוא.

ובזה מבוארים דברי המדרש: משה רבנו ביקש מהקדוש ברוך הוא תכניס אותי לארץ ישראל, ואם תשיב לי ולאהרן שנשבעת לי ולאהרון ששנינו לא נכנס לארץ ישראל. אומר לך שנפטר אהרן, והלכה היא ששבועה שבטלה מקצתה בטלה כולה ולכן תוכל להכניסני לארץ ישראל.

השיב לו הקדוש ברוך הוא, הרי כשעם ישראל חטאו בעוון העגל, ביקשת ממני למחול לבני ישראל על עוון חטא העגל, ואמרתי לך אם יש עשרה צדיקים אני מוחל, ולא מצאת עשרה, ואמרת לי (שמות לב, יג) זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדך, כי צדיקים במיתתם קרויים חיים (ילקוט שמעוני קהלת רמז תתקעט), והסכמתי ומחלתי. ואם כן כיצד אתה בא אלי

עתה ואומר שכיון שאהרן נפטר, שבועה שבטלה מקצתה בטלה כולה, הן אז אמרת להיפך שצדיקים במיתתם קרויים חיים?! על כן בחר לך אחת משנים, אם אתה רוצה אעברה נא, דהיינו שחפצך להכנס לארץ ישראל, מכח הטענה שהצדיקים אינם נקראים חיים. הרי שמכח טענה זו גם אבטל את ה"סלח נא" על עוון העגל. ואם אתה כן רוצה "סלח נא", אם כן הצדיקים נקראים חיים, ושוב אינך יכול להכנס לארץ ישראל.

"וַיִּתְעַבֵּר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם" (ג, כו)

ה' לא נתנו להכנס לארץ למען עם ישראל

שמא תאמר, ומה בכך שיכנס משה לארץ? כבר אמר המקובל רבנו מאיר פפיראש זצ"ל [וכיוצ"ב כתב במדרש יהונתן פרשת פקודי מאמר קכ"א], שהרי אמרו חז"ל שמעשי ידיו של משה לא בטלו, והמשכן שבנה לא נחרב אלא נגנז. וכיון שבשעת החורבן אמרו חז"ל (תנחומא תזריע סי' י"ג) שכילה ה' חמתו בעצים ובאבנים, ואילולי כן כל ישראל נתחייבו כליה חס ושלום. ממילא, אילו היה נכנס משה לארץ ישראל ובונה את בית הבחירה, אם כן אחר כך כשישראל היו חוטאים, בהכרח שתהיה חלילה כליה על עם ישראל, כי הקדוש ברוך הוא לא ישפוך את חמתו על מעשי ידיו של משה רבנו בתור כפרה על עם ישראל, שכאמור מעשי ידיו של משה אינם בטלים, לכן מנע ה' ממשה רבנו שיכנס לארץ. וזהו שאמר משה רבנו לבני ישראל, "ויתעבר ה' בי למענכם", הקדוש ברוך הוא מנע ממני להכנס לארץ- למענכם, כדי להצילכם בשעת כליה.

"וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי רַב לָךְ אַל תּוֹסֶף דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בַּדָּבָר הַזֶּה" (ג, כו)

הקדוש ברוך הוא מתאוה לתפילתן של צדיקים וא"כ מדוע כאן אמר רב לך

יש להקשות לפי מה שאמרו חז"ל בתלמוד (יבמות סד.) מפני מה עשה הקדוש ברוך הוא את האמהות עקרות, משום שהוא מתאוה לתפילתן של צדיקים. מדוע אם כן אמר הקדוש ברוך הוא למשה "אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה" ומנע אותו מלהתפלל?

מרן הגאון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל ביאר זאת על פי משל. עני פיקח הזדמן לשכונה של אנשים קמצנים, ומכיון שהיה רעב, דפק על הדלת הראשונה שנקרתה לפניו וביקש רק בצל, הן מחירו פרוטה בלבד. לאחר שקיבל בצל ואכלו עשה עצמו כנחנק מן החריפות, וביקש בדחיפות מעט לחם, לאחר שקבל לחם, שוב אמר, וכי אפשר לאכול בלי לשתות?! ואז בלית ברירה נתנו לו, וכך גם אכל וגם שתה. כן הקדוש ברוך הוא, ידע מה שיכול לקרות עם משה

רבנו ע"ה בתחילה יבקש מעט ולבסוף יקבל הכל, ולכן כשראה שהתפילות עלו על גדותיהן, אמר לו שיפסיק מלהתפלל, משום שאם ימשיך להתפלל כבר יכמרו רחמיו של הקדוש ברוך הוא, ובהכרח שיסכים לתפילותיו של משה להכנס לארץ.

הרי שמשה חשב לנהוג בחכמה, שבתחילה אמר "אעברה נא ואראה", אני מבקש רק לראות את הארץ, אמר לו השם יתברך "רב לך", אם אתה רוצה לראות, תסתכל מהר, ומשם תראה צפונה ונגבה, אבל לא תיכנס לארץ. וכך גם אמר דוד המלך בתחילה ביקש רק (תהלים פה, ח) "הראנו ה' חסדך", ואחר כך ביקש "וישעך תתן לנו".

מספר וממשיל המגיד מדובנא (אהל יעקב), משל לעשיר אחד שהוצרך לנסוע לחו"ל לרגל עסקיו. כששמע בנו שאביו נוסע לחו"ל, ביקשו שיקחהו עמו. האב הסביר לו שאי אפשר, לפי שהוא יתבטל מלימודיו. אך הבן התעקש ובכה בכי גדול. ידע האב שבנו עקשן ורע מעללים, לפיכך אמר לו, אם תהיה ילד טוב ותתנהג יפה בשעה שאני אהיה בחו"ל, אני מבטיח לקנות לך שעון זהב שלא ראית מימיך. לשמע שמועה טובה זו, שמח הבן והסכים שאביו יסע לבדו. כשחזר העשיר מחו"ל, שאל את אשתו כיצד הבן התנהג. והשיבתו שהוא היה מופרע עד מאוד. אמר האב אם כן לא אתן לו את השעון. כשהבן חזר מבית הספר, הרגיש שאמו סיפרה לאביו את כל מעשיו ומעלליו, ועל כן הבן שהיה חכם, באותה שעה לא דיבר מאומה. כשאביו התיישב וסיפר את החוויות שעברו עליו, והיה לו מצב רוח טוב, אמר הבן בלבו עכשיו זו הזדמנות טובה לבקש מאבא את השעון. אמר לאביו אתה זוכר שהבטחת לי שעון זהב לפני שנסעת, אמר לו אביו נכון, אך כל זה היה בתנאי שתתנהג יפה, אבל כיון שלא קיימת את הבטחתך, לא תקבל את השעון. ביקש הבן מאביו רק לראות את השעון, כשהאב הוציא את השעון התחנן בנו, בבקשה תן לי את השעון, אני מבטיח לך שמהיום והלאה אתנהג יפה. נכמרו רחמיו של האב ונתן לו את שעון הזהב.

כעין זאת אנו מוצאים בעשרת ימי תשובה בתפילת העמידה שמתפללים להקדוש ברוך הוא "זכרנו לחיים", מבקשים שרק יזכור אותנו, משום שאנו מתביישים לבקש יותר מזה. ולאחר מכן כשאנו מקוים שהקדוש ברוך הוא יתן לנו חיים, אנו מודים לו בברכת "מודים אנחנו לך" ולאחר מכן מבקשים "וכתוב לחיים טובים", הרי שמוסיפים על בקשת החיים, גם שיהיו חיים טובים. וכשאנו מקוים שגם בקשה זו נתמלאה, מברכים את ה' "הטוב שמך ולך נאה להודות", ולאחר מכן אנו מבקשים "ובספר חיים ברכה ושלום ופרנסה טובה וגזירות טובות וכו'", לא מבקשים רק חיים טובים, אלא גם ברכה ושלום וכו', מרבים בבקשות, משום שסמכנו

על רחמיו המרובים, כרחם אב על בנים (עיין במשנה ברורה או"ח סי' תקפ"ב ס"ק ט"ז. ועיין בספר חנוכת התורה).

"רַב לָךְ אַל תּוֹסֶף דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בַּדָּבָר הַזֶּה" (ג, כו)

מדוע ה' אמר למשה "רב לך", והלא אפילו חרב חדה וכו'

פירש רש"י (כאן, ומקורו מסוטה יג:), שלא יאמרו הרב כמה קשה והתלמיד כמה סרבן ומפציר.

ועדיין הדברים צריכים ביאור, כי הרי אמרו (ברכות י.) אפילו חרב חדה מונחת לו על צוארו אל יתייאש האדם מן הרחמים, ואם כן מהי התשובה שהשיבו הקב"ה בלשון "רב לך"?

יש לבאר את הדברים על פי מה שפירש השל"ה הקדוש את דברי הגמרא במסכת מנחות (כט:) שכשראה משה רבנו ע"ה את בשרו של רבי עקיבא נשקל במקולין של בשר, עלתה התמיהה בפיו של משה לאמר זו תורה וזו שכרה?! השיב לו הקב"ה: שתוק, כך עלה במחשבה לפני. וביאר השל"ה הקדוש (בראשית תורה סי' ט') על פי מה דאיתא בחז"ל (בראשית רבה פי"ב סט"ו), שעלה במחשבה לפני הקב"ה לברוא את העולם במידת הדין, אלא שראה שאין העולם יכול להתקיים, שיתף עמה מידת הרחמים. ושאין הכוונה שמתחילה עלה כך ואחר כך נשתנה חס ושלום, אלא הם שתי דרגות הנהגתו יתברך, הראשונה היא שורשית, והיא מידת הדין שבה מתנהג ה' רק עם החסידים, והשניה לשאר העולם. וזהו סוד דקדוקו של הקב"ה עם חסידיו כחוט השערה, כי הנהגתו עמהם במדת הדין היא, וכאותו עולם "שעלה במחשבה לפני", שרבי עקיבא כפי הנהגת עולם זה שעלה במחשבה הוא נידון, ועל כן נענש בחומרה כל כך, וזוכה בזה למתן שכרו מושלם בעולם הנצח, בלא שיעור וקצבה.

במדה זו התנהג הקב"ה עם משה עצמו, ולזה הוא שרמז לו בתשובתו זו בלשון "רב לך", כי אין הנהגתו עמו בעולם הזה כאב עם בנו, אשר בהתעורר רחמיו עליו ישא לפשעו ויעלים עיניו מחטאתו, שלפי גודל מעלתו ראוי הוא להנהגת מידת הדין בעולם הזה, כרב המייסר ומוכיח את תלמידו לחנכו ולזככו ביותר. ולכך אין מקום לריבוי הפצרות ובקשת רחמים מצדו של משה, כי אין מידת הרחמים נפעלת בהנהגת הקב"ה עם משה עבדו. מה שאין כן בהנהגה הכללית של ישראל, אשר בתפילותיו של משה בעבורם הגדיל לעשות ולעורר רחמי ה' עליהם.

"וַנֵּשֶׁב בַּגַּיְא מוּל בֵּית פְּעוֹר" (ג, כט)

בגיא ר"ת ב'ית ג'אים י'סח א'לקים

הנה בכל מקום שנאמר "בגיא", מוזכר "בית פעור" שהוא מקום עבודה זרה. הביא רבי שמשון מאוסטרופולי זי"ע (בספר ניצוצי שמשון ריש ואתחנן), שיש מכאן רמז למה שאמרו בתלמוד

(ברכות נח:) וכן נפסק להלכה (או"ח סי' רכד סי"א), שהרואה בתי עבודה זרה ביישובן אומר "בית גאים יסח ה'". והם, ראשי תיבות "בגיא" ר"ת **ב**ית **ג**אים **י**סח **א**לקים.

"לֹא תֹסִפוּ עַל הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ לִשְׁמֹר אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם" (ד, ב)

משל נפלא מהמגיד מדובנא שהמוסיף על המצוות סופו לגרוע מהם

יש בני אדם האומרים שאת כל תרי"ג המצוות אי אפשר לקיים, כי רבים המה. אולם אם נגרע קצת מהם, נוכל לשמור ולקיים. לכך בא הכתוב ואומר "ולא תגרעו ממנו", אפילו בכדי "לשמור" את מצוות ה'. וזהו שסמך "לא תגרעו" לתיבות "לשמור את מצות".

הרב אהל יעקב (כאן בביאורו השני) הביא משל לאדם ששאל כלים משכנו, ותמורת כלי אחד ששאל, היה מחזיר לבעליו שני כלים. ב' כפות בעבור כף, ב' קערות בעבור קערה. התפלא השכן מדוע תתן לי יותר, הלא לא נתתי בידך רק אחד? השיב ואמר, הכלי אשר הבאת אל תוך אהלי, הרה וילד אצלי, ואם כן שלך הוא. כיון שכן השכן הפציר בו שמא צריך אתה גם כלי פלוני היום, ויתן לו כלי אחד, ולמחרתו הביא לו שנים, ויהי היום ויבא אליו ויאמר השאילני נא מנורת כסף שלך הגדולה, כי זבח משפחה היום בביתי, ויתן לו בשמחה גדולה, כי הלא יחזיר לו שתי מנורות. למחרת משבושש שכנו להשיב את המנורה, דפק על דלתו ותבע את המנורה. וזה השיבו מצטער אני אך מקרה רע קרה למנורה כי מתה היא. וזה צועק ולועג, וכי מי שמע כזאת אשר המנורה תמות? ויאמר לו ומי שמע או ראה אשר הקערה תלד, או הקדרה תלד, ואחר שאתה האמנת בי אתמול וקבלת הדברים שהקערה ילדה, כן תקבל ותאמין עתה גם שהמנורה מתה.

הנמשל הינו כך הוא במי שמוסיף מצוות על מצוות התורה, הנה אומר הוא כי המצוה "הרה וילדה", וזה אשר דרכו להוסיף, גם כאשר תבוא לידו מצוה גדולה ויקרה, בתחבולות יעשה ויאמר כי מתה היא, ואין זה זר אצלו. לכן הזהיר הכתוב "לא תוסיפו על הדבר", כי שמא מכך תבואו לידי, "ולא תגרעו ממנו".

"וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם" (ד, ד)

העוסק בתורה בלילה דבק בה' וממילא ביום יצוה ה' חסדו

הקם בחצות לילה ועוסק בתורה, גורם לכפות את הקליפות ואת הסטרא אחרא. וכתב הר"ח כי ידוע כי חטא ועוון חיצוני, מפסיקים בינו ובין אלהיו, והקליפה הקשה יותר מכולן היא

המיתה, והשינה אחד משישים מהמיתה, ונמצא שעל ידי שהוא ער ועוסק בתורה משבר את הקליפה מעליו. וזה אומרו, "ואתם הדבקים בה' אלהיכם", דהיינו הקם בחצות לילה, והוא ער, ועל ידי זה דאינו מפסיק בינו לבין אלהיו, חיים כולכם היום, דיקראו חיים, והוא כמו שדרשו (עבודה זרה ג:) אימתי, "יומם יצוה ה' חסדו"? בזמן "ובלילה שירו עמי" (תהלים מב, ט).

"וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם. רְאֵה לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים" (ד, ד-ה)

כיצד להשיג את הדבקות בהשם?

"**אתם** הדבקים", אפשר שגדולי ישראל שזכו לסודות עליונות לנשמת התורה, ממילא על ידי דקים להו בשבילי דרקיעא, הם משיגים את הדבקות בה'. אולם כלפי המון ישראל שלא זכו למידה זו, כיצד היא הדרך ל"ואתם הדבקים"? אמר ה', על ידי "ראה למדתי אתכם". לפי שה' בחסדו רצה להיטיב טובה כללית לכל ישראל, ולכך נתן לנו את התורה וכמו שכתב הרמב"ם (לאורך מורה הנבוכים ח"ג).

ח'כמתכם ו'בינתכם ל'עיני ה'עמים ר"ת חולה

חכמתכם **ו**בינתכם **ל**עיני **ה**עמים ראשי תיבות "חולה". כי העוסק בתורה פניו מכורכמים שהתורה מתשת כוחו של אדם, ונראה כחולה. וכשהוא גברא רבא עליו נאמר (קהלת ח, א) "חכמת אדם תאיר פניו".

"וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם כִּי הִוא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֵת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עַם חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה" (ד, ו)

חכמת עם ישראל

רבי יהונתן אייבשיץ היה ידוע לחכם ופיקח גדול. פעם קרא לו המלך וכה אמר לו, הרי אתה חכם, וחכם עדיף מנביא (עי' ב"ב דף יב:) אם כן תגיד לי, אני רוצה ללכת לעיר אחת, ויש בה שני שערים להכנס, באיזה שער אני אכנס? השיבו רבי יהונתן, אני אכתוב את התשובה בפתק, ונסגור את הפתק, ואחרי שתעבור ותכנס לעיר נפתח את הפתק. לקח רבי יהונתן את הפתק וכתב בו מה שכתב. המלך בחפצו להכשיל את רבי יהונתן כשהגיע אל העיר ההיא, לא ידע להחליט באיזה שער להכנס, לבסוף עלה בדעתו רעיון, וציוה על עבדים שיפרצו את החומה ויעשו שם שער חדש, והוא יכנס משם, וזה בודאי שרבי יהונתן לא העלה על דעתו. אחר כך פתח את הפתק וראה שכתוב שם, מלך פורץ גדר לעשות לו דרך. ובזה נוכח לראות את החכמה

הגדולה שיש לחכמי ישראל, וכמו שכתוב בפסוק שהעמים יאמרו "רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה". ואפילו שגם אצל הגויים יש חכמה וכמו שאמרו חז"ל (איכה רבתי פרשה ב סי' יג) חכמה בגויים תאמין, תורה בגויים אל תאמין, אבל בכל זאת חכמה כמו שיש לחכמי התורה אין לגויים. (דרש יהודה).

הפקחות של הגאון ר' שמואל סלנט

בז' באדר בבוקר, נכנסה לחדרו של רבי שמואל סלנט אשה שהתפרנסה מבישול מאכלים לשמחות. חרדה היתה נסוכה על פניה, ובקול רועד סחה לרבה של ירושלים על האסון שאירע: תוך כדי הכנת האוכל לסעודת ההילולא של משה רבנו, האמורה להערך כמדי שנה על ידי אנשי החברא קדישא, התהפך כד החלב וכל תכולתו נשפכה לתוך התבשיל הבשרי, ואני אנה אני באה?

רבי שמואל האזין בקשב, לבו נחמץ על צערה של בת ישראל, קודם לכל, שיגר את אחד ממקורביו שיבדוק את כמות החלב שמצאה את מקומה מחוץ לסיר, על השלחן והרצפה, ושוב ערך את החישוב בעיון, עד שהגיע למסקנה הבלתי נמנעת, שיש בכמות החלב שהתערבה כדי לאסור את כל התבשיל. אמנם, מדובר במקום הפסד מרובה, וגם שעת הדחק, אולם ההלכה בנידון ברורה וחותכת, התבשיל אסור מדין תערובת בשר בחלב.

אמר הרב, לכי לביתך אמר רבי שמואל למבשלת, שובי לכאן בעוד שעה.

מיד לאחר שיצאה, שלח לקרוא אל החלבן, וכשהגיע, סגר רבי שמואל את הדלת במפתח, ובארבע עינים בקשו בכל לשון של בקשה שיגלה לו, ורק לו, אם הוא מרמה ומוהל מים בתוך החלב ומהי כמות המים.

החלבן בא במבוכה, אולם רבי שמואל הוסיף והפציר בו, עד שגילה לו רז זה שהוא מוהל את החלב במים, וקצב את שיעור המהילה. חישב רבה של ירושלים ומצא, כי לאחר שהתרבה שיעור המים, הרי בטל החלב בששים, והבשר מותר באכילה. ואל המבשלת קרא והודיעה, כי התבשיל כשר. אורו עיניה של המבשלת, וסעודת ההילולא התנהלה כבכל שנה בפאר והדר.

"כִּי מִי גּוֹי גָּדוֹל וכו' כַּה' אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו" (ד, ז)

אמונה היא מהדברים שצריכים חיזוק תמידי

אמר פעם החזו"א לבחור אחד שהיה מבאי ביתו: לפעמים רואים אנו אדם השומר תורה ומדקדק במצוות, ופתאום פורק הוא מעליו עול תורה, ונדמה לנו שמְּפֶנֶּה זה בא לו

בפתאומיות. אך האמת היא שהדירדור החל לפני זמן רב, כי האמונה אצלו נחלשה מזמן, ורק בכוח הסביבה החזיק מעמד כלפי חוץ.

כאשר יצא הבחור לדרכו, נטרד במחשבתו מדוע כה דיבר אלי הרב, ומה היתה כוונת החזון איש בדבריו? משהגיע לביתו פגש את חברו וסיפר לו את דברי הרב, וגם את תמיהתו, מדוע אמר לו הרב כך. יעץ לו חברו לשוב לבני ברק לחזו"א ולבקש הסבר על הדברים. ואכן כך עשה, מרן החזון איש קידם את פניו בחיוך ואמר, בוא ואפרש לך את דברי: אמונה - היא מהדברים שצריכים חיזוק תמידי, ואם אין אדם מחזק את אמונתו, היא נחלשת ואחריתה מי ישורנה, על כן יש לחזק אותה על ידי אמונה חושית.

הנה הגמרא (ברכות ה:) מספרת על רב הונא שהחמיצו לו ארבע מאות חביות יין, אמרו לו חכמים שיעיין במעשיו, אמר להם, וכי חשוד אני בעיניכם שיש בי עוון? אמרו לו, וכי חשוד הקב"ה שיענישך ללא דין? ועוד אמרו לו, שלא נתן לאריסו את הזמורות המגיעות לו, קיבל עליו לתקן את הדבר, ומיד חזר החומץ ונעשה יין, ויש אומרים שהחומץ התייקר ונמכר במחיר היין.

אם דבר כזה היה קורה אצלנו, אמר החזון איש, היינו מחפשים סיבה טבעית לכך, לא כן חז"ל שידעו שרק כך יצליחו למנוע את הישנות המקרה, כך רוכשים אמונה חושית. (מובא בספר מוסר חכמים השלם ח"ח ואתחנן עמ' קפ"ב)

על השגותיו הנפלאות של רבנו הגר"א זצ"ל בתורה מספר תלמידו הג"ר ישראל משקלוב זצ"ל בהקדמה לספרו פאת השלחן, לך ראה שם כי נפלאים הדברים, שם מספר גם על הניסים והנפלאות שאירעו עימו, ותתחזק באמונה.

"כִּי מִי גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו כַּה' אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו" (ד, ז)

בכל מקום שתלך יש לך אלהים שהוא קרוב אליך

מובא במדרש (דברים רבה ואתחנן פ"ב סי' ט"ז): אמר רבי תנחומא, מעשה בספינה אחת שנסעה בין גלי הים, וכל נוסעיה היו עובדי כוכבים מלבד יהודי אחד שנסע בה. בהגיעם לאחד מאיי הים, נתנו הנכרים מעות ליהודי, וכה ביקשוהו, עלה נא ליבשה והבא לנו משם דברי מאכל ומשתה. אמר להם היהודי, אכסנאי אני, וכי מכיר אני להיכן אלך, כמוני כמוכם ואין לי מכירים בעיר הזאת, מנין אדע להיכן אלך. השיבו לו הנכרים, בכל מקום שאתה הולך אלהיך עמך. הרי "אשר לו אלהים קרובים אליו", כלומר לא תוכל לומר שהנך כאורח הנמצא כאן לבד, כי לעולם

אינך לבד, שהרי בכל מקום שתלך יש לך אלהים שהוא קרוב אליך, ונמצאת מהלך תמיד יחד עם ה' ולעולם אינך יחידי בדד.

אמור מעתה, אם ערלים הללו הבינו כן, מה נאמר אנו בניו רחומיו של הבורא, כמה יש לנו להשריש בקרבנו שהקב"ה הולך עמנו בכל צעד ושעל והכל ממנו.

"רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד" (ד, ט)

מצות שמירת הגוף כדי לשמור על הנפש

כתב בספר מוסר חכמים השלם (כאן) מפסוק זה דרשו רז"ל (עיין ברכות לב:) שמחוייב כל אדם לשמור את גופו מסכנה, וליזהר בבריאות גופו, וכן מהנאמר להלן (ד, טו) ונשמרתם מאד לנפשותיכם. ונראה שהזהירה תורה על שמירת הגוף בלשון של שמירת הנפש, להורות תכלית חובת הזהירות בבריאות הגוף, בהיות הגוף משכן לנשמת האדם, ואם יתרשל האדם בשמירת גופו, לא תמצא נפשו מרגוע ואומץ לעבוד את יוצרה כראוי לפי ערך מדריגתה. ומכאן יש להזהיר על אותם השוקדים ביותר על בריאותם וחוסן גופם, שלא יעשו העיקר טפל והטפל יהיה להם לעיקר, ולא ישכחו חובתם בשמירת מצוות הנפש בהתעסקם בשמירת גופם. כי עיקר שמירת הנפש, בריבוי תורה ומצוות היא, והם מזונו הרוחני של האדם אשר בה תתקיים נפשו, ואין הגוף אלא אמצעי לקיום הנשמה בעולם החומרי. אמנם אין לזלזל בבריאות הגוף, שהוזהרנו בזה מאד, וכבר הזהיר על זה אותו גאון וצדיק רבי ישראל סלנטר זצ"ל כי מדרכי היצר ופיתויו, להסית החולים אשר ימעט כוחם, ויחסר בטבעם המזג, עד שכבר אינם מתפתים לעבור על מצוות התורה, כאשר בהיות רתיחת דם הנעורים תוסס בהם, אז גם בחולה שאי אפשר לו לקיים המצוות, יפתם היצר להתעצל בדרכי הריפוי, ולהתרשל על כל פנים ממצות עשה דשמירת הגוף, ויכשילם בזה לעבור על רצונו יתברך, ועל כל אדם להישמר מעצת יצרו ותחבולותיו.

"רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ" (ד, ט)

להיזהר משכחת התורה על ידי חזרה על לימודו

המשנה באבות (פ"ג מ"ח) אומרת, רבי דוסתאי בר ינאי משום רבי מאיר אומר, כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו, שנאמר (כאן) "רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך". עד כאן. ועל כן ודאי שאסור לאדם

לתת לעצמו רפיון במשך כל ימי חייו מלימוד התורה, שאם כן יוכל לשכוח את הלימוד ולהתחייב בנפשו. ובאמת כיצד יוכל האדם להיזהר שלא לשכוח את הלימוד? רק על ידי החזרה על מה שלמד, שאם הוא חוזר, הלימוד משתמר אצלו, ואם לאו הוא שוכח, וכמו שאמרו חז"ל (סנהדרין דף צט.) הלומד ואינו חוזר כזורע ואינו קוצר.

מביאים רמז מהכלי יקר (כאן) שהגימטריא של המילה "שכח" היא במאה ואחד יותר מהמילה "זכר", וזה רמז שמי שרוצה לבטל מעליו את השכחה, ילמד ויחזור ק"א פעמים, ואז כשיפחות ק"א מ"שכח" ישאר בידו "זכר".

ועוד אומר הכלי יקר רמז בפסוק **השמר לך ושמור נפשך מאד** הגימטריא של ראשי התיבות של הפסוק עולה ק"א, והמילה של "לך" מתחילה באות ל', והל' רומזת ללימוד. לכך רומז כאן הפסוק, שילמד את התורה ק"א פעמים, "פן תשכח את הדברים", ועל ידי החזרה של הק"א פעמים לא ישכח.

המגיד מדובנא (באהל יעקב כאן) מביא על כך משל לאדם שהיו לו הרבה מכונות, ולא ידע כיצד מפעילים את המכונות, הלך לאדם שיודע לעבוד במכונות האלו ואמר לו: בוא נעשה שותפות, אני אביא את המכונות ואתה תעבוד בהם, ונחלוק ביחד בשכר. ומשהסכימו, נתן לפועל בית מיוחד שישב שם לבד עם המכונות ויעבוד. יום אחד בא בעל הבית לבקר את הפועל בעבודה, וראה אותו יושב בטל ולא עובד. שאל אותו, מדוע אתה לא עובד? אמר לו הפועל, לפני מספר שבועות אבד לי חלק באחד המכונות, ולכן אי אפשר להפעיל את המכונות כך. בעל הבית בשומעו זאת החל צועק עליו, מה זה שאתה לא עובד כבר כמה שבועות?! אמר לו הפועל, אל תדאג על החלק שחסר לך במכונה ונאבד אני אשלם לך. השיב לו בעל הבית, אני לא צועק בשביל החלק הזה, אלא על כך שאתה מזלזל בעבודה ומתעסק בה מתוך התרשלות, שאילו העבודה היתה חשובה לך, היית מקפיד לשמור על כל החלקים שבאו לידך שלא יאבדו.

הנמשל לכך הוא אדם השוכח דבר אחד ממשנתו, התביעה עליו היא לא רק על הדבר הזה ששכח, אלא שזה סימן שהלימוד אינו כל כך חשוב אצלו, שאילו היה חשוב לו, לא היה מזניח אותו ולא היה לו רפיון, אלא כל הזמן היה חוזר על לימודו כדי שלא ישכח ויאבד את מה שכבר למד.

"וְאַשְׁמִעֵם אֶת דְּבָרָי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאָה אֹתִי" (ד, י)

תפילת הח"ח להצלחת ספרו המשנה ברורה

בספר עונג לשולחן שבת, מביא מעשה נפלא. אף שצום שבעה עשר בתמוז, לא פסח על הישיבה הקדושה בראדין, בהיכל הישיבה בעיירה הליטאית "ראדין" ישבו הבחורים תלמידי הישיבה הקדושה ושקדו על תלמודם בהתמדה, למרות הצום והשרב הכבד, משתדלים לבל יסורו לרגע קט מדברי התורה הקדושה, על אף שהפעם קשה הדבר שבעתיים, עקב הצום והחום המעיק ההולך וגובר בתוך היכל הישיבה הצפוף גם ככה.

שניים מהתלמידים לא עמדו בקושי, הם אחזו בעיצומה של סוגיה קשה ומורכבת הדורשת ליבון מעמיק ומרוכז. החום והצום המתיש עשו את שלהם, הם איבדו כל כיוון בין כותלי הישיבה ולפיכך החליטו לצאת קצת לאויר הצח, לנשום אויר מלוא ראותיהם שיספק אנרגיה להמשך לימודם, וכמו שאמרו חז"ל (מגילה כח:) שמעתא בעא צילותא.

יצאו השניים אל מחוץ לכותלי הישיבה בהליכה רגלית, כשהם משוחחים ומלבנים יחדיו את הטעון ליבון. אט אט הרחיקו לכת עד שלא הרגישו עד כמה הרחיקו, והמשיכו לצעוד בין השטחים החקלאיים שדות מוריקים מחוץ ליישוב.

לפתע שמעו קול בלתי מוכר הקורא להם לשלום, הם פנו לעבר הקול הקורא להם, לתדהמתם, היה זה הגוי שהשדה אשר בו הילכו נמצאת בבעלותו. הם השיבו לו לשלום, והתכוננו לשנות את כיוון הליכתם ולחזור מיד לעיירה. ואז, ללא הודעה מוקדמת שאל אותם הגוי שאלה אשר השאירה אותם מופתעים, "איך מרגיש ישראל מאיר?"

השניים לא האמינו למשמע אזניהם, גוי זר שואל לשלום רבם הנערץ רבי ישראל מאיר הכהן בעל ה"חפץ חיים" מראדין, ועוד מעיז לבטא את שמו הפרטי כמי שמכירו מאז ומעולם... הגוי שהבחין בארשת ההפתעה שעל פניהם, הבין שהוא חייב להעניק להם הסבר על פשר שאלתו התמוהה.

"**בוודאי** מעוניינים אתם לדעת כיצד מכיר אני את רבכם ואף יודע את שמו, הסכיתו ושמעו", והשניים כיבדוהו והאזינו לסיפורו, "ברשותי יש שדות מוריקים, צאן ובקר אשר מידי יום מטפל אני בהם. מידי בוקר עם עלות השחר יוצא אני מביתי לכאן ומתחיל לעבד את השדות שברשותי. יום אחד כאשר התקרבתי לשדה שמעתי מכיוון היער הסמוך קולות מוזרים שנדמו כיללות של זאב, פחדתי וחששתי שהזאב עלול לחדור לעבר דיר הצאן שברשותי. לא

השתהיתי, תפסתי מקל ורצתי לכיוון הקולות בכדי להבריח את ה"זאב" מהמקום לפני שיהיה מאוחר.

התקרבתי יותר ויותר לעומק היער, ואז השתוממתי להיווכח שאין אלו קולות של זאב, היו אלו קולות אנושיים של אדם בשר ודם השוכב על אדמת היער וממרר בבכי... לאחר שנרגעתי מהמחזה שהתגלה לנגד עיני, ניגשתי קרוב אל אותו אדם לראות האם זקוק הוא לעזרה. ביקשתי ממנו שיסביר לי מה הוא מחפש כאן ביער, ועל מה ולמה הוא ממרר בבכי רם כל כך?!

אותו אדם קם ונעמד על רגליו, והנה לעיני נגלתה דמות של חזות יהודית. היה זה יהודי מבוגר בעל זקן ופאות, עיניו אדומות מבכי, וכך אמר לי, "בבקשה ממך, מחול לי על שהפרעתי לך. שמי הוא 'ישראל מאיר' ואני גר כאן בעיירה ראדין הסמוכה. ואם תשאל על פשר בכיי, ובכן, לאחרונה הדפסתי ספר שמסביר את ההלכות של היהדות כדי להקל על בני עמי בלימוד ההלכות וקיומן, ולכן באתי לכאן להתפלל ולבקש מבוראי, שהספר אשר יצא מתחת ידי, לא יגרום מכשול חס ושלום לאף יהודי, ושבני האדם לא יטעו בהבנת ההלכה ובקיומה חס ושלום"...

הגוי סיפר את סיפורו בפני הבחורים הנדהמים, כשהוא מפטיר, "עד היום אני אחוז התפעלות מרבכם הנערץ, עד כמה אדם מסוגל לדאוג עבור עמו".

היה זה עם סיום הדפסת ספרו הגדול של ר' ישראל מאיר מראדין ה"משנה ברורה", שבמשך עשרות שנים עמל ויגע על חיבורו על מנת להקנות את ההלכה הברורה והצרופה לכלל ישראל. החפץ חיים ידע את הסוד הגדול, רק על ידי תפילות תחינות ובקשות בין האדם לבין קונו, אפשר לפעול להשלמת המטרה, כדי שעם ישראל יצעד על פי ההלכה ושלא יגרמו שום מכשולים חס וחלילה.

לאחר תפילה שכזו, אין פלא שהספר "משנה ברורה", הוא כיום ספר היסוד בהלכה המקובל והנפוץ ביותר בקרב עם ישראל.

השניים נפרדו מן הגוי לשלום, כשהם מודים לו על סיפורו הנפלא וחזרו חזרה לישיבה. אותו יום למדו שיעור מוסר נפלא על רבם הנערץ ועל מה שניתן ללמוד ממנו, אהבת ישראל תמימה וכח תפילה חזקה, מתנות נפלאות קיבלו ביום המיוחד יום שבעה עשר בתמוז.

"וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה" (ד, טו)

השומר את התורה הקב"ה ישמור את נשמתו

הביאור בפסוק הזה, הוא מפני שאין לנשמה תמונה, כי היא מקורה מהקב"ה שאין לו תמונה, וכך גם התורה ניתנה בדיבור בלא תמונה, ולכן אומר משה רבנו אם תשמרו את התורה, הקב"ה ישמור על הנשמה שלכם.

"פֶּן תַּשְׂחִתוּן... וּפֶן תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה וְרָאִיתָ אֶת הַשֶּׁמֶשׁ וגו', אֲשֶׁר חָלַק ה' אֱלֹהֶיךָ אֹתָם לְכֹל הָעַמִּים" (ד, טז-יט)

מדוע אין ה' מעקר את העבודה זרה?

אמרו רבותינו ז"ל (עבודה זרה דף נד:), שאל פילוסוף לרבן גמליאל, כיון שה' לא רוצה בעבודה זרה, מדוע אינו עוקרה? השיב לו, אם היו עובדים רק לעץ ואבן אין הכי נמי, אבל הם עובדים לשמש וירח, וכי יאבד עולמו מפני השוטים? ואם יעקור עץ ואבן, וישאיר שמש וירח, אז עובדי החמה ולבנה יאמרו, שמכיון שנעקרה עבודה זרה של עץ ואבן ונשארו השמש וירח שהם עובדים, הרי זו הוכחה שהם אלהים אמת. ודבר זה מרומז כאן בפסוקים שאמר השם יתברך שלא לעבוד לשום "תבנית" כנאמר (פסוקים טז-יח) "תבנית זכר או נקבה, תבנית כל בהמה וגו', תבנית כל רומש באדמה, תבנית כל דגה" וגו'. ואם תאמר למה לא עוקר כל תבנית עץ ואבן, וישארו חמה ולבנה? לזה ממשיכה התורה ואומרת (פסוק יט) ופן תשא עיניך השמימה "וראית את השמש והירח", ולכן תאמר מכיון שנעקרו עץ ואבן, ונשארו חמה ולבנה ראוי לעבדם, ואם תאמר יעקור גם חמה ולבנה, לכן אמר (שם) "אשר חלק ה' אלהיך לכל העמים" ופירש"י ז"ל (ומקורו מהגמ' במסכת מגילה ט:) על הפסוק "אשר חלק", להאיר להם. היינו שכיון שהמאורות מוכרחים להאיר את העולם, מוכרחים להשאירם.

"אשר חלק" להחליק את עובדי הע"ז מן העולם

פירוש נוסף "אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים", מבארת הגמ' בעבודה זרה (דף נה:) שה' נתן לעובדי העבודה זרה את כל אלו "להחליקם בדברים לטורדם מן העולם", דהיינו כדי להטעותם בהבליהם. וכך מביאה הגמ' מעשה בעבודה זרה שהיתה במקומם, שבשעת בצורת היתה מגיעה בחלום ואומרת להם שאם ישחטו לכבודה אדם, ירד גשם, ונתקיים. וכן היו הולכים שם חולים ומתרפאים. וביארה הגמרא שכך סיבבה ההשגחה העליונה כדי לטרדם בהבליהם ולאבדם. כי באמת בלאו הכי היה מוכרח החולה להתרפא כפי הזמן שנגזר עליו ולא שהעבודה

זרה ריפאה אותו. כמו שנאמר (דברים כח, נט) "וחולאים רעים ונאמנים", שהם נאמנים לצאת מהאדם בזמן הקבוע, ואילו עובדי העבודה זרה חושבים חס ושלום, שהעבודה זרה שלהם ריפאה אותם.

"וְרֹאיתָ אֶת הַשֶּׁמֶשׁ וְאֶת הַיָּרֵחַ וְגוֹ', אֲשֶׁר חָלַק ה' אֱלֹהֶיךָ אֹתָם לְכֹל הָעַמִּים וְגוֹ', וְאֶתְכֶם לָקַח ה' וַיּוֹצֵא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבַּרְזֶל מִמִּצְרַיִם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם נַחֲלָה" (ד, יט -כ)

אם עם ישראל היה תחת השפעת המזלות, כלל לא היו

כתב הגר"א, אין מזל לישראל, כי כל המזלות הם נגדיים לישראל, והרי על פי המזלות לא היה ראוי להיות בן לאברהם אבינו, אלא שהקב"ה הגביה אותו מעל המזל, ואם כן לפי המזלות לא היו ראויים ישראל להיות כלל בעולם.

רמז לכך מצינו בפסוקים: "וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים", היינו המזלות, "אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים", כי אומות העולם נתונים להשפעתם של המזלות, "ואתכם לקח ה' להיות לו לעם נחלה", הרי שעם ישראל אינו נמצא כלל תחת השפעת המזלות, שהרי על פיהם לא היה לו מקום בעולם, אלא עם ישראל נתון אך ורק להשגחת השם יתברך.

"וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ וּמָצָאתָ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ" (ד, כט)

את התורה צריך גם לבקש וגם לדרוש

הגר"א (משלי א, כח) מבאר את הפסוק לגבי עסק התורה. הפסוק מלמדנו שלעסק התורה צריכים שני דברים, הראשון הוא שעלינו "לבקש" ולהתחנן אל ה' שיעזור לנו להשיג את התורה, והשני הוא שיש לנו "לדרוש" ולחקור את התורה ביגיעה ובעמל רב.

"בַּצַר לְךָ וּמְצָאוּךָ כֹּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְשַׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקֹלוֹ " (ד, ל)

"בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה", הרי בודאי זה מפני שיש לו יתברך געגועים גדולים אל בניו, ולכך "ושבת עד ה' אלהיך"

אמר המגיד מדובנא (באהל יעקב) על הפסוק כאן, שיש בזה סוד גדול, שמסר משה רבינו עליו השלום סימן לעם ישראל, שיהיה זמן שיצעקו אל ה' לכלכלם לחם רעבונם, ולא ישיגו את מבוקשם, ויבואו חס ושלום להרהר אחר מידותיו של הקב"ה, כי הלא הוא שומע תפילות כל פה, לכך על זה בא ואמר "בצר לך ושבת עד ה' אלהיך".

ויובנו הדברים על דרך משל לשר גדול אשר בנו חטא עליו חטאה גדולה, ומפני כך הוכרח אביו לגרשו אל ארץ אחרת למרחקים. ויען כי רחמי האב גדולים מאד על בנו, היה האב מערים ושולח לו מתן בסתר, כדי שלא ימות ברעב, בכל שבוע או חודש היה שולח בדרכים שלא יוודע כי ממנו הדבר, סכום מספיק, שיוכל בנו לכלכל את רעבון נפשו. ויהי כי ארכו הימים והשר הולך בפנים זועפות, כי נעצב אל בנו וגעגועיו אליו גברו עד מאוד. ולכתוב לו שיבוא אל ביתו אין זה מדרך הכבוד, כי על הבן לחזור בתשובה תחילה ולבקש את סליחתו. ועל כן היה הולך במר לבו ונאכל חצי בשרו. ויקרב אליו אחד מהשרים ויאמר לו אדוני, אני מכיר בך ויודע את נפשך כי יש לך געגועים על בנך, ולכתוב לו אגרת אין נאות לכבודך, אבל שמע ואיעצך והנער יבוא מעצמו. נפשי יודעת כי פרנסת בנך ודאי רק מידך, לכן כל עוד אשר ארוחת שולחנו לפניו, הוא יושב שמה ואינו שב לפניך לבקש את סליחתך כי קשה עליו לשאת עלבון כזה. ברם עתה השב נא ידך אל חיקך, ואל תשלח לו מהיום פרנסה, וכאשר לא ימצא פרנסתו, בהכרח יכניע את לבבו הערל, ויבוא אליך ויפייס אותך להשיבו אל שולחנך.

הנמשל הינו, כי בעת החורבן גברה מידת הדין עלינו, עד כי נתקיים בנו מאמר (ירמיה טו, א) "שלח מעל פני ויצאו", ה' בעוונותינו הרחיקנו מעל שולחנו, ונתרחקנו מעל אדמותינו, ואבינו שבשמים הלא רחמיו מרובים ובכל צרותינו לו צר, ובהכרח גם היום הוא מכלכל אותנו ונותן לנו די מחיתנו, וגם אם לא בסיבות קרובות, הרי שעושה כן בסיבות רחוקות, כי על כל פנים מפרנס אותנו שלא נמות ברעב חס ושלום. אמנם עתה בראותנו כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב, עניים ואביונים מבקשים לחם ואין, אין זאת אלא כי גדלו רחמי אב על בניו וגברו געגועי אבינו שבשמים אלינו עד מאד, כמאמרם (ברכות ג.) "מה לו לאב שהגלה את בניו". אולם שיבוא הקב"ה ויפייס אותנו, אחר המעשים ואחר הנאצות הגדולות אשר עשינו לפניו, זה ענין בלתי נאות. לכן אין עצה אחרת לפניו רק מזאת, שיפסיק לשלוח לנו את מחייתנו, למען נתעורר אנחנו לקום לבוא אל מלכנו יתברך להתחנן לו להשיבנו אל מעון קדשו. וזהו הנאמר כאן, "בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה", שאז ודאי הוא מפני שיש לו יתברך געגועים גדולים אל בנו יחידו, ולכך "ושבת עד ה' אלהיך".

עם ישראל המשולים לזית הנותן שמן ע"י כתישה נותנים פריים ע"י היסורים

אומות העולם אין להם קדושה כלל ועיקר, ולכן אינם נתקנים על ידי יסורין, כי אומות העולם הם כדוגמת אילני סרק שאין להם שמן כלל ועיקר, ועל כן אפילו שיכתשו אותם בכל מיני כתישה, בודאי שלא יצא מהם שום דבר טוב, שהרי אינו מצוי בתוכם שום דבר ואין בהם

תועלת. אבל אנחנו עם ישראל כדוגמת הזיתים הנותנים את שמנם על ידי כתישה, ולכן יש לנו יסורין כדי להוציא מאיתנו את המיטב. וזה סוד הכתוב (חבקוק ג, ו) "ראה ויתר גוים". ה' ראה את הגויים והתיר להם את הכל, ולא חשש לייסרם, כי אין דבר טוב יוצא מהם על ידי יסורין, מאחר שהם כלים ריקים ובורות נשברים אשר לא יכילו המים.

"בַּצַר לְךָ וּמְצָאוּךָ כֹּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְשַׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקֹלוֹ" (ד, ל)

ה' מבטיח לבניו שיעזור להם כשישובו אליו באחרית הימים

בפסוקים אלו רואים אנו כמה גדולים ורבים רחמיו של הבורא על עמו ישראל, וכמה גדולה אהבתו לבניו! שהנה לאחר כל האזהרות מפני החטאים והעונשים הצפויים לעוברי רצונו, ה' יתברך מזכיר לעמו, שאף אם יי ענשו ויתרחקו מעימו, עדיין פתוחה לפניהם הדרך לשוב אליו ולשמוע בקולו.

בספר מנחה בלולה מבוארים הדברים במשל נפלא. מעשה בבן מלך שפנה אל אביו ביום מן הימים, שברצונו לראות עולם ולפתוח את אפיקיו אל מקומות רחוקים וזרים. "אפליג בים", תאר את תוכניותיו כשעיניו בורקות, "אקח עימי סחורה בכמות גדולה, אסע ואמכור אותה ברחבי העולם, ואהיה עשיר גדול". "הו, בני", ניסה המלך למתן את התלהבותו, "דע לך שלא הכל זוהר כל כך... מסע בים הוא מסע מסוכן ביותר, הים נראה לך לפעמים כחבר, אבל לפעמים רבות מאד מתגלה הוא בבוגדנותו..." "גם שודדים נמצאים בים, וביבשה אנשי דמים ומרמה, חזור בך בני". אך המילים נפלו על אזנים אטומות. הבן היה נחוש בדעתו לנסוע, ויהי מה. לבסוף אמר לו המלך "רואה אני כי אינך רוצה לשמוע בקולי, לך אפוא, ועשה ככל שיעלה על דעתך, אינני מברך אותך שתצליח... אבל דבר אחד אבקש ממך, כשהשטויות שאתה בוחר לעשות יתנקמו בך, ואתה תענש חמורות עליהן, אנא ממך, אל תתבייש לבוא אלי ולבקש ממני סליחה, אל תתבייש לחזור אלי ולבקש ממני עזרה, אני מבטיח לך שאעזור לך!...".

זהו מה שאומר כאן הקב"ה לכנסת ישראל, כשיהיה צר לכם, וכל הדברים הללו ימצאוכם באחרית הימים, אנא מכם, אל תתנו לבושה מפני להמשיך ולהרחיק אתכם ממני! שובו אלי, בקשו את סליחתי, ואני אעזור לכם ואשוב אליכם.

"בַּצַּר לְךָ וגו' בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְשַׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְקֹלוֹ. כִּי אֵל רַחוּם ה' אֱלֹהֶיךָ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַשְׁחִיתֶךָ וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם" (ד, ל-לא)

אין ישראל נגאלין אלא מתוך חמישה דברים

מכאן אמרו אין ישראל נגאלין לעתיד לבוא אלא מתוך חמישה דברים, שנאמר "בצר לך", הרי צרה, "ושבת", הרי תשובה, "כי אל רחום ה' אלהיך", הרי רחמים, "ולא ישכח את ברית אבותיך" הרי זכות אבות, "באחרית הימים", הרי הקץ.

כיוצא בזה איתא בירושלמי (תענית פ"א ה"ה): אף לעתיד לבא אין ישראל נגאלין אלא מתוך תשובה, מתוך רחמים ומתוך זכות אבות, וכן הוא אומר "בצר לך ושבת", זו תשובה, "כי אל רחום", זה רחמים, "ולא ישכח את ברית אבותיך" זו זכות אבות. ומפורשים הדברים גם ברמב"ם (פ"ז מהל' תשובה ה"ה) שאין ישראל נגאלין אלא בתשובה, וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין. (מספר מוסר חכמים השלם ח"ח ואתחנן עמ' קמ"ד).

הוכחה מהזוהר כי המשיח עומד בפתח

בזוהר הקדוש (זוהר חדש ח"א דף מ ע"א) כתוב, אי יחזרון בתשובה רישי כנשתא, או חדא כנשתא, בזכותם יתכנש כל גלותא. [תרגום, אם יחזרו בתשובה ראשי כנסיות, או כנסיה אחת, בזכותם תתקבץ כל הגלות.] הרי, שדי בהתעוררות של ציבור או קהילה אחת מישראל, כדי לעורר את רחמי השם יתברך וזכות אבות, ולקרב על ידי זה את עת גאולתנו ופדות נפשנו. וכהיום שכל עין רואה שמתגלים ניצוצות מאור התשובה, יש לנו לצפות בקרוב לביאת משיח צדקנו, אשר הנה הוא עומד אחר כתלנו.

"אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּמַסֹּת בְּאֹתֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם ה' אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ" (ד, לד)

ז"ך תיבות בפסוק לרמוז שזכות ז"ך אותיות התורה הגינו לישראל

בפסוק זה בו מתוארים הניסים והנפלאות שעשה ה' עימנו בהוציאנו ממצרים, יש מנין ז"ך תיבות, לרמוז, שז"ך אותיות התורה, הן שהגינו עלינו להוציאנו ממצרים ולעשות לנו

את כל הניסים הללו. גם יש בפסוק קי"ט אותיות, ועם הכולל ק"ך, רמז לק"ך צרופי אלהים שעשה הקב"ה על ידיהם שפטים במצרים.

"אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְבַדּוֹ" (ד, לה)

סגולה גדולה נפלאה מאת ר' חיים מוולאז'ין הפעולות ישועות

כתב רבנו חיים מוולאז'ין בספרו נפש החיים (שער ג' פי"ב) ובאמת הוא ענין גדול וסגולה נפלאה, להסיר ולבטל מעליו כל דינין ורצונות אחרים שלא יוכלו לשלוט בו, ולא יעשו שום רושם כלל. כשהאדם קובע בלבו לאמר, הלא ה' הוא האלהים האמיתי, ואין עוד מלבדו יתברך שום כח בעולם, וכל העולמות כלל, והכל מלא רק אחדותו הפשוט יתברך שמו. ומבטל בלבו ביטול גמור ואינו משגיח כלל עם שום כח ורצון בעולם. ומשעבד ומדבק טוהר מחשבתו רק לאדון יחיד ברוך הוא. כן יספיק הוא יתברך בידו, שממילא יתבטלו מעליו כל הכוחות והרצונות שבעולם, שלא יוכלו לפעול לו שום דבר כלל.

מובא בילקוט לקח טוב (ואתחנן עמ' קלט) וכן סיפר הגאון הרב רפאל שפירא זצ"ל. יום אחד הגיע בבהלה לביתו של הגרי"ד סלובייצ'יק זצ"ל בעל בית הלוי, אחד הסוחרים שבעירו וסח בפניו את דאגתו, המשטרה המקומית עורכת עתה חיפושים אחרי סחורה מוברחת, והאיש שתמצא אצלו סחורה, צפוי לעונש גלות בסיביר. ועתה גדול פחדו שכן חנותו מלאה סחורה מוברחת והמשטרה בודקת חנות אחר חנות ומה יוכל לעשות כעת. משמע הגרי"ד את הדברים, הוציא מארון הספרים ספר נפש החיים, והחל ללמוד עם האיש את ענין הסגולה הנפלאה (שער ג' פי"ב), שכאשר נמצא אדם בצרה גדולה או מפחד מהשלטונות יתאמץ בכל לבבו, ויחשוב שאין עוד מלבדו רק הוא בלבד, וכך יכוין בכל נפשו ומאודו וינצל. לאחר שעתיים רצופות של לימוד, הופיעה בבית הרב אשתו של בעל החנות ובפיה בשורה, ניצלנו אמרה, השוטרים סיימו זה עתה את בדיקת החנויות, ועל החנות שלנו דילגו. וכך היה המעשה: בהגיע עת הצהרים, סיימו השוטרים לבדוק את החנות הסמוכה לחנות שלנו, ואז החליטו לעשות הפסקה במלאכתם. וכדי שידעו היכן להמשיך אחר ההפסקה, עשו סימן על חנותנו. משנגמרה ההפסקה התעורר ויכוח בין השוטרים האם הסימן מציין את המקום שבו סיימו את מלאכתם לפני ההפסקה, או שמא זהו סימון של החנות אשר ממנה עליהם להתחיל את המלאכה אחר הצהרים. לבסוף הוכרע הויכוח כדעת האומרים שחנותנו כבר נבדקה, ובדרך זו עזרנו ה' וניצלנו, סיימה האשה. כל זה אירע באותה שעה שבעל החנות ישב והגה בסגולה הנפלאה ודבק במחשבה של אין עוד מלבדו.

"וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ" (ד, לט)

כיון ש"ידעת היום" והשגת את הבורא יותר מאתמול חזור בתשובה על יום קודם

ביאור נפלא בפסוק זה, כתב הרה"ג רבי ישראל מנחם קיהן זצ"ל, בעל המנחת ישראל, כשהוא מקדים את הסיפור הידוע (הובא בספר סידורו של שבת חלק ב' פרק ג' מאמר ה') על רבי סעדיה גאון, שפעם אחת בא לביתו אחד מתלמידיו ומצא אותו מתגלגל בשלג, והיה התלמיד עומד ומשתומם על המראה אשר לפניו. בקול רועד שאל את רבו, כלום רבנו חטא כל כך, חס וחלילה, עד שיצטרך לתשובה כזאת של יסורים וסיגופים קשים? ואם הדרת כבודו, שמעולם נשמר מכל משמר אף מעבירה קלה שבקלות, מסגף עצמו כך, מה נעשה אנחנו אזובי הקיר המלאים פשעים ועוונות עד ממעל לראש?

השיבו רבי סעדיה גאון, דע לך תלמידי, אמנם כן, יודע אני שאין בי עבירה כזאת שאצטרך חס ושלום לזה, אך למדתי דרך זו מבעל בית פשוט, ומעשה שהיה כך היה:

פעם הזדמנתי לבית מלון אחד שלא ידעו שם מי אני, וכיבדני בעל הבית כערך הכבוד שעושים עבורו איש המוני. והנה אחר כך יצא הקול בעיר שאני באתי לשם, ונאספו כל אנשי העיר לכבדני בפאר וכבוד. בראות בעל הבית איך שמרבים בכבודי, החל גם הוא להרבות בכבוד ויקר כפי השגת ידו ולמעלה מזה. והנה בבוא היום שהתכוננתי לעזוב את המלון ולשום לדרך פעמי, נפל לרגלי ובכה והתחנן שאמחול לו על שפגע בכבודי. ואשתומם ואומר לו, וכי מה חטאת לנגדי שאמחל לך? אדרבה כיבדת אותי עוד יותר ממה שביכולתך! השיב בעל הבית לעומתי, אני מפייסו על השעה הראשונה שעוד לא ידעתי מיהו כבודו, וכיבדתי אותו רק כאיש המוני, בהעדר ידיעתי את מעלת וגדולת רבנו, על זה אני נופל לרגליו ומבקש את סליחתו.

דברים אלו של בעל הבית, סיים ר' סעדיה באוזני תלמידו, נכנסו וחדרו אל מעמקי לבי ונשאתי בעצמי קל וחומר: אם בכבוד של בשר ודם כך, קל וחומר בן בנו של קל וחומר בכבודו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, שבכל יום ויום שמתווספת בי הכרה בגדלותו וברוממותו, דבר שאתמול עדיין לא השגתי, בוודאי שצריך אני לחזור בתשובה על יום אתמול, שלא עבדתי אותו באותה אהבה ויראה שיש בי היום!

ומכאן יש לבאר את כוונת הפסוק שלפנינו (ד, לט) נאמר, "וידעת היום והשבות אל לבבך". והנה ה"ידיעה" בהכרת מלכותו שנוספת לאדם היום, ושאתמול עדיין לא השיגה, היא לכשעצמה צריכה להביאו ל"והשבות אל לבבך", דהיינו, לחזור בתשובה על יום אתמול שאז

לא הגיע עדיין לאותה הכרה, וממילא לא היתה בו אותה אהבה ויראה, ולכך לא עבד את ה' כמו שצריך, בזמן שהיה עליו לעבדו בהתאם להכרתו היום. וכן מחר יצטרך לעשות תשובה על שהיום לא עבד את הקב"ה די הצורך, על פי מידת ההכרה שישיג את האדם בכבודו יתברך, וכן בכל יום.

ואולי משום כך סמכו אנשי כנסת הגדולה ב'שמונה עשרה' את ברכת התשובה לברכת אתה חונן לאדם דעת, ללמדנו שאחרי כל ההוספה בדעת, צריכים תשובה מחדש.

"בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת" (ד, לט)

מוסר גדול הנלמד מהפסוק

מפסוק זה לומדים דברי מוסר וחכמה, על הדרך הנכונה בניתוב דרך חיי האדם, הליכותיו ומעשיו עלי אדמות.

"בשמים" - כשמדובר בענייני שמים, בעניינים רוחניים, במידות טובות וכדומה, עליו תמיד לשאת את עיניו "ממעל" - כלפי אותם האנשים שעומדים מעליו, שהם נמצאים במדרגות גבוהות ממנו. דהיינו שעליו ללמוד ממעשיהם ולחתור ולהתעלות כמותם לדרגות רוחניות גבוהות ונאצלות. במקרה דנן הקנאה חיובית, באשר כתוב (בתרא כא.) "קנאת סופרים תרבה חכמה".

לעומת זאת "ועל הארץ" - בעניינים ארציים וחומריים, כמו פרנסה וכדומה, עליו להתבונן "מתחת" - אל אלו שמתחתיו, המסכנים ממנו, שמצבם קשה משלו, ועל ידי כך, יהיה שמח בחלקו.

"אֶת בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישֹׁר לָרְאוּבֵנִי" (ד, מג)

"את בצר"- כל הצר, "במדבר" בעוון הדיבור

מובא בתורת החיד"א (לב דוד פרק י"ג) דברי התנא דבי אליהו רבה (פרק י"ח) שכל הצרות והשמדות שבאו על ישראל בכלל ובפרט, הן בעוון ביטול תורה, שנאמר (מיכה א, ה) "בפשע יעקב כל זאת", וזה נרמז כאן בפסוק "את בצר" בצר מלשון צר, דהיינו כל הצרות "במדבר" באים בעוון הדיבור, כלומר בביטול תורה, וזה מחמת שנראה להם "בארץ המישור", דרך אויל ישר בעיניו אחר מראית העין, ותקנתו הוא "לראובני" - שינהג כמו ראובן שעשה תשובה גדולה.

"וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה" (ד, מד)

זאת התורה, אף תורת המוסר

שנינו ביומא (דף עב:) על הפסוק, זכה נעשית לו [התורה] סם חיים, לא זכה נעשית לו סם מיתה. דהיינו חז"ל דורשים את מילות הפסוק "שם" משה, מלשון "סם", שהתורה היא סם, זכה נעשית לו סם חיים, וחס ושלום להיפך לשאינו זוכה.

הגאון החזון איש הוסיף שדברי הגמ' יכונו אף לגבי תורת המוסר, הלא נאמר (משלי א, ח) "שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך", הנה שגם המוסר נקרא "תורה", ולכך אם לומד מוסר ומתכוין לתקן את מדותיו, הרי הוא בכלל "זכה" ונעשית לו סם חיים. אולם אם מייסר ומוכיח את חברו ואינו כולל גם את עצמו, נעשית לו סם מיתה.

"וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה" (ד, מד)

רמז נפלא לשנה בה היה מתן תורה

התורה ניתנה לישראל על ידי משה רבנו, בשנת 2448 שנים לבריאת העולם.

רמז נפלא לכך הביא מו"ר הגאון רבי אברהם הררי רפול זקן חכמי ארם צובא "זאת" - בגימטריא 408 ושש פעמים "זאת" שווה 2448 (2448 לחלק ל6=408). וזה שאמר "וזאת התורה", המילה "וזאת" מתחלקת, ו-זאת, דהיינו "ו" פעמים "זאת" הוא הזמן "אשר שם משה לפני בני ישראל" את התורה.

"וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה" (ד, מד)

התורה ניתנה להציל את ישראל

הוקשה התורה לערי מקלט, כשם שערי מקלט ניתנו להציל את הנרדפים, כך התורה ניתנה להציל את ישראל מרדיפת החיצונים ומקטרוגם למעלה, ומרדיפת אומות העולם למטה. שכל זמן שישראל עוסקין בתורה, אין כל אומה ולשון יכולין לשלוט בהם.

ולפי שכבר ידוע שכל ענייני התורה אינם אלא אורות עליונים היורדים למטה להגן ולהציל את לומדיהם ואת עושיהם. לפיכך כתב בלשון "אשר שם משה לפני בני ישראל", שהיה לו לומר אשר דיבר משה אל בני ישראל, ושינה הכתוב ואמר אשר "שם", לרמוז אל הנזכר, כענין

שנאמר, ואלה המשפטים אשר "תשים" לפניהם, שעל ידי התורה תעשו משפטים בחיצונים למעלה, ובאומות העולם למטה.

"אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ" (ה, ו)

אל יחשוב האדם שמצוה זו אינה קשורה אליו כי רבים נכשלים בה

כתוב בספר תוכחת חיים (כאן) למרנא רבי חיים פלאג'י זצ"ל, וז"ל: יסתכל האדם וירגיש הקורא בעשרת הדברות, כי לא כאשר הוא הוגה בהן לפי פשטן של דברים יוצא ידי חובתו, ויטעה בעצתו, זיכיתי ליבי, טהרתי מחטאתי, כי אין בי עוון אשר חטא שעברתי על שום אחד מהם, ושש מתפאר בגוונים שלו, כי הוא נקי מלעבור על כולן, או על קצתן, בהיותו מחזיק את עצמו ליהודי כשר וירא אלהים וסר מרע. ואזכיר מעט מהנה מן הבא בידי, לפי העת והזמן על כל אחד ואחד.

"**אנכי** ה' אלהיך", איתא בזוהר הקדוש (ח"ב דף פ"ג ע"ב) דאי תימא לגלאה מה דלא אצטריך לגלאה לכל בר נש, כתיב אנכי ה' אלהיך, כמה דאנא טמירא וסתים, כך יהיו מילין אלין טמירין וסתימין בלבך. [תרגום: אם תאמר לגלות מה שלא נצרך לגלות לכל אדם, כתיב אנכי ה' אלהיך, כמו שאני טמיר וסתום, כך יהיו מילים אלו טמירים וסתומים בלבך.] ופירש הרב אספקלריא המאירה, מוכח מזה, שהמגלה סוד למי שאינו ראוי, עובר על אנכי ה' אלהיך, והוי כאילו עובד עבודה זרה! ומה נאמנו דברי המהרש"א (בסוף מכות בחידושי אגדה) שדיבור "אנכי" הוא כנגד לבו של אדם, שהוא האבר החשוב, יעויין שם, ולפי האמור הנה נכון דיהון טמירין "בלבך", שתקיים קרא דפרשתנו (להלן ו, ו) והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על **לבבך**. ובזוהר הקדוש (באדרא זוטא ח"ג דף רצד ע"ב) אמרו על מאן דמגלה סודות התורה, כאילו פילח לעבודה זרה. והרב חומת אנך (יתרו) כתב, שבזה נרמז (ויקרא יח, ג) ובחוקותיהם לא תלכו אני ה'. גם המתגאה כופר בעיקר, ועיין כף החיים (פאלג'י, כ"ו אות כ') שיום אחד מהשבוע, הוא כנגד אנכי, ויום שני לא יהיה לך, ויום שלישי לא תשתחוה.

והנה ידוע דבעשרת הדברות כלולות כל מצוות שבתורה, והבאתי דעשרת ימי תשובה כנגד עשרת הדברות, אם כן צריך שיזהר האדם היטב הדק, שלא לעבור על שום אחד מכל הפרטים שאמרנו, בכל דבור ודבור מעשרת הדברות, אפילו כמלא נימא, דהוה ליה עובר על כל התורה. ואם עבר חס ושלום ונכשל באחת מהנה, עליו לשוב בתשובה שלימה, ולהתחרט חרטה גמורה ולא ישוב עוד לכסלה, כי העשרת ימי תשובה ניתנו נגד עשרת הדברות כדאמרן. וגדולה תשובה שמארכת ימיו ושנותיו של אדם, אורך ימים ושנות חיים.

"שָׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ" (ה, יב)

בזכות השבת נזכה לאליהו הנביא שיבשר הגאולה

את יום השבת לקדשו ראשי תיבות "אליה", שבזכות שמירת השבת, נזכה לביאת אליה. כדאיתא בשבת (דף קיח:) אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן, מיד נגאלים, שנאמר (ישעיה נו, ד)"כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי", וכתיב בתריה, "והביאותים אל הר קדשי".

"לְקַדְּשׁוֹ" (ה, יב)

השבתות נקראו קדושים

במדרש תנאים מובא על פסוקנו, "לקדשו" מלמד שהשבתות נקראו קדושים. ובמה אתה מקדשו? במאכל מתוק לשבת, ובין מבושם ובכלים נאים. ובפסיקתא דרב כהנא (פרשה כ"א סי' א') אמר רבי שלמאי זכרהו עד שלא יבוא, ושמרהו משיבוא.

"עַל כֵּן צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת" (ה, טו)

כל המקיים את השבת, מעלין עליו כאילו עשה את השבת

במדרש תנאים (על פסוקנו) דרשו, שכל המקיים את השבת, מעלין עליו כאלו עשה את השבת. וכל המחלל את השבת, אין לו מחילה לעולם, וכאלו עבר על כל המצוות שבתורה. וכן הוא אומר (ישעיה נו, ב) "שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל רע". כל השומר את השבת כשומר ידו מעשות כל רע, וכל המחלל את השבת הרי זה כעושה כל רע. קשה הוא חילול השבת, שאין הכתוב מזהיר אלא על השבת שנאמר (ירמיה יז, כז) "ואם לא תשמעו אלי לקדש את יום השבת ולבלתי שאת משא ובא בשערי ירושלים ביום השבת והצתי אש בשעריה ואכלה ארמונות ירושלים ולא תכבה".

"שָׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ... כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ" (ה, יב, טז)

סיפור על אב שבא לבנו מספר פעמים לאחר מיתתו להחזירו בתשובה

יש קשר בין שמירת שבת לכיבוד אב ואם. וכמו שסיפר יהודי בשם ר' יעקב מרומניה, כאשר הייתי בן י"ז שנה, יצאתי את בית הורי לעבוד בעיירה הונגרית קטנה. עד מהרה שכחתי את החינוך שקבלתי בבית אבי, הסתרתי את יהדותי מאימת הצוררים, הועברתי לאושויץ עם אחי

אך ניצלתי בנס. שנים עברו עלי כשאני איני שומר תורה ומצוות והנה בליל יום כיפור שעליו אני מספר עבדתי כהרגלי. באותו לילה נראה אלי אבא, כשהוא לבוש קיטל לבן מצוחצח ועטוף בטלית מצויצת, כמו בחיים, ואמר אלי, חזור בתשובה, אחרת שנותיך מקוטעות. וכך חזר החלום ונשנה במשך שבוע. והנה הגיע ליל שבת, בשעה מאוחרת נכנסתי לבית קפה בראשון לציון. לאחר שאכלתי ושתיתי חזרתי הביתה, שמעתי קול קורא מאחורי, אוי ואבוי אתה שוב חוטא, והנה ראיתי כמו בהקיץ את אבי שנספה באושויץ, עומד בטלית וקיטל ואומר, אל תחשוב שזה סתם חלום, באתי להזהירך שתחזור בתשובה, בשמים כבר נחרץ עליך גזר דין שיכרתו ימיך.

באותה שבת שמרתי שבת, אך במוצאי שבת הלכתי לקולנוע. מיד שחזרתי ראיתי שוב את דמותו של אבי, והוא מתחנן ומבקש לפני שאיטיב מעשיי, ואמר לי כי זו אזהרתו האחרונה.

ביום ראשון בבקר לאחר שסידרתי את העבודה בין פועלי המוסך שלי, נסעתי לבני ברק אל החזון איש. רק עברתי את מפתן ביתו, החל החזון איש לדבר אלי בחומרה. אתה עובד בשבת ובחגים, לאביך אין מנוחה בעולם העליון, נגזר עליך כרת.

עמדתי נסער. פקח החזון איש את עיניו ואמר לי, בזכות מצוה גדולה שקיימת בנעוריך, יוסיפו לך ממרום ימים ושנים, מעכשיו תחזור למוטב ותלך בדרך הישרה כפי שחינך אותך אביך, האם תזכור איזו מצוה קיימת בנעורך? נזכרתי שכאשר הייתי בן י"ד שנה בערך, באה אלינו אשה ומסרה לאבא, שבכפר פלוני מוטל ילד יהודי מת ואין מי שיטפל בו להביאו לקבר ישראל. אבי שלח אותי אל הכפר לבצע את הדבר, ואף על פי שהפעולה היתה קשורה בסכנת נפשות כי הקוזיסטים השתוללו אז בדרכים, והיה עלי לעבור יער שלם בפחד מוות, קיימתי את המצוה בתכלית השלמות. לשמע הסיפור נענע החזון איש בראשו ולא הוסיף לדבר. כאשר יצאתי מביתו, קיבלתי עלי לשמור תורה ומצוות כיהודי שלם, ומני אז רואה אני במעשי ידי ברכה והצלחה.

על סיפור זה אמר מרן הגר"י קניבסקי זצ"ל, זהו סיפור על החזון איש הפלא ופלא, סיפור נורא שלא נשמע כמותו. אחר כך הוסיף ואמר: כידוע שנשמות באו למרן החזון האיש זצ"ל ואביו של היהודי הזה בא לחזון איש מעולם האמת, וסיפר לו על בנו, וביקש ממנו לתקן את בנו, זהו הפשט של הסיפור, סיים.

"כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ" (ה, טז)

חייב אדם בכבוד הקדוש ברוך הוא, ובכבוד ת"ח, ובכבוד הוריו

בספר (נפש חיה) האדם חייב בכבודם של שלשה, הקב"ה, תלמיד חכם והוריו. ושלושתם מרומזים בפסוק זה, פשט הפסוק הינו על כיבוד הורים, כבד את אביך ואת אמך. ו"כבד" בגימטריא עולה כ"ו כחשבון שם הוי"ה, לרמז שיש לכבד את הבורא. "את" לרבות שיש לכבד את תלמידי החכמים.

"וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ" (ה, טז)

מדוע נכתבה הבטחה זו רק בלוחות שניים?

עולה מדברי הגמרא במס' בבא קמא (דף נד סוע"ב וכדלהלן), שעשרת הדברות הכתובות בפרשת "יתרו", היו כתובות על הלוחות הראשונים, ואילו הכתוב בפרשתנו ב"ואתחנן" היה כתוב על הלוחות השניים. את אחד ההבדלים ביניהם אנו מוצאים במצות כיבוד אב ואם, שבפרשת "יתרו" נאמר (שמות כ, יב) "כבד את אביך ואת אמך למען יארכון ימיך על האדמה", ובפרשת "ואתחנן" (ה, טז) נוספו המילים "ולמען ייטב לך". על כך נאמר בגמרא (שם) שעל הלוחות הראשונים לא חפץ הקב"ה לכתוב "ולמען ייטב לך", כי ידע שלוחות אלו עתידים להישבר, ולא רצה לשבור חלילה את הבטחת הטוב לישראל, לפיכך, נכתבו מילים אלו רק בלוחות השניים.

"זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ" (ו, ג)

רמז לענג את השבת

כתב בספר יושיע ציון (הכהן, ואתחנן אות מ') **זבת חלב ודבש** סופי תבות "שבת", לרמז שיש עלינו לענג את השבת במאכלים מתוקים וערבים שיהיו כטעם כמו "זבת חלב ודבש".

"שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד" (ו, ד)

"שמע" ר"ת שאו מרום עיניכם

בספר שארית יוסף, "שמע" ראשי תבות **שאו מרום עיניכם**, וממשיך הפסוק ה' אלהינו ה' אחד, שאז יש לקבל את אחדותו של הקב"ה והנהגתו בעולם.

עוד מובא בספרים **שאו מרום עיניכם** ר"ת שמע, שהזמן לקרוא ק"ש של ערבית הוא אחרי שנשאנו למרום עינינו וראינו שיצאו ג' כוכבים. (פענח רזא פר' תרומה. ילקוט מעם לועז ואתחנן ו, ז דיני ק"ש עמוד שפ"ה)

"שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד" (ו, ד)

קריאת שמע עולה יותר מהקרבת קרבנות

בילקוט שמעוני (בפרשתינו רמז תת"י) אמרו חז"ל, שאדם שקורא קריאת שמע שחרית וערבית, הרי זה עולה לפני הקב"ה יותר מכל הקרבנות. עד כאן. ויראה לרמוז מאמר זה בפסוק (להלן כ, ג) "שמע ישראל אתם קרבים", רמז דבקריאת "שמע ישראל" חשוב ש"אתם קרבים" היינו כמקריבים קרבנות.

"שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד" (ו, ד)

מדוע אותיות ע' וד' גדולות

שמע ישראל ע' דשמע וד' דאחד גדולות, ואפשר לרמוז, יען כי רוב חטאות הצבור והיחיד תלויות בעין ובדיבור כידוע, מרומז הדבר באותיות הגדולות עי"ן [הרומזת על עין האדם] ודל"ת [הרומזת על הדיבור] שבפסוק שמע ישראל, כי על כל אדם ליזהר בעין ודיבור שמירה רבה.

"שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד" (ו, ד)

רמז למספר העולים לתורה בכל השנה

בפסוק זה מרומז מספר העולים לספר תורה בכל ימות השנה, כך: "שמע" יש בה ג' אותיות, רמז לשני וחמישי ומנחה של שבת שיש בהם ג' עולים. "ישראל" יש בה חמש אותיות, כמספר העולים בימים טובים. "הויה" יש בה ארבע אותיות כמספר העולים בר"ח ובחול המועד. "אלהינו", שש אותיות כמספר העולים ביום הכיפורים. "הויה אחד", שבע אותיות כמספר העולים ביום שבת.

"שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד" (ו, ד)

אמירת "שמע ישראל" מסוגל להציל מצרה

יש כח סגולי מיוחד ליהודי לומר בשעת סכנת חיים את הפסוק "שמע ישראל" להינצל מצרתו.

עדות מפתיעה על כך מלפני כמאה שנה מופיעה בעיתון הונגרי, והיא מובאת בספר כרם הצבי: בכתב עת לונדוני מיום י"ט תמוז תרע"ו, העתקה מכתב העת ההונגרי המכונה "פסטי הירלאפ", שנדפס שם מכתב מאיש צבא גוי הונגרי בשדה המלחמה, הכותב לרעייתו כדברים

האלה: "בטובך לבקש פני השכן היהודי שלנו חיים, לפתור לך המילים "שמע ישראל". כי בשעה שכדורי משחית עפים על ראשנו, ואנשי הצבא נופלים כשיבולים אחרי הקוצר, אז התחילו אנשי הצבא היהודים לצעוק "שמע ישראל", וניצולים ממוות לחיים, בשעה שחבריהם אינם יהודים נהרגים. ותכף שיפתור לך השכן חיים מילים אלה, תודיעני, וכשתבוא איזו סכנת מוות יצילו את חיי. עד כאן. (לחזות בנועם ה'). ולפי זה אמרתי לבאר בזה את מה שאנו אומרים בסוף הסליחות, "שומר ישראל שמור שארית ישראל ואל יאבד ישראל, האומרים בכל יום שמע ישראל". דהיינו כי בזכות אמירה זו הקב"ה שומר אותנו מכל רע.

"וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ" (ו, ה)

גם כשמייסר אותנו מחוייבים אנו באהבתנו אליו

בהקדמה לספר מעלות התורה לגאון החסיד רבי אברהם ב"ר שלמה זלמן מווילנא אחי הגר"א, כתוב על המחבר כך: בעת האחרונה לפני מיתתו, כאשר חלה כמה שבועות בחולי אשר מת בו, היה בעל ייסורים גדולים מאד, עד שהיו נקבים חלולים בצד גופו מחמת משכבו, ובכל זאת לא נשמעה ממנו שום גניחה. וכשראהו בנו רבי אליהו האב"ד דשוגניט, במצב ההוא, החל לבכות ואמר, אוי לי שראיתיך בכך. מיד כעס רבי אברהם וכה אמר לו, מה אתה בוכה על גודל המתנה שזיכה אותי ה' יתברך, אם היה בי כח, הייתי מפזז ומרקד בכל כלי שיר, על רוב הטובה שהטיב עימדי ביסורים, ואתה קץ ורע לך על גודל מתנתי?! ולא זז משמחתו בגודל התלהבותו, עד צאת נפשו הקדושה.

ביטוי נשגב נוסף לאהבת ה' יתברך, מוצאים אנו שם בהקדמת הספר מעלות התורה, שפעם בעידן חדוותא אמר לנכדו, אילו הייתי חי אלף אלפי שנים, לא הייתי מספיק להודות לו על כל רגע שנותן לי חיות שאוכל להדבק בתורתו. עוד היה אומר, מגודל חלישות כוחי, איני יודע מאין נמשכת החיות שלי, רק יודע אני שרוב השמחה וגודל התענוג מעמל התורה הם המקיימים אותי בחיים.

"וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ" (ו, ה)

מהות מצות אהבת ה' ומהי המצוה לאהוב את ה'?

כתב ספר החינוך על מצוה זו (מצוה תיח) שורש מצוה זו ידוע, שלא יקיים האדם את מצוות השם ב"ה, רק באהבתו אותו. דיני המצוה, שראוי לו לאדם שישים כל מחשבתו וכל מגמתו אחר אהבת השם יתברך. ויעריך בליבו תמיד, כי כל מה שהוא בעולם מעושר ובנים

וכבוד, הכל כאין וכאפס ותוהו כנגד אהבתו ברוך הוא. וייגע תמיד כל היום בבקשת החכמה, למען ישיג ידיעה בו. סוף דבר יעשה כל יכלתו להרגיל מחשבות ליבו כל היום באמונתו ויחודו, עד שלא יהיה רגע ביום ובלילה בהקיצו, שלא יהא זוכר אהבת אדוניו בכל לבו. והענין על דרך משל, שיהא נזכר באהבת השם יתברך תמיד, כזכרון החושק תכלית החשק בחשוקתו היום שישיג להביאה אל ביתו. ויתר פרטיה מבוארים בגמרא בפיזור ובמדרשים וכו'. ועובר על זה, וקובע מחשבתו בעניינים הגשמיים ובהבלי העולם שלא לשם שמים, אלא רק להתענג בהם לבד, או להשיג כבוד העולם הזה הכואב, להגדיל שמו, לא לכוונה להטיב לטובים, ולחזק ידי הישרים, ביטל עשה זה ועונשו גדול.

"וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ" (ו, ה)

ואהבת אותיות האבות

"ואהבת" אותיות "האבות", ללמדנו שיש לנו להאהיב את ה' יתברך על הבריות כמו שעשו האבות.

"וּבְכָל נַפְשְׁךָ" (ו, ה)

סיפורים מרטיטי לב על אהבת הצדיקים את ה' יתברך

ביום מר בשנת רנ"ב, אשר היתה עת צרה ליעקב במדינת ספרד בזמן הגירוש, מסופר על אשת חיל אחת, שערלי לב שחטו את שני בניה הנאהבים והנעימים לעיניה, על שלא רצו להמיר את דתם. פנתה אל ה' יתברך, וכה אמרה: מעודי עד עתה אהבתי אותך, אמנם כל זמן שצאצאי הנאהבים והנעימים חיו על פני האדמה, אולי לא אהבתי אותך אהבה שלימה בכל לבבי, כי גם לאהבת בניי נתתי מקום בלבי. אבל כעת, כאשר בניי יצאוני ואינם, פיניתי את כל לבבי להיות משכן לאהבתך, ועתה אקיים את המקרא, ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך.

כן מסופר על החפץ חיים (משלי החפץ חיים סימן א'), בעת שיצאה הלווייתו של רבי אברהם זצ"ל בנו של החפץ חיים זצ"ל בדרכה לבית העלמין, עמד החפץ חיים ופתח בהספד על בנו וכה אמר, בשנות השמד והגזירות ת"ח ת"ט, בשעה ששפך ה' את כל חרון אפו על עשרות קהילות, ואלפי יהודים נהרגו ונשחטו על קידוש שמו הגדול, התגוררה באחת העיירות אם עם בנה היחיד, שהיה יקר לה יותר מבבת עינה. הבית שבו התגוררו האשה ובנה עמד בקצה העיירה, ובשעה שפרצו קלגסיו של חימל ימח שמו לעיירה, התנפלו על בית האלמנה, ושחטו את בנה יחידה לעיניה. עמדה האשה ביגונה על יד גופתו של בנה וכפיה פרושות לשמים, יבש מקור

דמעותיה, ותשפוך את שיחתה לפניו יתברך וכה אמרה: רבון העולמים, בחזהו של כל אדם נטעת לב כדי שיאהב אותך, רק אני, שפחתך החוטאת, לא יכולתי לאהוב אותך בכל לבי, מחציתו מלאה היתה אהבה לבני אשר ילדתי. אולם עתה, לאחר שנעשה רצונך ובני נלקח ממני, שוב אוכל לאהוב אותך בכל לבי. סיים החפץ חיים: כל ימי רציתי לאהוב את ה' בכל לבי, אולם הרי אין אני אלא בשר ודם ואב לילדים, ורחמי אב על בניו ואהבתו להם, טבע הוא באדם, עמדתי וחילקתי לבי לחלקים, חלק לילד זה וחלק לילד זה, אולם עתה, משלקח הקב"ה ממני אחד מילדי, הרי נשאר לי עוד חלק אחד של לבי לאהבתו יתברך.

"וּבְכָל מְאֹדֶךָ" (ו, ה)

חייב אדם לוותר על הלימוד התורה אם יש צורך בכך

בספר מוסר חכמים השלם (ח"ח ואתחנן עמ' רל"ט) מביא שהיה מרן החפץ חיים מוסיף ואומר, כשם שהממון קרוי מאודך לגבי מי שאוהב את הממון, כך מי שאוהב עד למאד את לימוד התורה, הרי זה נקרא אצלו מאודך, מכאן שחייב אדם לוותר על לימוד התורה, אם יש צורך בכך, לקיום אהבת ה' וקידוש שמו, כאשר השעה צריכה לכך.

מתוך כך היה אומר החפץ חיים לחתנו רבי הירש לוינסון, מנהל הישיבה בראדין, שאם רוצים לנהל ישיבה, צריכים לוותר לעיתים גם על לימוד התורה.

תלמידי ברנוביץ מספרים ששמעו מרבי אלחנן וסרמן, בשובו מנדודים בארצות רחוקות למען הישיבה, כי לפעמים בעת שהוא עוסק בענייני גיוס כספים, חש לפתע שתוקפו חשק עז להניח הכל וללמוד בהתמדה. אך מיניה וביה אומר הוא לעצמו: עכשיו בוודאי יצר הרע הוא שמסיתני ללמוד.

ומה מפליאים הדברים, יחד עם דברי תלמידו רבי אריה זאב גורבין, שכה סיפר על רבי אלחנן וסרמן, שבעת ביקורו באנגליה, כאשר נזדמן לבית חותנו רבי אליהו לאפיאן, הפליג בשיח של תורה כדרכו, אולם מפעם לפעם הפסיק ושאל באמצע דיבורו: אולי יודעים אתם לייעצני היכן אוכל להשיג תרומות עבור הישיבה, ומיד היה חוזר לשוחח בדברי תורה, עד שכעבור רגעים ספורים, שוב מפסיק ושואל את שאלתו הנזכרת בהסבירו: כך מקובלני מהחפץ חיים, בזמן שאדם יוצא בשליחות הישיבה, אסור בהיסח הדעת.

"וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ" (ו, ו)

רמזים נפלאים בפסוק

"והיו" עולה בגימט' "זך", רמז לתורה הקדושה הכתובה ב"זך" אותיות. "על" עולה בגימט' ק', רמז למאה ברכות. "לבבך", נוטריקון "לב בך"- "לב" רומז ל-לב' חוטי הציציות שישנם בציצית, השקולה כנגד כל המצוות, כל אלה יהיו "בך".

"וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ" (ו, ז)

עד כמה ניתן לשנן את התורה?

פעם ישב הגאון רבי חיים מוולאז'ין זצ"ל עם כמה מתלמידיו ואמר: חז"ל אמרו, כל פרנס המתגאה על הציבור שלא לשם שמים לא יזכה לבנים תלמידי חכמים (גמ' ר"ה דף יז. וראה ברי"ף חולין דף כט: מדפיו). הוסיף הגר"ח, אבי היה פרנס שכל מעשיו לשם שמים, ולכך זכה לבן תלמיד חכם כמו אחי הג"ר זלמן, שאילו היה חי בתקופת התנאים והאמוראים היה נחשב לתלמיד חכם.

לשמע הדברים תמה אחד התלמידים, הרי יותר מדרגה כזו אין לשער כלל, ואם כן מה היתה דרגתו של הגר"א זצ"ל? נתכעס הגאון רבי חיים ואמר, משווים אתם את אחי להגר"א?! אסביר לכם מה היה ההבדל ביניהם, אחי ידע את כל דברי התנאים והאמוראים הנמצאים תחת ידנו, שליטתו בדבריהם היתה בדומה לשליטתנו בעל פה באשרי יושבי ביתך. עם כל זאת, גם אילו היה חי אלף שנה לא היה מגיע לקצה דרגתו של הגר"א. כדי להמחיש את ההבדל אמר, אף על פי שאתם יודעים את אשרי בעל פה על בוריו, נסו נא לומר פרק זה מן הסוף להתחלה, האם תוכלו? הוא הדין בענייננו, אחי הג"ר זלמן ידע את כל התורה כמו שאנו יודעים אשרי, והגר"א ידע אל כל התורה גם מהסוף להתחלה. (מספר מוסר חכמים השלם ח"ח ואתחנן עמ' קפ"ו)

"וְדִבַּרְתָּ בָּם" (ו, ז)

הפסקה קטנה בלימוד, כניתוק קטע קצר של פסי הרכבת

מרגלא בפומיה דרבי ישראל מסלנט: משל לאדם אשר ניתק את פסי הרכבת בקטע קצר של כמה אמות בלבד, ויתמם ויאמר, וכי מה חשיבות יש לכמה אמות, לעומת אלפי הקילומטרים שמסילת הברזל נמשכת לאורכם?! אך כל בר דעת מבין שבמעשה זה הוא ממיט אסון גדול על נוסעי הרכבת. כך גם עם ישראל, הגם שאלפי שנה עוסקים יהודים ועמלים

בתורה, מכל מקום כל הפסקה בלימוד שלא לצורך, ולו לשעה קלה, נזקה גדול וסכנתה מרובה מאד.

סיפר רבי איצלה בלאזר: פעם בצעירותי, הלכתי עם רבי ישראל מסלנט לשוח בשדה מאחורי העיר, אנוכי, אשר מורא רבי היה עלי מאד, לא דיברתי עמו מעולם כאחד האדם, ולא סיפרתי לו איזה סיפור מענייני העולם, ובאותה שעה סיפרתי לו דבר מענייני העולם כשמטרה היתה לי בסיפור זה. כאשר סיימתי לספר, שאל אותי: האם היתה לך כוונה בסיפור זה, או שמא סיפרת את הדברים כשיחת חולין וכמשיח לפי תומך? התחלתי להסביר לו את מטרתי, אך הוא הפסיק אותי ולא רצה לשמוע, באומרו: אינך צריך לתרץ את עצמך, וכי מאי נפקא מינה לי בזה, ברצוני רק לעורר אותך בענין דיבור דברים בטלים, שלא לדבר סתם בלי תכלית וכוונה. (מספר מוסר חכמים השלם ח"ח ואתחנן עמ' ר"מ).

"וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ" (ו, ז)

הרוצה לזכות לכתרה של תורה, יכול לישון פחות משמונה ושש שעות

פסק הרמב"ם (פ"ג מהל' ת"ת הי"ג) אף על פי שמצוה ללמוד ביום ובלילה, אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה. נשאל מרן הגרי"ז, כיצד מתיישבים אלו דברי הרמב"ם, שאין אדם קונה רוב חכמתו אלא בלילה, עם דבריו בהלכות דעות (פ"ד הי"ד) שעל האדם לישון שמונה שעות בלילה?

השיב על כך מרן הגרי"ז, שאין כל סתירה, אכן מצד הבריאות הטבעית ולפי מהלך העולם, צריך לישון שמונה שעות, אך מצד הלכות תלמוד תורה, מי שרוצה לזכות לכתרה של תורה, אינו צריך לחוש לזה, כי החי לפי עומק החיים וסוד הקדושה, יש לו מהלך חיים אחר, והוא מובטח במה שאמרו חז"ל (חגיגה יב:) כל העוסק בתורה בלילה, חוט של חסד משוך עליו ביום. (מוסר חכמים השלם ח"ח ואתחנן עמ' רמ"ב).

"וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ" (ו, ח)

מצות התפילין

הגר"א הצטער הרבה על שמבטלים עיקר מצות תפילין להניחם כל היום

כתב רבנו חיים מוולאז'ין (בכתר ראש סי' טו, וראה גם במעשה רב בהלכות תפילין) בשם רבנו הגר"א, מצוה לילך בתפילין כל היום, ומותר אף במשא ומתן, ואכילת ארעי גם כן מותר. כדמצינו בחז"ל דהוי מנחי תנאי ואמוראי תפילין כד הוי אזלי לבית הכסא והוי מנחי בסמוך. וכן שנינו

בירושלמי (פ"ב דברכות) רבי יוחנן בן זכאי לא הוי תפילין זזין מיניה לא בקייטא ולא בסיתוא. ורבי יוחנן כד הוי אזיל לבית המרחץ, היה לובשם עד בית הסמוך למרחץ, ובצאתו חזר ולבשם. ואף בשעה שעוסק בתורה חייב להפסיק וללובשן, ולא נקרא היסח הדעת, כי אם שחוק וקלות ראש. אך אסור לדבר בהם דברים בטלים חס ושלום, שעונשו כפול. עוד אמר הגאון רבנו חיים (כתר ראש שם) בשם רבו הגר"א, שהצטער הרבה על הדור הזה שמבטלים עיקר המצוה של תפילין שמצותה כל היום.

דעת הגר"א בענין תפילין דרבנו תם

בספר מוסר חכמים השלם (שרים, ואתחנן עמ' רמ"ד) מביא שפעם אחת שאל הגאון רבנו חיים מוולאז'ין את רבנו הגר"א האם להניח תפילין דרבנו תם? והשיב לו שאין צורך. תמה הגאון ר"ח, בשלמא רבנו אשר אינו הולך ארבע אמות בלא תפילין, על כן אינו רוצה להניח תפילין דרבנו תם, כדי שלא יתבטל מתפילין דרש"י. אבל אני מה בכך אם אניח של ר"ת לצאת ידי כל הדעות? השיבו הגר"א: אם תבקש לצאת ידי כל הדעות, יהיה עליך להניח כ"ד או ס"ד זוגות תפילין, ומנה ופירט לו כל אותן שיטות.

והעידו (תשובות הרמב"ם סי' ז' ירושלים תרצ"ד) שבדקו תפילין של רב האי גאון ומצאו אותן כמו דעתו של רש"י.

ומובא מפי תלמיד הגר"א, ששמע מפיו שיש לו ג' קושיות על שיטת רבנו תם שיקשה לו בעלמא דאתי.

מובא בספר שו"ת מן השמים (סימן ג'), ועוד שאלתי, על סדר פרשיות שבתפילין, וכך היתה שאלתי, אנא המלך הגדול הגבור והנורא חכם הרזים מגלה נסתרות מגיד נעלמות שומר הברית והחסד, הגדל נא חסדך עמנו היום, וצוה למלאכיך הקדושים להודיעני את אשר נסתפקנו בסדר פרשיות של תפילין, כי יש מהחכמים אומרים הויות באמצע כרבנו תם, קדש, והיה כי יביאך, והיה אם שמע, שמע ישראל, ואם החליף פסולות. ויש מהחכמים אומרים הויות כסדרן כרש"י, קדש, והיה כי יביאך, שמע ישראל, והיה אם שמוע, ואם החליף פסולות. ועתה מלך המלכים צוה למלאכיך הקדושים להודיעני הלכה כדברי מי, ודברי מי אתה מחבב?

והשיבו: אלו ואלו דברי אלהים חיים, וכמחלוקת למטה כך מחלוקת למעלה. הקב"ה אומר הויות באמצע, וכל פמליה של מעלה אומרים הויות כסדרן, והוא אשר דבר ה' בקרובי אכבד, וזה כבודו בהיות פרשת מלכות שמים תחילה.

מדוע נקראים התפילין "שתים שתים"

בספר באר יוסף על התורה (ואתחנן עמ' רכ"א) מרבי יוסף סלאנט כתב, "והיו לטטפת בין עיניך" אלו תפילין שבראש, ועל שם מנין פרשיותיה נקראו "טַטָפֹת", כמו שכתב רש"י (כאן, ומקורו מסנהדרין ד:) "טט" בלשון כתפי תרגומו שנים, ו"פת" בלשון אפריקי הוא שתים, יחד עולה ד', כמנין הבתים שישנם בתפלה של ראש.

ויש לדעת למה חילקה התורה את שם ארבע הפרשיות לשני חלקים, ומשמע דחילקום לשנים משום דיש בפרשיות זכרון לשני עניינים? ונראה בפשוטו, משום שהתפילין שיש בהם ארבע פרשיות, עיקרן על שני יסודות האמונה, האחד על האמונה ביחוד השם יתברך, והשני על יציאת מצרים. וברמב"ן (שמות יג, טז) כתב, והנה שורש המצוה הזאת, שנניח כתב יציאת מצרים על היד ועל הראש, כנגד הלב והמוח שהם משכנות המחשבה. עד כאן. וכן הוא לשון השו"ע (סי' כ"ה סעיף ה'), יכוין בהנחתם שציונו הקב"ה להניח ארבע פרשיות אלו שיש בהם יחוד שמו ויציאת מצרים.

והנה פרשת שמע יש בה העיקר של יחוד השם, כנאמר, "ה' אלהינו ה' אחד", וכן פרשת והיה אם שמוע, נאמר בה "לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם", ולעבוד רק לו לבדו, כמו שנאמר "השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם", והוא העיקר הראשון שהוא יסוד האמונה, לעבוד רק לה' לבדו. נמצא דבשתי פרשיות אלו נכתב העיקר של ייחוד השם. ופרשיות קדש ו-והיה כי יביאך, שם כתוב העיקר השני של יציאת מצרים, וכיון שיש שני עניינים בד' פרשיות של התפילין, שתי פרשיות הן על עיקר אמונת היחוד, ושתי פרשיות האחרות הן על העיקר של זכירת יציאת מצרים, לכך נרמז הדבר בשמם של התפלין "טט פת", שהם כאמור שתים שתים.

כיצד יתכן שהתורה משתמשת בלשון לעז

כאמור (סנהדרין ד:) התפילין נקראות טַטָפֹת, מפני שטט בכתפי ופת באפריקי תרגומם שתים.

והדבר צריך ביאור, כיצד יתכן שהתורה משתמשת בלשון לעז? והנה עמד על שאלה זו השל"ה הקדוש (פסחים סימן שמ"א) לבאר את פשר הבאת לשון זרה בתורה. וכך הוא אומר, והענין הוא, כי כל שבעים לשון, אין לך שום לשון שאינו מעורב בו איזה תיבות מלשון הקודש, מפני שאין לך כל אומה משבעים אומות שלא נתערבו בלשונם איזה תיבות מלשון הקודש. עד כאן. ופירושו של דבר, שקודם שבלל ה' את שפת כל הארץ, דיברו כולם בשפה אחת, ופירשו

חז"ל שהיא לשון הקודש, ומשנתמעטה קומת האדם ובלל השם את שפתם, נשללה מהם שפת מלאכי השרת, אך פה ושם נותרו פזורים שרידי לשון הקדש בשפות החול, ולא נודע כי באו אל קרבנה.

לפיכך כשאנו פוגשים בתורתנו הקדושה מילה שמשמעותה בלשון לעז התואמת למשמעותה שבתורה, בטוחים אנו שמשל קודש היא.

על ידי מצות תפילין האדם נקשר ונדבק בבורא יתברך

יש מצוות שהתורה גילתה לנו את טעמיהן, כמו מצות סוכה שנאמר "למען ידעו דרתיכם כי בסוכות הושבתי" (ויקרא כג, מג). וכן מצות ציצית, כדי שנזכור לעשות את המצוות כנאמר (במדבר טו, מ) "למען תזכרו ועשיתם את כל מצוותי". כמו כן במצות תפילין עיקר מצות ההנחה היא "למען תהיה תורת ה' בפיך" (שמות יג, ט) כלומר התפילין הם התנאי לתורה, ובלעדי התפילין אין תורה. (החפץ חיים על התורה).

מובא במסכת ברכות (י"ד ע"א): אמר רבי יוחנן, הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלימה, יפנה ויטול ידיו, ויניח תפילין ויקרא קריאת שמע ויתפלל, וזו היא מלכות שמים שלמה. עד כאן. כי על ידי מצות תפילין, האדם נקשר ונדבק בבורא יתברך, ותפילתו זכה וברה בדבקות ממש. וידוע שהתפילין הם מלשון הפסוק (בראשית ל, ח) "נפתולי אלהים נפתלתי" אותיות תפילין, רוצה לומר התקשרות והתדבקות בבורא יתברך ובעולמות העליונים (ראה רש"י במדבר יט, טו).

וזה גם כן מה שמובא בגמרא (ברכות ז.) מלמד שהראה לו הקדוש ברוך הוא "קשר של תפילין", כלומר אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, אם אתם רוצים להתקשר אליי ולהיות דבוקים בי, זה רק על ידי מצות תפילין.

סוד התפילין לפתוח את העורקים הרוחניים הסתומים בין המח ללב

ידוע מה שכתב מרן בשולחן ערוך (סימן כה סעיף ה') שחייב אדם לכוין כאשר מניח תפילין, שציוונו ה' אלהינו להניח ד' פרשיות קדש לי כל בכור, והיה כי יביאך, שמע, והיה אם שמוע, שהם מורים על יחודו יתברך, ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות כרצונו, ויש בהם יציאת מצרים, וקבלת עול מלכות שמים, וישעבד להקדוש ברוך הוא הנשמה שהיא במח וגם הלב שהוא עיקר התאוות והמחשבות, ובזה יזכור האדם את הבורא יתברך וימעיט האדם הנאותיו הגשמיות. והמתבונן יראה שאלו הם יסודות הדת, לכן נצטווינו להניח

יסודות אלו כל היום בין עינינו ולחקוק אותם על לוח ליבנו, כי שני אלו האברים - המח והלב, הם משכן השכל והרגש, כי כאשר יניח התפילין על היד כנגד הלב, ששם מקום הרגש כופה השכל לאהבתו יתברך.

וכתב הרמ"ע מפאנו, כי התפילין היו צריכים להיות בפנימיות של כל יהודי, כפי שניתנו לוחות הראשונות כמו התקנה פנימית, ועל ידי זה היה נהפך כל יהודי למלך, היות ואז הוא היה מושל על המח הלב והכבד, והיתה המציאות שלנו כמו אדם הראשון לפני החטא, לפי שהמח שהוא משכן השכל, היה שולט על הלב שבו משכן התאוות ואז לא היתה מיתה.

והנה היצר הרע לקח לו את הכבד של האדם, ששם מלא דם והדם הוא הנפש, וכן לקח לו למשול על העורף של האדם, וזאת כיון ששם הוא המעבר בין המח ללב. ואז כל החלטות של קדושה שהאדם מחליט לעצמו, עוברים דרך שם, והיצר הרע שהוא העמלק הפרטי של האדם, יושב ומטיל ספק בהחלטות ומקרר את האדם, ועד שהן מגיעות ללב, כבר מעורבת בהן זוהמת הספק והקרירות.

התפילין כניתוח מעקפים

ועתה יובן סוד התפילין שציוונו הקדוש ברוך הוא להניח אותם, ונבאר זאת בדרך משל, כאשר העורקים של הלב סתומים באדם, עושים לו צינתור לפתוח את העורקים, ואם זה לא עוזר, צריך לעשות ניתוח מעקפים, על מנת לעקוף את הסתימות ולהזרים ללב את הדם, ואז האדם יכול להמשיך לחיות.

ואת העצה הזאת נתן לנו השם יתברך, איך לפתוח הסתימה בין המח ללב, ולעקוף את עמלק שיושב בעורף, והיא להניח תפילין על הראש כנגד המח, ועל היד כנגד הלב, ובזה אנחנו גורמים חיבור נפלא מבחוץ בין המח ללב, ללא ההפרעות של היצר הרע העמלק, ואז אפשר להמשיך השפעות גדולות וקדושה גדולה אל הלב שלנו. ולכן התפילין נקראים "תשמישי קדושה" כי כל תכליתם לקדש את האדם, כדי שילמד תורה ויהיה דבוק כל היום בה' יתברך.

המניח תפילין נעשה דוגמא למרכבה העליונה והקדוש ברוך הוא משרה שכינתו עליו

כתוב בזוהר הקדוש (ח"א דף קכ"ו מדרש הנעלם) רבי יוסי ור' חייא מצאו את רבי אלעזר בן רשב"י, בעת שהיה מגלה את הסודות של התפילין. נכנסו לפניו ואמרו לו במה מתעסק אדוננו, אמר להם טעם התפילין אני אומר, ואשרי האיש המניח תפילין ויודע טעם שלהם. ואמרו שמענו מאביך שהקדוש ברוך הוא מרוב אהבתו שהיה לו לישראל, אמר להם לעשות

לו משכן כעין המרכבה העליונה, ויבוא לשכון עמהם, וזה שכתוב (שמות כה, ח)" ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", ושמענו מאביך שכאן יש טעם של התפילין. אמר להם רבי אלעזר באו ותראו, המקדש נעשה כעין העליון בצורת המרכבה העליונה, ואחר כך השרה הקדוש ברוך הוא את שכינתו עליו, ועם ישראל זכו. וכענין זה האדם, אם זוכה להניח תפילין, אז נעשה דוגמא למרכבה העליונה, והקדוש ברוך הוא משרה שכינתו עליו.

מעלת התפילין גדולה כל כך שנחשב לאדם כאילו עוסק בתורה

מובא במדרש תהלים (מזמור א, יז) אמר רבי אליעזר, אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, ריבונו של עולם, אנו רוצים להיות יגעים בתורה יומם ולילה, אבל אין לנו פנאי. אמר להם הקדוש ברוך הוא קיימו מצות תפילין, ומעלה אני עליכם כאילו אתם יגעים לילה ויום בתורה הקדושה. עד כאן. מדברי המדרש רואים שמעלת התפילין גדולה כל כך, עד שנחשב לאדם כאילו עוסק בתורה, ולימוד התורה ידוע ששקול כנגד כל המצוות כולם, כמו שכתוב (פאה פ"א מ"א) ותלמוד תורה כנגד כולם.

רמזים נפלאים במילה תפילין

מובא בזוהר (זוהר חדש דף ע"ז) כי קיום מצות התפילין חשוב כמו תרי"ג מצוות, והדבר מרומז בשיני"ן של התפילין. כי בתפילין מבחוץ חקוקים ב' שיני"ן, והנה האות ש' עשויה מג' וי"ן מחוברים, ובתפילין יש ש' אחת רגילה וש' אחת שיש לה ד' ראשים, ועשויה מ-ד' וי"ן. ועתה נבוא לחשבון, ב' שיני"ן עולים בגימט' 600, והן עשויות כאמור מהאות ו' שהיא עולה בגימט' 6, ועם מספר הווין שהשיני"ן עשויות, שהם 7 וי"ן, יחד עולה תרי"ג, הנה מרומזים תרי"ג מצוות.

ועוד, המילה "תפילין" כתובתה באותיות ת"פ ילי"ן. והנה ת"ף - גימט' תלמוד, ילי"ן - גימט' מאה, הם מאה הברכות שצריך האדם לברך בכל יום.

וכן ת"פ בגימט' לילי"ת, לפי שבכח התפילין להכניע אותה, ילי"ן בגימט' ס"מ, שבכח התפילין לכפות גם את הס"מ לבל ישלוט בנו להחטיאנו.

ב' השיני"ן שבתפילין ורמזיהם

מובא בזוהר הקדוש (ח"ג דף רע"ד) שלפני שיניח האדם תפילין של ראש, יתבונן בצורת ב' השיני"ן, בתחילה בש' של ד' ראשי"ם, ואחר כך בש' של ג' ראשים, שכן יש בהם סודות עצומים, שהנה השפע שמקבל האדם בזכות התפילין, הוא שפע פנימי במוחין שלו הנקראים

חב"ד [חכמה בינה דעת], ועל ידי זה יש לו כח להשפיע בכל גופו ומדותיו. ובדעת יש חסדים וגבורות, וחלק הגבורות שייכות לאשה, וזה נרמז בשי"ן של ג' ראשים, כידוע ליודעי חן.

כתב בעל הבן איש חי בספרו בן יהוידע (שבת דף ק"ל), כי הקליפה צר לה מן התפילין של ראש, יותר מהתפילין של יד, מחמת ב' השינין החקוקים בה, שהם עוזרים לישראל להנצל מן היצר הרע, כי ש' בגימט' יצ"ר, וב' השינין של תפילין, יש להם שבעה ראשים, שהם עוזרים לישראל להלחם ביצר הרע, שנלחם בז' ראשים שלו, שהם שבעה כוחות טומאה, וכנגד שבעה שמות של היצר הרע.

וכתוב בזוהר הקדוש (ח"ג דף רנ"ד, בר"מ) כי שבעת הנרות של המנורה הם בסוד שבע הנערות הראויות לתת לה מבית המלך, כנגד הב' שיני"ן שיש בהם שבעה ראשין, שהם כנגד ז' ברכות של ק"ש.

עוד כתוב בזוהר הקדוש (במדבר דף ק"כ) שתפילין של יד צריך להניח מיושב, וכן כתב האר"י בס' שער הכוונות (דרוש ה' מדרושי תפילין דף י'), והטעם, כי תפילין של יד בעולם הבריאה, וכל דבר שהוא בבריאה הוא מיושב, וכ"כ השל"ה הקדוש, ועוד פוסקים.

טובה הליכה לבית הכנסת בטלית ותפילין מי' ראשונים

עוד כתוב בזוהר הקדוש (ואתחנן דף רס"ה) אמר רבי שמעון, בשעה שאדם מקדים בחצות לילה, וקם ללמוד תורה עד שהאיר הבוקר, ובבוקר מניח תפילין בראשו ובזרועו ומתעטף בטלית, ובא לצאת מפתח ביתו, נוצר במזוזה רושם שם קדוש בשער הבית, וארבעה מלאכים קדושים הולכים עימו ויוצאים עימו מפתח ביתו לבית הכנסת ומכריזין לפניו, הבו יקר לצורת המלך הקדוש, הבו יקר לבנו של המלך, לפרצוף יקר המלך. ורוח קדושה שורה עליו ומכריזה ואומרת (ישעיה מט, ג) "ישראל אשר בך אתפאר".

וכך כתב מהרח"ו בס' שער הכוונות (עניני בית הכנסת) וזו לשונו: ראיתי למורי ז"ל שלא היה נוהג להיות מעשרה ראשונים, ואמר לי הטעם מפני שהוא היה חולני והיה צריך לשהות בביתו כדי לעשות צרכיו. ועוד סיבה אחרת כדי שאחר כך ילבש טלית ותפילין בביתו וילך מעוטר ומעוטף בטלית ותפילין לבית הכנסת וכו', עד כאן לשונו. ומשמע מדברי הרב, שמוטב לוותר מלהיות מעשרה ראשונים כדי להניח טלית ותפילין בביתו, וכמו שכתב המגן אברהם (סי' כ"ה ס"ק ג') וכן כתב בס' בן איש חי (ש"ר וירא סעיף ה') עיין עליו. אמנם הרב חיים הכהן תלמיד מהרח"ו בספרו מקור חיים (הביאו האליה רבה סי' כ"ה ס"ק ו') כתב, שלהמנות מי' ראשונים קודם עמוד השחר, עדיף טפי מללבוש טלית ותפילין בביתו. ע"כ. ואין נוהגים כן.

אסור להסיח דעתו מהתפילין בשום רגע אפילו בשעת התפילה

הזוהר הקדוש הזהיר מאד שהאדם לא יסיח דעתו מן התפילין, וכמו שפסק מרן בשו"ע (סי' כ"ח ס"א) חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה שלא יסיח דעתו מהם. וכתב הרב בשער הכוונות (דרושי תפילין דרוש ה') דאסור להסיח דעתו מהתפילין בכל רגע אפילו בשעת התפילה, רק בשעה שעוסק בתורה ומתפלל י"ח אז הוא פטור ויכול להסיח דעתו.

ובשער הגלגולים (הקדמה כ"ב דף כ"ב ע"א) הביא הרב מעשה בחכם אחד גדול שהגיע זמנו להעלות אותו בעולמות העליונים למחיצה יותר גבוהה ממה שהוא עתה, וכידוע כפי ערך המעלה שמעלים את הנשמה, בודקים את המצוות שעשה בדקדוק גדול יותר כחוט השערה, ומכלל הדברים נענש על שהסיח דעתו מהתפילין בשעה שאמר "יהי רצון שלא ניגע לריק ולא נלד לבהלה", והרואה יראה שעל דקדוק כזה קל נענש, ומה נעשה אנחנו.

יעקב נלחם בעשו על ידי התפילין

כתוב במדרש (ילקוט ראובני וישלח דף רע"ג ע"א), כי כאשר יעקב אבינו ע"ה יצא מבית לבן, ועשו אחיו בא לקראתו ועימו ארבע מאות איש, באותה שעה יצא יעקב לקראתו לבוש תפילין כדי שיפחד ממנו עשו הרשע, כמו שנאמר (דברים כח, י) "וראו כל עמי הארץ כי שם השם" וגו', ונודע כי בפרשיות התפילין יש ת"ג אותיות, ועשו בא עם 400 איש, ועם ג' אותיות השם עשו, עולים יחד 403, ולכן ת"ג אלו שבתפילין, נלחמו עם עשו הרשע ונצחו. וכן השבעה ווי"ן שבשיני"ן שחקוקים על התפילה של ראש, נלחמו עמו, כנגד שבעה כוחות טומאה, הם שבעה ראשים של הנח'ש, ומיד נכנע עשו הרשע.

דביקות הבורא על ידי כריכות התפילין

מובא בספר המעיין הנצחי (עמ' קפ"ח) שכאשר נכנס הרב הקדוש רבי איציקל פשעווורסקער זצוק"ל לעול המצוות, בא להיכלו של הרב הקדוש משינאווא, והלה הניח לו תפילין. אמר לו השינאווער, בני! כשתכרוך על ידך את רצועות התפילין, אל תמנה אותם לפי מספרים, אלא לפי המילים שבפסוק (דברים ד, ד) "ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום", שבע מילים כנגד שבע כריכות, על כל מילה, כריכה אחת.

והעיד רבי איציקל, שמאז ששמע זאת מפי קדשו של הצדיק, לא שכח לכוון כך אף לא יום אחד. כוונת השינאווער היא כנראה, שעל ידי התפילין זוכה יהודי לדבק את נפשו בבורא יתברך.

התפילין שהזמין רבי יעקב אבוחצירא

מסופר (מובא בספר מחמדי המעשיות עמ' רע"ד) שפעם אחת בהיות הגאון המקובל רבי יעקב אבוחצירא זצ"ל בעיר מראקש שבמרוקו, רצה לכתוב תפילין בעבורו, ושאל שם אם יש איזה סופר מומחה וירא שמים. אמרו לו יש תלמיד חכם שהוא סופר סתם מומחה והוא מקובל וירא שמים בתכלית היראה, והוא ראש הסופרים של העיר. ביקש הרב שיביאוהו לפניו, בא הסופר אל הרב וביקש ממנו שיכתוב לו תפילין מהודרים, ובתנאי שיטבול בכל שם משמות הקודש, וגם שיכוון בהם את כל כוונת האר"י ז"ל. ואמר הרב לסופר שלא יחוש על ההוצאות כי מה שירצה יתן לו (כמו שמסופר על האר"י שהיה מניח כיס המעות לפני הסופר, והסופר היה לוקח כמה שירצה).

הסופר קיבל על עצמו והתחיל לכתוב את הפרשיות בדיוק רב על כל פרט ופרט, והנה קרה שבאחד משמות הקודש שכח הסופר לכוון בו, ורק אחרי שגמר הרגיש בדבר, אך מכיון שהיה קשה לו עד מאוד לכתוב הכל מחדש, לא אמר לרב. בא הסופר אצל הרב ומסר לו את התפילין, ראה הרב שהכתב משובח והכל יפה, ואז התחיל להגיה את התפילין, והיה עובר על כל אות ואות עד שהגיע לאותו השם שהסופר שכח לכוון בו, עמד בו והסתכל עליו הרבה, ואז אמר לסופר הנכון ששכחת לכוין בשם הזה, כפי שאני מרגיש? (כי ידע ברוח קדשו) הסופר הודה וביקש מהרב שימחול לו ושהוא מקבל על עצמו לכתוב תפילין אחר. הרב הסכים עמו על זה, וכתב הסופר פרשיות אחרות כראוי והיו כרצון הרב. מכאן אנחנו לומדים, כמה האדם צריך לדעת את גדולת מצות התפילין וקדושתן, ולא יחוס על כספו, ובפרט לגבי הפרשיות שיהיו כשרות כהלכה.

התפילין שכתב הצדיק רבי זושא

מנהג היה בברדיטשוב לאסוף את התפילין של הנפטרים ולמוכרם לטובת ה"חברה קדישא".

פעם בא הצדיק רבי לוי יצחק מברדיטשוב אל גבאי ה"חברה קדישא" וביקש להראות לו את כל התפילין שברשותו, מכיון שברצונו לקנות זוג אחד לעצמו. כשבחר הרבי זוג אחד ורצה לקנותו, הבין הגבאי שתפילין אלו אינם רגילים, שאם לא כן הרבי לא היה קונה תפילין כאלו, ולכן ניסה לסרב הגבאי למוכרן. אך הרב בשלו, רוצה הוא דווקא בתפילין אלו. לא העז הגבאי לסרב לרבי, אך תנאי התנה עמו, לספר לו מה טיבן של התפילין שהרב טורח כל כך לרכוש אותן לעצמו. הסכים רבי לוי יצחק וסיפר לגבאי סיפור מופלא:

האחים הקדושים רבי אלימלך ורבי זושא, נהגו לנדוד בכפרים ובעיירות כדי להחזיר יהודים תועים לאביהם שבשמים. בכל פעם שהגיעה שעת לילה והאחים לנו באחד הבתים או הפונדקים, היה אחד מהם שוטח בפני אחיו חטאים שבהם חטא כביכול, ואותם חטאים חטא באמת בעל הבית שאצלו לנו. האח האחד היה מתוודה בקול על עבירות שעבר, ואחיו היה מסביר לו ומדריך אותו כיצד לחזור בתשובה. כל זאת עשו בקול רם ולעיני בעל הבית שהיה שומע את הדו־שיח בין האחים, ונזכר שגם הוא עבר אותן עבירות, וברוב המקרים היה גם אותו איש מתחרט על חטאו ומבקש מהאחים הקדושים דרך לתיקון ולחזרה בתשובה.

פעם הגיעו האחים לכפר אחד, וכמנהגם לנו בבית יהודי שגר בכפר. בלילה החל רבי זושא לבכות ולבקש מאחיו דרך תשובה על שלא בדק מעולם את התפילין שלו, ועתה כשבדקן נוכח שהן פסולות, ריקות מכל הפרשיות, ונמצא שכל ימיו לא הניח תפילין. רבי אלימלך, ששמע את דברי אחיו "הוכיחו" בדברים קשים, והרבה לתאר לפניו את חומרת החטא באי בדיקת התפילין. בעל הבית היהודי שהיה עד לשיחת האחים, נזכר לפתע שגם הוא מעולם לא בדק את התפילין שלו, מיהר ופתחן ומה מאוד הזדעזע כשראה שהן ריקות לגמרי, בלי פרשיות. מבוהל ונרגש התוודה היהודי לפני האחים והתחנן בבכי לסדר לו תשובה על החטא הגדול.

מכיון שהתחרט בכל לבו, אמר רבי אלימלך לאחיו לכתוב מיד פרשיות לתפילין של היהודי, ולהתכוון בכתיבה שתהיה בפרשיות קדושה מיוחדת שתכפר על העדרן במשך כל השנים שהניח היהודי את התפילין הריקות מפרשיות.

כתב רבי זושא את הפרשיות, הניחן בבתים של התפילין ומסרן ליהודי. האור והקדושה בתפילין אלו היו למעלה מכוחו של היהודי הפשוט, ולא עבר זמן רב עד שנפטר בברדיטשוב. ואלה הם, סיים הצדיק רבי לוי יצחק את סיפורו לגבאי, אותן תפילין קדושות שמונחות כאן לפנינו ושבהן אני חפץ. (מתוך ספר החוזרים בתשובה עמ' רצ"ו).

משל התפילין שקנה העשיר הקמצן

מעשה בעשיר קמצן, שהיה בא להתפלל בשבתות ובימים טובים, ואילו בימות החול נפקד מקומו. הוכיחו הרב, על שאינו בא בימות השבוע להתפלל במנין.

אמר: את האמת אגיד, אין לי תפילין, על כן בוש אני לבוא לתפילה.

נרעש הרב: אדרבה, אמר, איך תוותר על מצוה רבה זו, שאין ערוך לשכרה, ואיך תסכים להימנות עם אלו שאינם מניחין תפילין, שקראום בגמרא בשם פושעי ישראל בגופם, ואמרו שהם יורדים לגיהנם, גיהנם כלה והם אינם כלים.

הזדעזע האיש, והחליט לגבור על רגש קמצנותו, ואמר: ירכוש לי הרב תפילין, ואבוא להתפלל במנין. מה מחירן?

אמר הרב: תפילין מהודרות ופרשיות כתקנן יעלו ארבעים זהובים.

חוורו פניו ומלמל: לא, אין צורך שהרב יקנה בעבורי, אשתדל להשיגן במחיר זול יותר.

ענה הרב: אדרבה, העיקר שתקנה תפילין ותניחן, ובשכרן תזכה להיכנס לגן עדן.

למחרת, אכן הופיע לתפילה ובתרועת ניצחון הציג לפני הרב את התפילין שקנה - ארבעה זהובים עלו לו, בעוד הרב דרש פי עשרה.

אמר לו הרב: ארבעה זהובים, הרי זהו מחיר הקלף וההגהה, ואיה שכרו של הסופר, ואיה מחיר הבתים. במחיר זה - אין ספק שהתפילין פסולות, והמניחן - לא זו בלבד שאינו מקיים מצוה, אלא מברך ברכה לבטלה.

משך הלה בכתפיו ואמר: המוכר אמר לי שהן כשרות, ויהא הקולר תלוי בצוארו.

חייך הרב ושאל: מה תרויח מכך, שיארח לך לחברה בגיהנם? הרי עליך החובה מוטלת להניח תפילין כשרות.

והקמצן בשלו: סומך אני עליו, ואם רימני, העוון תלוי בו.

הבין הרב שכשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע, ולא ענהו דבר.

כעבור זמן, ראה הרב את העשיר הקמצן ופניו נפולות, יגון בלבבו וצער בעיניו.

שאלו: מה ארע? אמר: נפלתי בפח, בא סוחר ממולח ומכר לי אבן טובה שאין כמותה בסכום עצום ורב. עתה הוברר, שהאבן מזויפת, והנוכל נעלם כאילו בלעתו האדמה. וי לי לחסרון כיס, אוי להפסד העצום.

תמה הרב: אם מזויפת היא, איך קנית אותה.

ענה: הנוכל עשה יד אחת עם מומחה לאבנים טובות, שהטעני והוליכני שולל.

אמר לו הרב: אם כן, מה לך גונח, הסר דאגה מלבך! מה איכפת לך שהאבן מזויפת, העיקר הוא שאמר לך המומחה שזוהי אבן טובה. ואם אינה טובה, העוון תלוי בצוארו.

קצף הקמצן וצרח: מה יועיל לי הדבר, מה איכפת לי שהעוון תלוי בו, כשההפסד כולו שלי.

תמה הרב ואמר: מה לך להתרגז, הלא בעצמך אמרת שאין זה משנה אם התפילין פסולות, כל עוד העיד המוכר על כשרותן, ויהא העוון תלוי בו?!

וזהו שאנו מתוודים אומרים: סרנו ממצוותיך וממשפטיך הטובים, ולא "שוה לנו". היינו שאיננו משווים אותם לעסקינו "שלנו". בעסקים שלנו אנו מהדרים ומשקיעים מוח ולב, ואילו בעסקי שמים אנו מקצרים ומדלגים לצאת ידי חובה בלבד. בעסקים שלנו אנו חשדנים ועומדים על המשמר, דורשים ערבויות ובטחונות, ואילו בעסקי שמים, כגון כשרות המזון, סומכים על כל שלט חוצות ועל כל כשרות סתמית. וכן בכשרות התפילין סומכים על כל אדם שזקנו יורד על פי מידותיו וכדומה. גם "ולא שוה לנו" - לא די שאיננו מעדיפים את ביתן המלך, אף איננו משווים את הדרו לביתנו שלנו - שאנו בונים, ככלות הכל, ממתנתו ובכספו... (מספר דורש טוב לעמו, בשינוי לשון קל).

עונשו של המזלזל בהנחת תפילין

מעשה ביהודי שהיה משנה למלך גוי, והמלך היה אוהב אותו כנפשו, ואותו המשנה למלך לא היה מניח תפילין, וכשהיה רואה שאחרים מניחין, היה לועג להם ואומר, מה אלו העור והרצועות שאתם תולין בצוואר וביד? ואם לא תניחו את זה העור ביד ובראש מה יקרה?! הקדוש ברוך הוא האריך לו אפו, אפשר אולי יהרהר בתשובה, שהקדוש ברוך הוא נקרא ארך אפים לצדיקים ולרשעים, אך המשנה למלך לא שב מדרכו הרעה.

באחד מן הימים יצא המלך למלחמה על מדינה אחת שמרדה בו, ולבנתיים מסר את המלכות ביד המשנה למלך, והוא היה מתגאה ויושב במקום המלך. יום אחד בצהרים אחר האכילה, ישן תחת האילן שבגן המלך. אז עמדה מידת הדין לקטרג וכה אמרה: רבונו של עולם, כל כך שררה נתת לאיש הזה ששמו ישראל, ומידתו אינה ישראל, וכל שכן שלא די שאינו מניח תפילין אלא לועג לכל מי שמניח תפילין, עד מתי רשעים יעלוזו? אמר לה הקדוש ברוך הוא הגיע זמנו להרוג אותו במיתה משונה.

מיד צייד אחד ירה בקשת לצוד חיה, ונתקע החץ במתניו של המשנה למלך ומת. באו הרופאים ובראותם שאין לו תקוה קברוהו. אחר שלשה ימים חזר המלך מהמלחמה ויצאו כל השרים והסגנים לקראתו ולא ראה את אהובו המשנה למלך. חשב המלך בוודאי יש לו איזה עסק בעיר, אך מאחר ולא בא עד הערב, שאל את השרים היכן המשנה? אמרו לו נהרג. מיד נתמלא המלך בבכיה והספד, ולא אכל ולא שתה עד הבוקר ואמר: איני מתנחם עד שעוד פעם אראה אותו.

על פי גזרת המלך פתחו את קברו וראו שני נחשים שחורים כפחם כרוכים עליו, הנחש הראשון מונח בראשו במקום תפילין וזנבו כרוך על צוארו, והנחש השני מונח ביד שמאלו וזנבו כרוך על ידו במקום הרצועה. ומפחד הנחשים לא יכלו להוציאו מקברו. שאל המלך על מה זה? אמרו, אדוננו המלך, הוא יהודי, אין אנחנו יודעים את הסיבה, ישלח לרב היהודים שהוא חכם גדול, יבוא הוא ויגיד למלך.

שלחו וקראו לרב העיר ושאל אותו המלך מה הנחשים האלו, האחד במצח והאחד ביד שמאל ולא במקום אחר?

פירש הרב למלך, יש לנו תפילין שמניחים בשני מקומות ביד שמאל ובראש בשעת התפילה, ומי שאינו מניחן, זה עונשו. שלח הרב והביא זוג תפילין והראה למלך, אז ביקש המלך מאת הרב שיתפלל שיפרשו הנחשים מגופת המשנה למלך. אמר הרב, אף אם יפרשו עכשיו, מכל מקום לאחר שיסתמו את הקבר יבואו וינקמו ממנו. אמר לו המלך, אף על פי כן רצוני שתתפלל, והתפלל הרב ופרשו הנחשים וחזרו וקברו אותו.

וזה שאמר הכתוב (איוב כ, כז) "יגלו שמים עוונו וארץ מתקוממה לו" פירוש, דהיינו תפילין של ראש כנגד שמים ותפילין של יד כנגד הארץ (מעובד ע"פ אהבת חיים וירא סימן י').

"אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא" (ו, יג)

גם תלמידי חכמים מצווים ביראת ה'

דרשו חז"ל (פסחים כב:) "את" לרבות תלמידי חכמים, היינו שמצווים לירא מתלמידי חכמים.

ושמעתי מפי הגאון רבי צבי הירש פרבר זצ"ל, שסיפר עובדה על הגאון הקדוש מהרי"ל דיסקין זצ"ל, שהיה נוסע בעגלה לדרכו, ובתוך כך נכנס שם יהודי שהיה שב לביתו מקוצק. לבקשת הגרי"ל זצ"ל שיחזור בפניו על איזה דבר תורה ששמע מפי רבו האדמו"ר מקוצק, ענה ואמר בביאור דרשת חז"ל זו "את ה' אלהיך תירא", את לרבות תלמידי חכמים, שגם תלמידי חכמים מצווים ביראת ה', ולא ידמו בלבם שדי בידיעתם את התורה, וזו תגן עליהם מכל רע,

אלא עליהם לירא ולפחד מרוממות הבורא ית"ש והדר גאונו. ונתפעל הגאון הקדוש מאד מדברים אלו.

מהי המילה "את" הכתובה בפסוק?

שנינו בפסחים (דף כב:) "את" לרבות תלמידי חכמים, והיינו שהיה יכול להיות כתוב, ה' אלהיך תירא, וכיון שהמילה "את" מיותרת, נדרשת שבאה ללמד שיש לירא גם את התלמידי חכמים. הגמ' (פסחים שם) מביאה שהיה תנא אחד שמו רבי נחמיה העמסוני, שהיה דורש את כל "את" שבתורה, כי הרי אין מלה או אות מיותרת בתורה. ולכן בכל מקום שנאמר "את" בא לרבות משהו, עד שבא לפסוק - את ה' אלהיך תירא, ופירש, כי היה ירא לרבות מישהו ולדמותו ליראת ה', ולכן חזר בו מכל האת שדרש בתורה, עד המקרא הזה, שמכיון שאת זה לא בא לרבות כלום, הרי זו הוכחה ששום את לא בא לרבות. עד שבא רבי עקיבא ודרש את ה' אלהיך תירא, לרבות תלמידי חכמים.

והיינו שרבי עקיבא חידש שתלמיד חכם הוא כחלק וטפל לה', כי על ידי לימוד התורה וקיום מצותיה בקדושה ובטהרה, יכולים להדבק בה' ולהיעשות כחלק בלתי נפרד ממנו. וכמו שאמרה הגמרא (כתובות קיא:) על הפסוק (דברים ל, כ) "ולדבקה בו", שיש חיוב על האדם להדבק בשכינה, והגמרא שואלת וכי אפשר להדבק בה'? אלא הלך בדרכיו, מה הוא רחום אף אתה רחום, מה הוא חנון אף אתה חנון, וכן כל שאר מידות ה', ועל ידי שתדבק במעשיו, תבוא לדביקות נפשית בה', ועל ידי כך תחשב כחלק ממנו. ולכן יכולים לרבות תלמידי חכמים. וכן ענין אמונת חכמים, הוא גם כן נובע מענין אמונה בהשם, שמתרחבת ומתפשטת גם על החכמים, כחלק בלתי נפרד מאלהיו.

"כִּי יְבִיאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָשַׁל גּוֹיִם רַבִּים מִפָּנֶיךָ הַחִתִּי וְהַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי שִׁבְעָה גוֹיִם רַבִּים וַעֲצוּמִים מִמֶּךָּ" (ז, א)

סוד שבעת העמים

בקונטרס האר"י ז"ל מצאתי, (ספר הליקוטים פרשת דברים פרק א') שיש לדעת למה בשבעה עממין ציוה ה' לא תחיה כל נשמה, ואילו בשעיר ועמון ומואב ציוה רק שלא להלחם בהם? והענין, כי שבעה עממין הם שבע קליפות, השבעה כלים שנשתברו, ומיד כבר יצאה מהם כל הקדושה. אבל של שלוש ראשונות עדיין היתה בהם קדושה, והם קיני, קניזי, וקדמוני, שהוא מה שנתברר מג' ראשונות, ולעתיד תצא כל הקדושה מהם, וממילא גם באותו הזמן לא נחיה מהם כל נשמה.

"כִּי אַתֶּם הַמְעַט מִכָּל הָעַמִּים" (ז, ז)

אברהם משה ודוד הרמוזים הפסוק

אמרו חז"ל בחולין (דף פט.) על פסוק זה, אמר הקדוש ברוך הוא לישראל חושקני בכם, שכל מה שאני נותן לכם גדולה, אתם ממעטין עצמכם. אברהם אמר (בראשית יח, כז) "ואנכי עפר ואפר", משה אמר (שמות טז, ז) "ונחנו מה", ודוד אמר (תהלים כב, ז) "ואנכי תולעת ולא איש". עד כאן. והנה שלשתם רמוזים כאן בפסוק בתבת **אתם** שהיא ראשי תבות **אפר תולעת מה**, ובגלל המעט שהמעיטו אבותינו את עצמם, זכינו להשראת השכינה. (קרן לדוד). ויהי רצון שנזכה בחזרה לבנין בית המקדש ולקרבת ה'.

דרוש לשבת נחמו

יום ט"ו באב קמים מאבלות דתשעה באב

לאחר יום תשעה באב אנחנו מקבלים תנחומים ויום ט"ו באב הוא יום השביעי של יום תשעה באב שהוא יום השביעי של תשלום ימי האבילות ואז אנו קמים, ולכן הוא יום טוב, ומאז מתחיל בחינת התיקון של השנה ההיא, ולכן אמרו חז"ל מיום ט"ו באב דלא מוסיף יסיף כי מאז אנו מתחילים להקים את המלכות מהעפר ולהעלותה אל דודה בחדש אלול כמו שדרשו דורשי רשומות **אני לדודי ודודי לי** ר"ת אלול.

ונהגו לעשות שבת זו אחר ט' באב הנקראת שבת נחמו כיום טוב שהוא יום נחמה, ואף על פי שאינו יום טוב עשו אותו יום מקודש לכבוד השבת כיום טוב, וכל השמח בו זוכה בנחמת בית המקדש, כמו שנאמר צאנה וראנה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו, ביום חתונתו זה מתן תורה וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו.

"נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם" (ישעיה מ, א)

התנחמו במה שאתם עַמִי

אומר מרן החיד"א זצ"ל שכך אמר הקדוש ברוך הוא "נחמו עמי" התנחמו במה שאתם עַמִי

שהרי מבואר בזוהר הקדוש שאומות העולם הם תחת השרים שבשמים וכשנפל השר גם האומה נפלה, אבל ישראל הם תחת ממשלתו יתברך, וכשם שהוא חי וקיים כך ישראל חיים וקיימים.

וזה שאמר "נחמו נחמו" במה שאתם "עמי" תחת ממשלתי, שודאי יש לכם קיום לעולם וזו נחמה גדולה, וחז"ל אמרו כי בשעה שאמר ישעיה הנביא לעם ישראל "נחמו נחמו עמי" בקשו להרגו, אמר להם לא מדעתי אני אומר לכם אלא "יאמר אלהיכם". כלומר בתחילה היו סבורים העם שאלו הם דברי הנביא משום שהתבטא בלשון "עמי" השיב להם הנביא "יאמר אלהיכם" ה' יתברך הוא שאומר לכם כל זאת ואז שמחו.

לקתה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה ומתנחמים בכפלים

ועוד יש לבאר את כפל הלשון "נחמו נחמו" על פי מה שאמרו חז"ל (ילקוט שמעוני ישעיה תמ"ה) חטאה בכפלים, לקתה בכפלים, כי לקתה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה ומתנחמים בכפלים. והכונה היא שחטאה בכפלים בעבירות שבין אדם לחבירו, ועבירות שבין אדם למקום... ועל כן "נחמו נחמו" בכפלים כי אין דבר העומד בפני התשובה (צוארי שלל).

התנחמו - שהקדוש ברוך הוא קורא לכם עמי

ויש מפרשים שכך אמר הנביא לעם ישראל, "נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם", התנחמו - שהקדוש ברוך הוא קורא לכם עמי, שהרי זה כבן מלך שסרח ובכל זאת אומר לו אביו אני מחזיק בך, הרי אין לך נחמה גדולה מזו (בני יששכר).

המגיד מדובנא ז"ל הסביר זאת על פי משל, למה הדבר דומה, לראובן ושמעון שעזבו את נשותיהם והלכו לחוץ לארץ. ראובן שהיה עני מרוד, נסיעתו היתה כדי להביא טרף לביתו, ואילו שמעון שהיה עשיר מופלג נסע לחו"ל כדי להנפש מאשתו, משום שהיתה רעת לב ומרשעת.

עברו שנים ולנשים לא הגיע מידע מבעליהם, והנה יום אחד בא מאותה ארץ סוחר שידע מה עם בעליהם ואף הביא עמו מכתבים עבורן, אולם ביקש שימתינו יום אחד עד שינוח מן הדרך המפרכת ולאחר שיפרק את מטענו אז ימסור להם המכתבים. כששמעה אשתו של שמעון העשיר את השמועה הזו הסתפקה ואמנם הלכה לביתה בשמחה. לעומת זו אשתו של ראובן העני לא עזבה את הסוחר אלא הפצירה בו מאוד שיתן לה לאלתר את מכתבו של בעלה. שאל הסוחר: מדוע את מפצירה בי יותר מאשתו של שמעון, השיבה לו, האשה הזו אינה חסרה מאומה, יש לה עושר רב, כל הדאגה שלה שמא בעלה נטש אותה לחלוטין וניתק קשריו עמה, לכן כששמעה שבעלה דורש בשלומה ואף שיגר לה מכתב, השביע הדבר את רצונה ושוב לא

היתה להוטה לדעת מה כתב לה במכתב, אבל אני ששלחתי את בעלי לחו"ל עקב העוני הנורא שיש בביתנו, הבית ריק מאוכל ובני ביתי לובשים בגדים בלויים לכן אני משתוקקת מאוד לדעת מה כתב בעלי במכתב, והאם מצא לו מקור פרנסה.

והנמשל הוא שעם ישראל נכספים לדעת מה עם כבוד השכינה שנטשה אותם מאז חרבן בית המקדש ומאז לא ראו שום התגלות, וכל הפחד שלהם הוא שמא הקדוש ברוך הוא נטש אותם לחלוטין, וכשאומר הנביא, "נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם", ה' יתברך שולח לכם דברי נחמה ועידוד שמכריז כי אלהיכם הוא ולא נטש אתכם, זוהי הנחמה הגדולה ביותר בגלות שבה אנו נמצאים (כוכב מיעקב).

על כן בכל שנה ושנה אנו קוראים בנביא ישעיה "נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם", מילים המחזקות את הלב שהקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו מנחם אותנו, כמו שאומר המדרש על הפסוק "והמכתב מכתב אלהים", משל לאדם שהשתדך עם נערה, ונצרך ללכת למדינת הים, והשאיר בידה מכתב אשר כתוב בו שבסופו של דבר הוא יחזור אליה. עברו שנים רבות ולא חזר. הציעו לה להתחתן עם אחר, ולא הסכימה, עד שלבסוף חזר הארוס ממדינת הים.

שמח שמחה גדולה על סבלנותה של ארוסתו לחכות לו זמן כה רב ואמר לה, איך זה הצלחת לחכות זמן רב ולא נישאת לאדם אחר אמרה לו: דע שבכל פעם שהיו לי הצעות להינשא הייתי מסתכלת במכתב שהשארת בידי שאתה עתיד לחזור אלי, ומזה התחזקתי ולכן המתנתי לך עד שתבוא. כך עם ישראל מתחזקים ומתעוררים כמידי שנה בשנה כשקוראים "נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם".

"נחמו נחמו" בגימטריא יצחק

"נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם" "נחמו נחמו" בגימטריא מאתים ושמונה, גימטריא יצחק, וזה שאמר "יאמר אלהיכם" אלקים מידת הדין בחי' יצחק, והוא שאמרו חז"ל (שבת דף פ"ט:) כי לעתיד לבוא אמר הקב"ה לאברהם "בניך חטאו" ואברהם יגיד 'ימחו על קדושת שמך', ויעקב ג"כ יאמר 'ימחו על קדושת שמך', והקב"ה אומר 'לא בסבי טעמא - אברהם אבינו, ולא בדרדקי עצה' - יעקב אבינו, ופונה אל יצחק ואומר בני ולא בניך ועושה אתו חשבון: עד גיל עשרים שנה האדם לא נענש, ו"ימי שנותינו בהם שבעים שנה" (תהלים צ' י'), נשאר חמישים, חצי זה לילה - נשאר עשרים וחמש, ובהם יורד חצי על הזמן שאוכל ושותה ומתפלל ונשאר שתים עשרה וחצי, ואם אתה רוצה חצי עלי וחצי עליך, ואם לא הכל עלי, מיד ישראל שמחים ואומרים "כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה ה' אבינו גואלינו מעולם שמך" (ישעיה ס"ג ט"ז).

והענין הוא כי אברהם אבינו היה לו רשע בבית והוא ישמעאל וסילק אותו מן הבית כי פחדו על יצחק שלא ילמד ממעשיו, יעקב אבינו הייתה אצלו בבית אסנת ביתה של דינה ושלח אותה מביתו עם קמיע לשמירה ואז לקח אותה יוסף לאשה, ולכן אברהם אבינו לא יכול להתווכח עם הקב"ה ואמר לו הקב"ה אתה בן אחד גירשתה מן הבית ואין לך פתחון פה וכן יעקב אבינו מה יענה ומה יאמר שלח את אסנת מביתו גם הוא לא יכול לומר לקב"ה תסבול אותם הרי אתה לא סבלת את הנכדה שלך, אבל יצחק אבינו גידל את עשו אצלו בבית וסבל אותו ואת נשיו והיו מקטרות והיה העשן עולה לעינים שלו וגרם לעוורון ולא סילק אותם ולכן רק יצחק יכול להתווכח עם הקב"ה ואמר לו בני ולא בניך גם אני סבלתי את בני גם אתה תסבול את בניך ותמחול להם ולכן אמר "נחמו נחמו" גי' יצחק שהרי הוא יכול לדבר קשות בחי' גבורה וז"ש "יאמר אלהיכם" בחי' דין וגבורה ועוד בגאולת מצרים היה בזכות יצחק שהרי נאמר המדרש שבאו האבות אצל הקב"ה ואמרו לו תראה הצער הגדול של בנינו איך משעבדים אותו בעבודת פרך וכו' אומר הקב"ה לאברהם תביא אות משמך וכנגד זה אני יוריד להם מהשנים של הגלות אברהם אין לו או ליתן, הולך אצל יעקב אומר אין לי אות, בא אצל יצחק אומר לו קוראים לי ישחק אני יחליף האות ש' לאות צ' ויקראו לי יצחק וע"כ נשאר מאתים ועשר שנים ולכן נשתעבדו רק מאתים ועשר שנים בזכות יצחק.

וז"א "נחמו נחמו עמי" גימטריא 'יצחק' - שבזכותו יסלח להם ויגאלו.

אחרי שהתאבלנו והצטערנו בתשעה באב על החורבן ועל הגלות והתעוררנו לתשובה, עכשיו יש לנו תקוה ע"י שנקבל עלינו להטיב את מעשינו

הרב יד יוסף צרפתי אומר שרבותינו תקנו לקרוא את הפטרת "נחמו" מיד אחרי תשעה באב כדי ללמד אותנו על התשובה - שהרי כל הצרות והרעות שבאו עלינו הכל הוא בגלל שעזבנו את ה' וחטאנו לו, ואם אנחנו רוצים בחזרה לקבל את הטובה והנחמה אנחנו צריכים לחזור בתשובה, וע"י שנעשה מצוות ומעשים טובים נזכה שוב לקבל את הטובות, אבל כל זמן שאנחנו לא מכירים בחטא לא נוכל לחזור בתשובה ולהתקרב בחזרה אל ה', ולכן אחרי שהתאבלנו והצטערנו בתשעה באב על החורבן ועל הגלות והתעוררנו לתשובה, עכשיו יש לנו תקוה ע"י שנקבל עלינו מעכשיו להטיב את מעשינו שע"י התשובה הזאת נהפוך את מדת הדין למדת הרחמים ונזכה בחזרה לבנין בית המקדש ולקרבת ה'.

דרוש
לט"ו באב

לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב ויום הכיפורים

כתב מרן החיד"א (מורה באצבע סי' ח' אות רמב): "ביום ט"ו באב ירבה קצת בשמחה כי יש עילוי לשכינה, וכמו שכתוב בזוהר הקדוש (חלק ב' דף קל"ה). ויזהר להוסיף בתורה בלילה כמו שכתבו חז"ל (תענית לא.).

ויש מהצדיקים שהתחילו ביום זה להגות בתיקוני הזוהר הקדוש. וכן יש עושים התרת נדרים ראשונה ביום זה שהוא ארבעים יום קודם כ"ה באלול, שהוא יום שנברא בו העולם, והיום השיש והשביעי שלו -הוא ימי ראש השנה.

תחילת ימי הרחמים והסליחות

וכתוב בספרי המוסר, כי מכיון שיום חמשה עשר באב הוא תחילה וראש לימי הדין המתחילים באלול. ולכן ראוי לאדם שיתחיל מיום זה לעשות חשבון נפשו על מעשיו שבכל השנה, לפיכך יש גם נוהגים שאם כותב אגרת לחברו מיום זה ואילך - כותב בו "כתיבה וחתימה טובה" כנהוג אצל העולם מראש חודש אלול.

והנוהגים כך מצאו אסמכתא נאה למנהג בדרך גימטריא, שכן אותיות של: "חמשה עשר באב", עולות בגימטריא 928, כמנין: "כתיבה וחתימה טובה".

ודבר נפלא אמרו בשם הרה"ק המגיד מטריסק זיע"א שקיבל מזקינו הרה"ק המאור עינים זיע"א שקיבל מהבעש"ט זיע"א שקיבל מרבו אחיה השילוני, שמט"ו באב עד ראש השנה, כמה פעמים שאחד מברך לחברו בכתיבה וחתימה טובה, כמו כן כשיגיע ימי ראש השנה אשר כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון; במספר הזה יהיו לו אז מליצים טובים בשמים אשר ילמדו עליו זכות. (קובץ הבאר - נדפס תרפ"ג)

ועוד אמרו רמז לכך שימי התשובה מתחילים בחמשה עשר באב ונמשכים עד הושענא רבה, שכך אמר להם משה לישראל (דברים כט, ט): "אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם"

וגו' "מחוטב עציך עד שואב מימיך" - זה יום ט"ו באב שהוא יום אחרון לכריתת עצים למערכה, "עד שואב מימיך" - זה הושענא רבה שהוא סוף זמן ניסוך המים בחג.

מחילת עוונות

ויום זה מסוגל למחילת עוונות כמו ביום הכיפורים, אלא שביום הכיפורים המחילה היא מתוך יראה ופחד, ואילו בט"ו באב הוא יום מחילה מאהבה ושמחה, שעם ישראל שמחים בהשם יתברך המושיע אותנו.

ובדרך זו, יש לבאר את דברי המשנה בתענית פרק בתרא בדרך רמז, בעניינים הנוגעים לימים נוראים ולחשבון האדם עם נפשו:

"**אמר** רשב"ג לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב ויום הכיפורים": שכן יום ט"ו באב משמש כעין פתיחה והתחלה לימים הנוראים, ויום הכיפורים הוא שיאם של ימים אלו, אף שעדיין לא נסתיימו ביום זה.

"**שבהן** בנות ירושלים": שכל בני ישראל שנקראו בשם: "בנות ירושלים", וכפי שמכונים הם במגילת שיר השירים (ב, ז): "השבעתי אתכם בנות ירושלים וכו'", וכן באיכה (ב, יג): "מה אדמה לך הבת ירושלים וכו'".

"**יוצאות** בכלי לבן": שכבר הגיע הזמן, והגיעו ימים שצריך להתחיל להתבונן ולחשוב אודות "מי יחיה ומי וכו'", שעל זה מרמזים ה"כלי לבן".

"**שאולים**": כי צריך להתבונן ולהבין שימי שנותינו וחיינו כאן עלי אדמות, הם רק ימים שאולים, שהשאילו אותם לנו כדי שנמלא בהם את תפקידנו בתורה ומצוות. אבל אין הם רכוש שלנו שנוכל לעשות בהם כל אשר בחפצנו ורצוננו, וכמו שאמר איוב (ד, טו): "הלא צבא לאנוש עלי ארץ וכימי שכיר ימיו".

"**שלא** לבייש את מי שאין לו": שאם אנו רואים שאדם מסוים נפטר בקוצר ימים ושנים רח"ל, כי אין לו עוד ימים ושנים, לא נבייש אותו ונלעג ממנו, אלא נדע ונקבע בליבנו שבודאי כבר שלמו הימים שנקצבו והושאלו לו, ובודאי כבר מילא והשלים את תפקידיו שהיה צריך להשלים עלי אדמות. וכמאמרם בירושלמי ברכות (פ"ב ה"ח) על ר' בון שנפטר בן כ"ח שנים, וקראו עליו (קהלת ה, יא): "מתוקה שנת העובד", והשלים זאת בכ"ח שנה, מה שאחר היה צריך להשלים במשך מאה שנה.

"**כל** הכלים טעונין טבילה": ומפני זה צריך האדם להרהר בתשובה שלימה, וקיי"ל שבעל תשובה טעון טבילה (עי' שו"ע יור"ד סי' רסח סי"ב).

"**ובנות** ירושלים יוצאות וחולות בכרמים": כפי שאמרו חכמינו (תענית לא.), שמליל ט"ו באב ואילך צריך להוסיף בלימוד התורה, דמאן דלא יוסיף - יסיף. ואבותינו סיפרו לנו, כי זאת לפנים בישראל, אשר בליל ט"ו באב היו ספסלי בית המדרש כל כך מלאים, עד שמי שאיחר לבוא כמעט לא מצא מקום לשבת. וזה מרמז לנו התנא, שכן כידוע, בתי המדרש נקראו 'כרמים' וכפי שאמרו בברכות (סג:) "פתחו רבותינו בכרם ביבנה".

"**וחולות**": כי היו יושבים שם בחצי גורן עגולה כמו מחול, וכפי שכתב השו"ע (יור"ד סי' רמו סעיף ט) "שיושבים כעטרה".

"**ומה** היו אומרות?": ומה כל אחד צריך לומר לנפשו?

"**בחור**": כי כל אחד חושב שעדיין הוא בחור ויחיה לנצח נצחים.

"**שא** עיניך וראה מה אתה בורר לך": תחשוב היטב איזו דרך בררת לך בחיים, אם לה' או לבעל, אם לרוחניות או לגשמיות.

"**אל** תתן עיניך בנוי": אל תעשה עיקר מהנוי, כלומר מהגשמיות.

"**תן** עיניך במשפחה": תזכור מאיזו משפחה אתה ומאין מוצאך, הלא אתה ממשפחת אברהם יצחק ויעקב.

"**שקר** החן": והכתוב צווח שהגשמיות היא שקר, והעיקר הוא הרוחניות, ככתוב (משלי לא, ל): "אשה יראת ה' וכו'".

ואז, כשהאדם יתנהג כך, לשום עיקר מטרתו בחיים ברוחניות, או אז נאמר עליו (שם, לא): "תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה".

"**וכן** הוא אומר צאנה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעיטרה לו אימו": כנסת ישראל עיטרה את הקב"ה ע"י קיום התורה והמצוות, שע"י כל מצוה ומצוה אנו ממשיכים מוחין, שבכללם הוא הדעת שיש בו שתי עטרות, עיטרא דחסדים ועיטרא דגבורות.

"**ביום** חתונתו": וכל זה נקבע בינינו ובין הקב"ה ביום מתן תורה. ועי"ז נזכה בקרוב ל'יום שמחת ליבו' שהוא בניין בית המקדש, וכן יהי רצון, אמן. (אני לדודי עמוד ז', להגה"צ המקובל רבי שריה דבליצקי זצוק"ל)

המאורעות שאירעו בט"ו באב

שבעה דברים קרו ביום ט"ו באב:

א. הותרו השבטים לבוא זה בזה - רמז על אהבת ישראל וביטול שנאת חנם.

ב. יום תבר מגל - הפסיקו לכרות עצי המערכה, כי תוקפה של חמה נפסק אז - רמז על תוקף הדין שנפסק אז, ומתחילים ימי הרחמים - אלול ועשרת ימי תשובה כאמור.

ג. פסקו מתי המדבר למות - שהיו מתי מדבר נכנסים לקברותיהם בכל שנה ביום ט' באב כדי לקיים גזירת הבורא שימותו במדבר, ובשנה האחרונה נכנסו לקברות ולא מתו, והמתינו עד ט"ו באב, וכשראו שכבר נתמלאה הלבנה ועדיין לא מתו, שמחו - רמז למיתוק הדינים.

ד. ניתנו מתי ביתר לקבורה - ואז תיקנו ברכת הטוב והמטיב, 'הטוב' - שלא הסריחו, 'והמטיב' - שניתנו לקבורה - רמז נוסף על המתקת הדינים.

ה. הותר שבט בנימין לבוא בקהל - אחרי שהחרימו אותו בגלל מעשה פילגש בגבעה - לרמוז גם על ביטול שנאת חינם והגברת האהבה בין איש לרעהו.

ו. פסקו מלהעמיד שומרים למנוע את עולי הרגל מלעלות לבית המקדש - רמז על ריבוי הקדושה בעם ישראל.

ז. כל הנטיעות של אותו יום, פסקה ערלה שלהם - לרמוז שהתחלת השנה היא מט"ו באב, שמי שנוטע עץ קודם ט"ו באב, הרי זה חשוב שנה לענין ערלה, ומאז מתחילה שנה חדשה, ואין צריך רק שתי שנים וחודש וחצי, במקום ג' שנים מלאות.

יום המסוגל לזיווגים

בט"ו באב - היו בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים, ואומרות: בחור שא עיניך וראה את מי אתה בורר לך, אל תתן עיניך ביופי, תן עיניך במשפחה, וכו' - כי זהו יום של הזיווגים ומסוגל הוא מאד, כי הוא בא"ק ואבי"ע דיסוד, ומאירה בו מחילת עוונות. וכידוע, שכל הנושא אשה מוחלים לו על כל עוונותיו. וא"כ בסגולת מחילת היום הזה, זוכה לכפרת עוונות, ובכך זוכה לזיווג הגון.

וגם יש בזה סודות גדולים בסוד לבנה וחמה, שהחמה התוקף שלה נגמר בט"ו באב, והלבנה אדרבה היא במילואה, וע"י זה נהיה חיבור חמה ולבנה, וזהו בחינת זיווג הגון, והבן.

צניעותם של בני ישראל

גרסינן בפרק בתרא דתענית: אמר רבי שמעון בן גמליאל, לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיום הכפורים, שבהם בנות ישראל יוצאות בכלי לבן שאולין שלא לבייש מי שאין

לו, וכל הכלים טעונים טבילה. ובנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים, ומה הן אומרות? בחור שא עיניך וראה את מי אתה בורר לך, אל תתן עיניך ביופי, תן עיניך במשפחה. וכן הוא אומר (שיר השירים ג, יא): צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה, ביום חתונתו, זה מתן תורה, וביום שמחת לבו, זה בית המקדש שיבנה במהרה בימינו.

ויש כאן מקום עיון, כי נראה הוא תימה גדולה, היאך בנות ישראל הצנועות נוהגות כמנהג הזה, והרי כתוב (תהלים מה, יד): כל כבודה בת מלך פנימה, ואיך לא חששו ליצר הרע? ועוד יש לשאול, למה לא היו לובשות בגדים צבועים, ולבשו דוקא לבנים, ולמה היו טעונים טבילה? ועוד, מה הוא שאמר התנא: לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיום הכפורים, והלא ימים טובים יש יותר מאלו?

שאלות אלו, נשאלו כבר בגמרא ובמדרש, והעולה מדבריהם כי מזה המעשה נלמד כי הדור היה כשר מאד והיה טהור בתכלית הטהרה, והבחורים לא היה בהם יצר הרע, והיו מכוונים בכל הפעולות לעבודת השם יתברך, ולא לכוונתם ולהנאתם כלל. והיה אותו הזמן כמו תחילת היצירה קודם שחטא אדם הראשון, דכתיב (בראשית ב, כה): ויהיו שניהם ערומים לא יתבוששו, שהיה בעיניהם כל גופם כמו הידיים והפנים שלא היה בהם יצר הרע, והיו עושים פעולתם בלי תאות היצר. ואחר שחטאו, הטיל נחש בהם זוהמא, והדליק בהם יצר הרע, והרגישו באותן כלים וכיסו אותם, כמו שאמר הכתוב (בראשית ג, ז): וידעו כי ערומים הם, כלומר שיצר הרע כבר שלט בהם, וכמו שהאריך הרמב"ם ז"ל (מו"נ ח"א פ"ב) בענין זה

וכן היה לפי גדולת הדור ההוא ומעלתם שהיו קדושים וטהורים, ולכן היו עושין הענין הזה ולא היו חוששים לשום הרהור בעולם. וכן מצינו בחז"ל (ברכות כ.; כתובות יז.) שהיו אומרים 'דמיאן באפאי כי קאקי חיורי וכשורא' (שהיו הנשים דומות בעיניהם כאווזים לבנות, או כקורת עץ). ור' יוחנן שישב על שערי טבילה ולא חשש מיצר הרע (ברכות שם), הכל היה להם בקדושה וטהרה. ועל הדרך הזה היו יוצאים הבחורים והבתולות מישראל אחר קדושה וטהרה גדולה, וכוונתם לעבודת השם יתברך ולקיום המצוה לשמה, עד שהיו אומרות להם הבתולות: בחור שא נא עינך וכו', כי היו עיניהם למטה ולבם למעלה, ואין ביניהם פגע רע, ולא שטן ולא יצר הרע.

וענין בגד לבן כבר ידוע, כי בגד לבן הוא סימן לקדושה וטהרה. ומה שהיו שאולים, כמו שאמרו ז"ל (שם) בת מלך משאלת מבת כהן ובת כהן מבת סגן, והסיבה לטבילה היא כפי שפירש רש"י ז"ל, שאין אשה בקיאה בחברתה שמא נדה היא, אבל בירושלמי אמרו כי הוא למעלה ולקדושה יתירה. (עיין דרשות ר"י אבן שועייב, ואתחנן).

יום שבו עלו נשמות ישראל במחשבה

הנה, כ"ה באלול הוא יום בריאת העולם והוא יום של בריאת נשמות ישראל, כמו שנדרש בחז"ל (בראשית רבה א): "בראשית" - בשביל ישראל שנקראים ראשית, שנאמר (ירמיהו ב, ג): "קדש ישראל לה' ראשית תבואתה". והנה אמרו רז"ל (סוטה ב.) ארבעים יום קודם יצירת הולד יוצאת בת קול ואומרת בת פלוני לפלוני. והנה עפ"י זה, ארבעים יום קודם יצירתן של נשמות ישראל, שהם ארבעים יום קודם כ"ה באלול, הוא ט"ו באב שאז נשמות ישראל עלו במחשבה. ולכן תקנו שבכל שנה ושנה בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים, והותרו השבטים להתחתן זה בזה ושבט בנימין הותר לבוא בקהל, כי זה הזמן שנשמות ישראל עלו במחשבה ואם כן אין זמן טוב מזה לחיתון.

יום תבר מגל

וכתב הבית דוד [הגאון רבי דוד טעבל אב"ד מינסק בדרוש ו'] כי לכאורה צריך עיון, האם אכן גדלו אלו הסיבות להיותו דומה כשמחת יום הכיפורים. ובפרט בטעם שאמרו רבה ורב יוסף שזהו יום שפסקו לכרות עצים למערכה, כי עד ט"ו באב יש חום גדול ויכולים לחתוך עצים למזבח, אך כשכח החמה תש בסוף הקיץ, אין העצים יבשים כל כך, ושמא תיפול בו תולעת והוא פסול למזבח, ואמר רבי מנשיא שהיו קוראים את יום ט"ו באב 'יום תבר מגל', והמוסיף בשיעורי תורה יוסף, ולא מוסיף וכו'.

והקשה רבי דוד טעבל, מה שמחה יש במה שפסקו לכרות עצים למערכה, והרי לא היתה סיבה להפסיק אלא משום תשות כח החמה, ואילו היתה החמה בתוקפה, היו ממשיכים לכרות עצים למערכה, וא"כ מה שמחה יש בזה? ואע"פ שכתב הרשב"ם בב"ב (קכא: ד"ה מניסן), שיום סיום מצוה הוא כיום סיום מסכתא, אך מדוע היו קוראים לזה 'יום תבר מגל', וכי אף אנו נקרא ליום סיום מסכתא 'יום סגירת הגמרות'?

יום שבירת כלי הנשק

והאריך ה'בית דוד' בזה, שכן בכל אלו השמחות נמצא שיש ענין של השראת השכינה, כי ביום הכיפורים לאחר ששבו בתשובה על חטא העגל - זכו להשראת השכינה, ואמר להם הקב"ה (שמות כה, ח): "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", ואין לך שמחה גדולה מזו כשזוכים לחזור להשראת השכינה יעו"ש.

והטעם האחרון מתבאר על דרך המליצה, יום שפסקו מלכרות עצים למערכה כיון שתשש כח החמה, כי נודע שהשמש היא כח אומות העולם שהם מונים לפי החמה, ועובדים

כוכבים ומזלות וצבא השמים, והנה מה שהיו כורתים ארזים, זה רומז להכנעת אומות העולם, על פי מה שנאמר (יחזקאל לא, ג): "הנה אשור ארז בלבנון יפה ענף וחרש מצל וגבה קומה ובין עבתים היתה צמרתו", ואמרו חז"ל (בראשית רבה פט"ז סי' ד) שכל הגויים נקראים על שם אשור, ואנו מזכירים בקבלת שבת שלעתיד הקב"ה ישבר את אומות העולם, קול ה' שובר ארזים וישבר ה' את ארזי הלבנון, ופרש"י שהכוונה שיכניע ויכרת כח של אומות העולם המונעים השראת השכינה בעולם.

והנה אומות העולם לוחמים זה בזה, ומשתמשים בחרב, חנית וכלי זיין וסכינים וכו'. וכל זמן שאין העולם בתכלית השלימות יש טועים שנדמה להם שגם שומרים על כנסת ישראל בכלי זיין, זוהי מחשבה של גוי, כי אין כוחנו אלא בפה (תנחומא בשלח סי' ט), ואנו נקראים תולעת יעקב (ישעיהו מא, יד), ונודע בחכמת הטבע שתולעים רבים יכולים לכרות ארז ענק רחב וגבוה בלי סכין, רק בפה בלבד. מאות ואלפי תולעים מנקבים בארז מפה ומשם - עד שהוא נופל ונגדע.

כל עוד כח החמה חזק, ארז בלבנון גבוה וחזק ואין התולעת יכולה לכרות את הארז, אך עתה בט"ו באב שתש כח החמה, שהאומות מונים לה, וממילא יכולה ליפול תולעת בארז, כי אז בני ישראל יפתחו את פיהם בתורה ותפילה ושיחה בינו לבין קונו, לא בחיל ולא בכח, אלא בפרקי תהלים יכרתו ויגדעו את ארזי הגויים.

וכך כתב המהרש"א על דברי הגמ' (שם) שלפני ביאת המשיח תהיה מלכות הזלה בישראל, וכתוב (ישעיה יח, ה): 'וכרת הזלזלים במזמרות'. ופירש המהרש"א, כי 'מזמרות' - היינו מזמורי תהלים, לא בחיל ולא בכח, כי אם ברוחי אמר השם.

וזו השמחה הגדולה של ט"ו באב שתשש כחה של חמה, כי היא בשורה טובה לבני ישראל, כי בחודש תמוז היה גובר כחו של עשו, וכן בחלק הראשון של חודש אב, בכחם זה לקחו מאיתנו את בית המקדש, ומה אנו עשינו, ישבנו ואמרנו קינות. כמו שכתוב בפירוש הראשונים (פירוש סידור התפילה להרוקח) על ברכת סלח לנו, שיש כ' פעמים בתורה לשון סליחה, ולכן יש י"ט יום בשנה שאומרים סליחות, בה"ב של חורף וקיץ, ותעניות, ועשרת ימי תשובה, עליהם כתוב ברמב"ם (תשובה, פ"ג ה"ד) שצריך לומר בהם סליחות. ותענית אחת שאין בה סליחות, והיא בתשעה באב, שאין בה סליחות אלא קינות, והיא הפעם הכ' שכתוב בתורה לשון סליחה, 'לא יאבה ה' סלוח לו' (דברים כט, יט) זה כנגד תשעה באב, כי כל שאר לשונות סליחה שבתורה אומרים כנגדן סליחות, והיום שאין אומרים בו סליחות ויש לו גם פסוק בתורה, לא יאבה ה' סלוח לו. כי כח הפה היה חלש, והחמה נתנה כה בארזים, וכל מי שהיה צריך לכרות, היה חושב

שצריך ללוות פצצות מרוסיה, ולגנוב כלי זיין מחבש, וזו שמחתנו שבט"ו באב תש כח החמה, והוא סימן שאין צריך לכרות הארזים בכלי זיין, כמו שכתב רש"י 'אילו לא חטאו לא היו צריכים לכלי זיין', ולכן נקרא זה היום 'יום תבר מגל', יום ששוברים את כלי הזיין, וחוזרים ל'אין כחנו אלא בפה'.

ולוואי וייתן ה', שהיום הזה ישרפו כל הטנקים והפצצות והמרגמות והאטום, ולא ישמחו הטועים במה שאומות העולם מרשים להם להחזיק דמיונות של אטום, לשמחה מה זו עושה. הרי עיקר שמחת ט"ו באב ששוברים כל הכלי זיין, יש לנו תהלים וזה מצליח יותר מהכל, יום תבר מגל, תשברו כל הסכינים והמגלות, ותחזרו לתהלים.

בוורשה, עשו המשכילים ימח שמם וזכרם הצגה על פרשת שופטים, איך הצדיקים יוצאים למלחמה, ושולחים את כל מי שבנה בית חדש או נטע כרם או נשא אשה, וכל הגנרלים חוזרים הביתה, וגם כל מי שירא מעבירות שבידו, עד שנותרו למלחמה רק שני אנשים: רבי חיים מבריסק והחפץ חיים, ובזה תמה ההצגה. אך הם לא שיחקו את ההמשך, שבאמת אותם שני צדיקים אכן ניצחו את המלחמה!

וזו האמת לאמיתה, שהרי גם דוד המלך הלך נגד גלית בלי שום כלי זיין, ורק לקח חמשה חלוקי אבנים מן הנחל (ופירש האמרי נועם, שאלו היו חמש ערבות של הושענא רבא, ובכך הוא הרג את גלית ורדף את הפלשתים וניצח אותם עם חמשה בדי ערבות הגדלים על הנחל), וזו האמת. אלא שכל זמן שתועלת יעקב אינה בתוקף, נדמה להם שצריכים כלי זיין ומגלים ופצצות. אך בט"ו באב יש בו בשורה טובה שיכולים לשבר כל כלי הזיין, כמו יהושע בן נון ששרף את כל מרכבות הברזל שהיו בארץ ישראל, עד שלא נשאר טנק אחד בארץ ישראל, כי יש לנו פה ויכול כל אחד לומד פרקי תהלים, והקב"ה שומע תפילת כל פה, וע"י זה נכנים תולעת בכל ארז של הקליפה, קול הוי"ה שובר ארזים, וזו הבשורה הטובה, שיכולים לשבר כל קשת וחנית.

וכן כתוב (ש"ב א, יח): "ויאמר ללמד בני יהודה קשת" וגו', וזו היתה ירידה, שהיו צריכים בני יהודה ללמוד קשת, ועל זאת נודה י"ה, שביום הזה מתחזק כח התפילה ומתבטל כה הדמיון של כחי ועוצם ידי. כך פירש הבית דוד. וזהו: לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים.

ביאור ההפטרה

הקשר בין ההפטרה לפרשה

הפטרה זו היא הראשונה משבע שבתות של נחמה שמפטירין משבת שאחרי תשעה באב.

תוכן ההפטרה

ה' מנחם את ירושלים, שנענשה פעמיים בחורבן בית ראשון ובחורבן בית שני, שעתידים להגאל ולשוב לארצם בנחת ובשלוה, לא יעפו ולא יגעו בלכתם בדרך.

והגוים שבאו עם גוג ומגוג להלחם בישראל, יבושו ויכלו כחציר השדה, ובכוחו הגדול ה' יציל את עמו מבין הגוים.

והנביא עונה לגוים התמהים שאומרים כיצד יגאלו אחרי שישבו שנים רבות בגולה והיו משועבדים תחת ידם, שאין להם לתמוה על כך, כי בורא העולם ששום דבר לא נסתר ממנו, והוא ברא שמים וארץ, הוא שגואלם. ולכן אין לתמוה ולהתפלא על כך, כי הגוים נחשבים לפניו כטפת מים הנופלת מאחורי הדלי, וכאבק הנדבק במאזנים, וכולם נחשבים לפניו כאין וכאפס.

וה' אומר לגוים: האם בגלל שהאלילים שלכם אינם יכולים להציל אתכם, אתם חושבים שאני לא יכול ח"ו להציל את בני? והאם אתם יכולים להשוות אותי לאיזו דמות? ואיך אתם לא מבינים שהפסילים שלכם אין בהם ממש, כי הרי עיניכם רואות שהאומן התיך אותם וציפה אותם בזהב, והנגר עשה אותם מעץ.

ומדוע אינכם מבינים ואינכם יודעים שה' הוא שברא שמים וארץ, גם אינכם שמים על לב, איך שהארץ עומדת על בלימה בגזרתו יתברך.

לכן השרים והגבורים שמתפארים בגבורתם, יאבדו מן העולם ולא יזכר שמם כאילו לא היו בכלל בעולם. לכן שאו מרום עיניכם והתבוננו על הבריאה המופלאה, על הכוכבים היוצאים

במספר, ולכל כוכב יש שם הראוי לו, ואז תגיעו למסקנה כי ה' הוא האלוהים, והוא עתיד לגאול את בניו, ובדרכם מארצות הגולה לארץ ישראל, יספק את צרכיהם בלחם ובמים.

ישעיה פרק מ' פסוק א' כ"ו.

א אתם הנביאים (ת"י) והעליונים והתחתונים (ילק"ש) **נַחֲמוּ** [א] **נַחֲמוּ** את **עַמִּי יֹאמַר**

עיונים והארות

א. יש לעמוד על כפל הלשון "נחמו, נחמו"?

והענין יובן על פי משל: שני אנשים נטשו את נשותיהם ונסעו למרחקים. האחד – הלך מחמת דוחקו לבקש לו מחיה לפרנסתו. והשני היה עשיר גדול, אבל אשתו היתה אשת מדנים ורעת המזג, ולכן עזב אותה והלך לארץ מרחקים יחד עם העני.

ויהי כי ארכו להם שם הימים ולא היה לנשותיהם שום ידיעה מהם מרוב הדרך, הלכו הנשים לדרוש את פי הסוחרים המחזרים בעיירות אולי יש להם ידיעה מבעליהן, והנה בא סוחר אחד ובישר לשתיהן לאמר: ראיתי את בעליכן ודיברתי עמהם וגם נתנו לי אגרות אליכן. הנשים ביקשו ממנו שיתן להם את המכתבים, אך הוא אמר להן שאין לו פנאי עתה לחפש אחר המכתבים, והבטיח להן שלמחרת יתן להן המכתבים.

והנה אשת העשיר הלכה לביתה בשמחה ולא אמרה לו דבר, אבל אשת העני הפצירה בו מאד שיחפש אחר האגרת ויתן לה. שאל אותה הסוחר: מדוע את מפצירה בי יותר מחברתך ששמחה על הבשורה הטובה והלכה לביתה?

ענתה האשה במר נפשה, יש הבדל רב ביני לבין חברתי, כי היא יושבת בביתה שלוה ושוקטת כי הון ועושר בביתה, והסיבה שבעלה עזב אותה מחמת ריב וקטטה שהיו ביניהם, וכל דאגתה היא שמא בעלה עדיין כועס עליה, ולכן עתה ששמעה שבעלה שלח לה אגרת, די לה במה שנודע לה שבעלה חפץ בה וישוב אליה, ואין לה צורך לקרוא את האגרת, כיון שעצם כתיבתו אליה כבר הביא לה נחמה. אבל אני אשה קשת רוח עניה וחסרה, כבר משתוקקת אני מאד לדעת מה כותב בעלי, האם כבר מצא לו מקור פרנסה?

כיוצא בזה אומר הנביא לבני ישראל: "נחמו" – דבר זה בלבד כבר עשוי לנחמכם, כי "נחמו עמי יאמר אלהיכם" – שהשם יתברך שולח לכם דברי נחמה ומכריז כי אלהיכם הוא – זוהי הנחמה הגדולה ביותר בגלות, שיש לכם תקוה ותקומה (כוכב מיעקב).

מובא בספר "אדרת אליהו" – (להבן איש חי): "חטאו בכפלים" – רמז לעשרת הדברות שנכתבו שתי פעמים בתורה, בספר שמות (פרק כ, ב) ובספר דברים (פרק ה, ו), שהוא משנה תורה, וזהו "חטאו בכפלים" שעברו על עשרת הדברות, וכמו שכתבו רבותינו בהתחלת איכה רבה: "לא גלו ישראל – עד שחטאו בעשרת הדברות". או אפשר לומר, "חטאו בכפלים" – רמז שחטאו במחשבה ובדבור או במחשבה ובמעשה, "ולקו בכפלים" שלקו בגופם ובממונם, "ויתנחמו בכפלים" – שהקדוש ברוך הוא ישלם לישראל טובה בעולם הזה ובעולם הבא.

או יובן "חטאו בכפלים", על פי מה שאמרו (שבת קיט:): "לא חרבה ירושלים, אלא על

אֱלֹהֵיכֶם: ב דַּבְּרוּ עַל־לֵב יְרוּשָׁלַ͏ִם דברים המתקבלים על הלב וְקִרְאוּ
אֵלֶיהָ כִּי מָלְאָה֙ צְבָאָ֔הּ נתמלא זמן גלותה כִּי נִרְצָה עֲוֹנָ֑הּ נתכפר על ידי תשובה
(מ"ד), וגם כִּי לָקְחָה תשלום ועונש מִיַּד יְהוָ֖ה כִּפְלַ֥יִם שיצאה כבר לגלות פעמיים גלות
בבל וגלות אדום, בְּכָל־חַטֹּאתֶ֔יהָ ובעבור חטאתיה (רד"ק): ג קוֹל רוח הקודש (רש"י)
ומכריז בַּמִּדְבָּ֗ר [ב] ואומר פַּנּוּ֙ תפנו דֶּ֣רֶךְ לכבוד [ג] יְהוָ֔ה [ד] המנהיג את בני הגולה

עיונים והארות

שלא הוכיחו זה את זה", והנה צווי התוכחה כתוב בתורה בכפילות (ויקרא יט, יז) "הוכח תוכיח את עמיתך", ודרשו רבותינו זכרונם לברכה (בבא מציעא לא., ערכין טז.): אפילו תלמיד לרב, ואפילו עד מאה פעמים (יוכיח האדם את חבירו) ועד אשר יכה אותו או יקללנו, ואם כן אין כמעט אדם נקי מן העוון הזה (עיין שם באורך).

ועוד יש לפרש ע"פ מה שמובא בסוף מסכת מכות (כד.): פעם אחת היו עולים לירושלים רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא, כיוון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם, וכאשר הגיעו להר הבית, ראו שועל שיצא מבית קודשי הקודשים, התחילו הם בוכים ורבי עקיבא צוחק. אמרו לו: מפני מה אתה צוחק? אמר להם: מפני מה אתם בוכים? אמרו לו: מקום שכתוב בו (במדבר א, נא): "והזר הקרב יומת" – עכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה! אמר להם: לכן אני צוחק. דכתיב (ישעיה ח, ב): "ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו", וכי מה ענין אוריה אצל זכריה? אוריה היה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני. אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה, באוריה כתוב (מיכה ג, יב): "לכן ציון שדה תחרש, וירושלים עיין תהיה, והר הבית לבמות יער". בזכריה כתוב (זכריה ח, ד): "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים", עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הכהן הייתי מתייירא שמא לא תתקיים נבואתו של זכריה, ועכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה הכהן, בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת. בלשון הזה אמרו לו: "עקיבא ניחמתנו, עקיבא ניחמתנו".

וזהו שאמר הנביא: "נחמו נחמו עמי...", רוצה לומר: שעתיד אני להחזיר הכל לאיתנו הראשון. ואם תאמר: כיצד אתנחם כל עוד שאני רואה חורבן ציון ובית המקדש? לזה אמר: "דברו על לב ירושלים וקראו אליה" – המקרא הזה, "ואעירה לי עדים נאמנים..." שמשם מוכח, שעתידות להתקיים כל הנבואות הטובות. וזהו אומרו: "כי מלאה צבאה" – שהיא מתמלאת מישראל, כמו שהתנבא זכריה (לעיל): "עוד ישבו זקנים וזקנות... ברחובות ירושלים" – "ורחובות העיר ימלאו ילדים וילדות משחקים ברחובותיה"... (ראש דוד).

ב. קול ה' היא בת קול היוצאת בכל יום מהר חורב (פרקי אבות פרק ו, משנה ב) שהוא במדבר ואומרת: "אוי להם לבריות מעלבונה של תורה", ואומר: "ישרו" דרך לה'. עיסקו בתורה

כשישובו לארצם (רד"ק), וכפל ואמר **יַשְּׁרוּ** תעשו דרך ישרה **בָּעֲרָבָה** במדבר **מְסִלָּה** תעשו דרך **לֵאלֹהֵינוּ** כי הוא ילך לפניהם (פ"ד): ד וכקריאת הקול הנ"ל כך יהיה, כי **כָּל־גֶּיא** עמק **יִנָּשֵׂא** [ה] יתרומם **וְכָל־הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ** [ו] להיות הדרך ישרה, ושנה **וְהָיָה** דרך **הֶעָקֹב** העקומה **לְמִישׁוֹר** תהיה ישרה **וְהָרְכָסִים** גבשושיות שבדרכים **לְבִקְעָה** היו לדרך ישרה וטובה (רש"י, ט"ד): ה ואז כשיצאו מן הגלות **וְנִגְלָה** יתגלה ויראה **כְּבוֹד יְהוָה** לעיני כולם **וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר** כל בני אדם **יַחְדָּו כִּי** הנחמות שנתנבאו הנביאים, אין זה מעצמם אלא **פִּי יְהוָה דִּבֵּר** כי נתקיימו כל הנחמות (רד"ק): ו **קוֹל** נבואה **אֹמֵר** לנביא **קְרָא** [ז] והכריז לרבים **וְאָמַר** הנביא **מָה אֶקְרָא** וקול הנבואה משיבו (רש"י): קראו **כָּל־הַבָּשָׂר** כל אומות העולם שיבואו עם גוג ומגוג למלחמה, יהיו כ**חָצִיר** יבלו ויכמשו כחציר השדה **וְכָל־חַסְדּוֹ** [ח] וגם הטובים שבהם שעשו פעמים חסד לא יועיל להם כי עוונותיהם רבים ועוד שהרעו

עיונים והארות

ותהיו בני חורין מן המלכיות (מעם לועז).

ג. וברש"י משמע דרך ה' היינו הדרך לעיר ירושלים שהיא עיר ה'.

ד. כאשר אתם עוסקים בתורה ובמצוות, פנו את לימוד התורה, מכל מכשול גאוה וחנופה (מעם לועז).

ה. ובילקוט איתא עתידה כנסת ישראל לומר לפני הקב"ה, רבונו של עולם הריני רואה מקומות שקלקלתי בהם ובושני מהם, שנאמר ראי דרכך בגיא, אומר לה הקב"ה הריני מעבירם, שנאמר כל גיא ינשא (ספרי).

ו. וברד"ק דכל זה משל כי העליה בהרים והירידה תיגע להולכי דרכים והם לא ייגעו ולא יעפו.

ז. ורש"י כתב ד"א כל הבשר חציר סוף אדם למות לפיכך אם אמר לעשות חסד הרי הוא כציץ השדה אשר ימולל ויבש ואין לסמוך עליו שאין בידו לקיים שמא ימות שכשיבש חציר נבל ציץ כן כשמת האדם בטלה הבטחתו אבל דבר אלהינו יקום כי הוא חי וקיים ובידו לקיים.

ח. ובתיקוני הזהר (דף עג:) פירש פסוק זה על התלמידי חכמים שאינם עוסקים בתורת הסוד וז"ל: נתיב תניינא, ורוח אלקי"ם מרחפת על פני המים, מאי ורוח, אלא בודאי בזמנא דשכינתא נחתת בגלותא, האי רוח נשיב על אינון דמתעסקי באורייתא, בגין שכינתא דאשתכחת בינייהו, והאי רוח אתעביד קלא, ויימא הכי אינון דמיכין דשינתא בחוריהון, סתימין עיינין אטימין דלבא, קומו ואתערו לגבי שכינתא, דאית לכון לבא בלא

לישראל, ולכן יהיו **כְּצִיִּין** כפרח **הַשָּׂדֶה** הנופל גם ברוח הנושבת (רד"ק): ז לכן **יָבֵשׁ** יתייבשו הגויים כ**חָצִיר** [ט] וגם כ**נֶבֶל צִיִּין** כפרח הנובל יבלו ויכמושו וכולם יאבדו **כִּי רוּחַ יְהוָה נָשְׁבָה בּוֹ** והפילה אותו **אָכֵן** וכן באמת יהיה שיפלו כ**חָצִיר הָעָם** שעם גוג (מ"ד): ח וכפל ואמר לחזק הענין (רד"ק) העם הזה **יָבֵשׁ** יתייבש כ**חָצִיר** ו**נָבֵל** ויכמוש כ**צִיִּין** וכולם יאבדו (מ"ד) **וּדְבַר־אֱלֹהֵינוּ** שהבטיח על ידי הנביאים (רד"ק) **יָקוּם לְעוֹלָם** [י]: ט **עַל**

עיונים והארות

סכלתנו למנדע בה, ואיהו ביניכו:

ורזא דמלה קול אומר קרא, כגון קרא נא היש עונך ואל מי מקדושים תפנה, והיא אמרת מה אקרא, כל הבשר חציר, כלא אינון כבעירן דאכלין חציר, וכל חסדו כציץ השדה, כל חסד דעבדין לגרמייהו עבדין, ואפילו כל אינון דמשתדלין באורייתא, כל חסד דעבדין לגרמייהו עבדין, בההוא זמנא ויזכור כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב לעלמא, ודא איהו רוחא דמשיח, וי לון מאן דגרמין דיזיל ליה מן עלמא ולא יתוב לעלמא, דאלין אינון דעבדין לאורייתא יבשה, ולא בעאן לאשתדלא בחכמה דקבלה, דגרמין דאסתלק נביעו דחכמה דאיהי י' מינה, ואשתארת ב' יבישה, וי לון דגרמין עניותא וחרבא וביזה והרג ואבדן בעלמא, והאי רוח דאסתלק איהו רוח דמשיח כמה דאתמר, ואיהו רוח הקדש, ואיהו רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה': ועיין מ"ש על זה מהרח"ו בהקדמתו לשעה"ק באורך.

ט. יבש חציר וכו' - פירוש הענין, כי יש גלגול בדומם ובצומח ובבעלי חיים ובאדם, והוא שהאור שירד למטה עולה ומתברר, וזשה"כ יהי אור. ופירוש, שיעלה האור שירד למטה. ובאותו מאמר, עלה מה שבא בצומח על גבי קרקע, ועמד שם, עד שבא אדה"ר והתפלל עליו והעלהו. וכשעולה בעשב, מתברר והולך, עד שיגמר להתבשל העשב ההוא. המשל, כשעולה בחיטה, מתברר והולך עד שיתייבש החטה, וכשנתיבשה כבר נגמר בירורו, ועלה כל האור שראוי לאוכלו, וכשהאדם אוכל אותו, מעלה אותו למעלה. וז"ש יבש חציר, כשמתייבש החציר שהוא העשב, נבל ציץ, שהוא החטה שבתוכו נופל, ואינו דבק בתבן כמו שהיתה דבקה כשהיא לחה. וזהו נבל ציץ ודבר אלהינו יקום לעולם. פירוש, דבר אלהינו שאמר יהי אור, שיעלו למעלה, מקים אותם לעולם, שאינם נופלים עוד. וכשיתבררו כל האורות ויעלו למעלה, אז תהיה הגאולה. וזש"ה על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון וכו'. משם הרב זלה"ה. (מהרח"ו בס' הליקוטים).

י. פירוש הפסוק הוא, שדברי ה' יתברך בתורתו הקדושה לא תתבטל ולא תשתנה חלילה מפני אנשים שוטים שמפקירים אותה, כי מה נחשבים הם מול דברי ה' החיים והקיימים, ואותם בני אדם שימיהם עלי חלד קצובים, כציץ השדה פן יציצו על ימים הקצובים אשר ניתן להם, ועד מהרה יבולו ואינם, ובשביל סכלותם לא ישתנו חלילה דברי אלקים חיים הקיימים לנצח. בוא וראה נס פורים או נס חנוכה, הוא הרבה יותר

הַר–גָּבֹהַ עֲלִי–לָךְ לְהַשְׁמִיעַ הקול (רד"ק) ולבשר על הגאולה מְבַשֶּׂרֶת צִיּוֹן עדת הנביאים המבשרים טוב לציון (רש"י) הָרִימִי בַכֹּחַ קוֹלֵךְ מְבַשֶּׂרֶת יְרוּשָׁלִָם הָרִימִי אַל–תִּירָאִי מלבשר אִמְרִי לְעָרֵי יְהוּדָה הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם בא לגאול אתכם וכבודו ישוב לירושלים (רד"ק): ׀ הִנֵּה אֲדֹנָי יֱהוִה כשיבא לגאול אתכם בְּחָזָק בכח וגבורה (פ"ד) יָבוֹא על האומות ליפרע מהם (רש"י) וּזְרֹעוֹ מָשְׁלָה לוֹ ואינו צריך לעזרת זולתו (פ"ד) הִנֵּה שְׂכָרוֹ שיתן לבוטחים בו בגלות (רד"ק) אִתּוֹ אצלו וּפְעֻלָתוֹ ושכר הפעולה לצדיקים, מזומן לְפָנָיו (רש"י): יא הקב"ה יתנהג עם עמו כְּרֹעֶה טוב שאת עֶדְרוֹ יִרְעֶה בנחת שִׂבְיוֹ יְקַבֵּץ טְלָאִים הקטנים [לא במקל (פ"ד)] וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא את אותם הטלאים הקטנים, ואת אמותיהן הנקראות עָלוֹת [הבקר והצאן המניקות] יְנַהֵל ינהג בנחת כך הקב"ה ינהל את ישראל מהגלות לאטם ויסמוך כל חולה וכל נשבר (רד"ק): יב ואמר דלא יתמהו הגויים שאוציא את ישראל מעבדותם, כי מִי כמוהו שיודע כמות המים כאילו מָדַד אותם בְּשָׁעָלוֹ [יא] באגרופו את

עיונים והארות

מאלפיים שנה, האם היה שנה אחת שנתבטלה מצוה זו מכלל ישראלי ואף שהיא רק מצוה דרבנן, ואותם שוטים שמקלקלים עתידים ליתן את הדין (החפץ חיים זצ"ל בקונטרס "תפארת אדם" פ"ח, הו"ד בליקוטי ח"ח).

יא. עיין בתרגום יונתן שפי' בענין אחר, וכן רש"י ביאר באופן אחר עי"ש.

ובגמ' איתא - אמר ליה ההוא מינאה לר' אבהו אלקיכם כהן, שנאמר ויקחו לי תרומה, כי קבריה למשה במאי קא טביל, וכי תימא במיא, והא כתיב מי מדד בשעלו מים, אמר ליה בנורא קא טביל, שנאמר הנה ה' באש יבא, ומי סלקא טבילותא, אמר ליה אין, דכתיב כל דבר תעבירו באש וטהר (סנהדרין ל"ט).

מי מדד בשעלו מים, לפי שנאמר ונסכיהם חצי ההין אל יטעך יצרך לומר שיש לפניו אכילה ושתיה, אמר רב חייא בר אבא גבור שהוא מהלך בדרך ואין לו כלי לשאוב מים, כמה ישתה בכפיו, עשר פעמים או חמש או ארבע או שתים, פחות משתים אינו שותה, וכל מי בראשית הם מלא שעלו של הקב"ה, שנאמר מי מדד בשעלו מים, הא לא אמרתי לך אלא לזכותך שאמרתי ונעשה רצוני. (ילק"ש)

עומק ה**מַּיִם** בים, **וְשָׁמַיִם** ומי כמוהו יודע רוחב השמים כאילו **בַּזֶּרֶת** [מדה בת חצי אמה] **תִּכֵּן** מדד אותם **וְכָל** [ומדד] **בַּשָּׁלִשׁ** [מדה גדולה הנקראת שליש] **עֲפַר הָאָרֶץ** ומי כמוהו היודע מדת עפר הארץ כאילו מדדם בשליש **וְשָׁקַל בַּפְּלָס** [ברזל המסומן לדעת משקל] ה**הָרִים** ומי כמוהו היודע משקל ההרים כאילו שקלם בפלס **וּגְבָעוֹת** כאילו מדדם (רד"ק) **בְּמאזְנָיִם** [בכף המשקל (ע"צ)]: יג **מִי–תִכֵּן** מי הצליח להטות **אֶת–רוּחַ יְהוָה** אחר דעתו [וי"מ מי נתן את רוח הקודש בפי הנביאים רק ה' (ת"י, רש"י)] **וְאִישׁ** ומי הוא האיש **עֲצָתוֹ יוֹדִיעֶנּוּ** שיודע עצתו לקב"ה (רד"ק): יד וחזר וכפל ודבריו: **אֶת** עִם **מִי נוֹעָץ** נתייעץ עמו ה' **וַיְבִינֵהוּ** [יב] והשכיל אותו בינה, ומי הוא **וַיְלַמְּדֵהוּ** שילמדו ללכת **בְּאֹרַח** בדרך **מִשְׁפָּט** ומי **וַיְלַמְּדֵהוּ דַּעַת וְדֶרֶךְ תְּבוּנוֹת יוֹדִיעֶנּוּ** וכפל הדבר לתפארת המליצה (מ"ד ע"פ רד"ק): טו **הֵן** גבורת ה**גּוֹיִם** תחשב למולו **כְּמַר** כטיפת מים, הנופלת **מִדְּלִי** שהיא דבר מועט **וּכְשַׁחַק** כאבק הנשחק מעיפוש ה**מאזְנָיִם** של נחושת **נֶחְשָׁבוּ** שיוצאים ממנה בנפיחה קלה **הֵן אִיִּים** איי הים, אם ירצה **כַּדַּק** כאבק דק **יִטּוֹל** יהפכם וישליך אותם (רד"ק, מ"ד): טז **וּלְבָנוֹן** כל עצי היער שבלבנון **אֵין** בהם **דֵּי** מספיק **בָּע�ֵר** להבעיר אש על מזבחו **וְחַיָּתוֹ** והחיות שבלבנון **אֵין** בהם **דֵּי** מספיק להקריבם **עוֹלָה** לפניו (ת"י, רש"י) וי"מ אין די בהם לכפר על עוון האומות (רש"י): יז **כָּל–הַגּוֹיִם** נחשבים **כְּאַיִן נֶגְדּוֹ** כאין הם בעיניו ואין חשובים לפניו (רש"י) וכפל ואמר, פחות

עיונים והארות

יב. ורש"י פירש וז"ל: את מי מן העכו"ם נועץ כמו שנועץ עם הנביאי' כמו שנא' באברהם וה' אמר המכסה אני מאברהם (בראשית כו) וגו'. ויבינהו וילמדהו באורח משפט - את מי מן העכו"ם עשה כן שלמדו חכמה כמו שעשה לאברהם שנתן לב להכירו מאליו ולהבין בתור' שנא' וישמור משמרתי ואומר למען אשר יצוה (בראשית יח) וגו' וכליותיו היו נובעות חכמה שנא' אף לילות יסרוני כליותי.

מֵאֶפֶס (רד"ק) וָתֹהוּ [חלל ריק (מ"צ)] נֶחְשְׁבוּ־לוֹ לפניו: יח וְאֶל־מִי מהדברים
תְּדַמְּיוּן תדמו את הָאֵל הרי לא נמצא לו דימוי כלל וּמַה־דְּמוּת ומה הדמיון אשר
תַּעַרְכוּ לוֹ תשוו אליו (ע"פ מ"ד): יט ותמה ואומר, וכי תדמו לו ח"ו את הַפֶּסֶל [של העשירים]
אשר נָסַךְ התיכו חָרָשׁ האומן וְצוֹרֵף בַּזָּהָב יְרַקְּעֶנּוּ ירדד וישטח עליו מלמעלה
וּרְתָקוֹת שלשלאות כֶּסֶף יעשה הצוֹרֵף למושכו בהם, כי הוא מאליו לא יזוז ממקומו (מ"ד):
כ [וכי תדמו לו את הפסל של העניים, וז"ש] הַמְסֻכָּן [יג] מי שהוא עני שאינו יכול להפריש תְּרוּמָה
לפיסלו הנה בוחר לו עֵץ חזק, אשר לֹא־יִרְקַב יִבְחָר לעשות לו פסל, וחָרָשׁ אומן חָכָם
יְבַקֶּשׁ־לוֹ מחפש לו לְהָכִין לו את הַפֶּסֶל שלֹא יִמּוֹט יתפרדו חלקיו (רד"ק):
כא הֲלוֹא תֵדְעוּ משיקול הדעת מי הוא אדון העולם, ואם לא תדעו מדעתכם הֲלוֹא תִשְׁמָעוּ
ממה שקוראים בספרים אשר חקרו מי אדון הארץ, וגם אם לא קראתם בספרים הֲלוֹא הֻגַּד מן הקבלה
איש מפי איש מֵרֹאשׁ [מימים קדמונים] לָכֶם הֲלוֹא אתם בעצמכם הֲבִינֹתֶם אם יש לכם
דעת להבין, יכולים אתם להבין מן מוֹסְדוֹת יסודות הָאָרֶץ על מה עומדת (רד"ק): כב הלא הוא
הַיֹּשֵׁב עַל־חוּג הָאָרֶץ על השמים המסבבים את הארץ [כמחוגה] וְיוֹשְׁבֶיהָ יושבי הארץ
המה בעיניו כַּחֲגָבִים הלא הוא הַנּוֹטֶה הפורש (רד"ק) כַּדֹּק כיריעה (רש"י) כקרום דק
שָׁמַיִם וַיִּמְתָּחֵם פרש אותם כְּאֹהֶל לָשָׁבֶת תחתיו (מ"ד): כג הוא הַנּוֹתֵן
רוֹזְנִים שרים שמתפארים בגדלותם ובוטחים בכחם ובחילם (רד"ק) לְאָיִן ולאפס שֹׁפְטֵי אֶרֶץ
המתגאים כַּתֹּהוּ כאפס עָשָׂה אותם (מ"ד): כד כל כך יתן אותם לאין ולאפס עד שיאמרו הרי הם

עיונים והארות

יג. ורש"י פירש המסכן - המלומד עי"ש.

אַף אפילו כאילו **בַּל** שלא **נִטָּעוּ** [יד] מעולם וַ**אַף** כאילו **בַּל** לא **זָרָעוּ** מעולם וְ**אַף** כאילו היו **בַּל** בלי **שֹׁרֶשׁ בָּאָרֶץ גִּזְעָם** דלכשיעקרו לא יחזרו לקדמותם (רש"י) **וְגַם–נָשַׁף בָּהֶם** וגם עקירתם היא במהרה כנשיבת הרוח (רד"ק) ובנפיחה קלה **וַיִּבָּשׁוּ וּסְעָרָה** רוח סערה **כַּקַּשׁ תִּשָּׂאֵם** ממקומם (ע"ד): כה **וְאֶל–מִי תְדַמְּיוּנִי** תוכלו לדמות אותי **וְאֶשְׁוֶה** לו (רד"ק) **יֹאמַר** האל ה**קָּדוֹשׁ** [טו] (ע"ד): כו **שְׂאוּ–מָרוֹם עֵינֵיכֶם** הרימו עיניכם לשמים **וּרְאוּ** ותתבוננו **מִי–בָרָא** את **אֵלֶּה** כל צבאות השמים (מרום) הכוכבים והמזלות, תתבוננו מי הוא **הַמּוֹצִיא בְמִסְפָּר צְבָאָם** [טז] בכל יום, ו**לְכֻלָּם** לכל אחד מן צבא

עיונים והארות

יד. ובתרגום יונתן פי' הכל בענין אחר עי"ש.

טו. ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש שאו מרום עיניכם, אמר הקב"ה אל מי תדמיוני, בשר ודם אם יהיה מהלך בחשכה ובא אדם ומאיר לו אינו צריך להחזיק לו טובה? ואתם ישנים בלילה ואני מאיר לכם את היום, אין אתם צריכים להחזיק לי טובה? שאו מרום עיניכם וגו', בזכות מה הם עומדים, אלה תולדות השמים והארץ, בזכות אלה שמות בני ישראל, ואלה בזכות מי, בזכות אלה העדות והחקים והמשפטים (תנחומא).

והקדמונים פירשו בדרך משל, אם יש אדם גדול שהוא גדול הדור ומפורסם על פני תבל, ויש עוד אדם גדול, הלא יכול האדם הפשוט לחשוב בדעתו, שזה הגדול שוה ודומה בערכו לאותו הגדול המפורסם. אך כאשר ישמע שזה הגדול מספר בשבחו של הגדול המפורסם ואומר שאין כמוהו, מזה הוא יוכל להבין שזה הגדול איננו מגיע לאותו גדול מפורסם.

כן יכול האדם לחשוב שיש מלאכים קדושים שהם בערכם כהבורא יתברך שמו, אך אם המלאך הקדוש אומר בעצמו על הקדוש ברוך הוא שהוא קדוש, מזה נוכל להבין שאין כמוהו.

וזהו שאומר הכתוב: "ואל מי תדמיוני ואשוה", כלומר לכל מי שיעלה בדעתכם שאני שוה ודומה לו. "יאמר קדוש" – הוא בעצמו יאמר עלי קדוש (פתח השער).

טז. המוציא במספר צבאם - וכתיב מונה מספר לכוכבים, כשהקב"ה קורא הכל עונים, מה שאי אפשר לו לבשר ודם לקרא שני שמות כאחד... רבי מאיר אומר משום רבי דוסתאי, כתוב אחד אומר מונה מספר לכוכבים, וכתוב אחד אומר המוציא במספר צבאם, כיצד יתקיימו שני כתובים הללו, מגיד שאין שם שנוי, לא השם שנקרא עכשו נקרא לאחר זמן, וכן הוא אומר ויאמר אליו מלאך ה' למה זה תשאל לשמי והוא פלאי, ואיני יודע לאיזה שם אני מתחלף (ספרי).

כתוב אחד אומר לכלם בשם יקרא, וכתוב אחד אומר לכלם שמות יקרא, אם שמות למה שם, ואם שם למה שמות. אלא כשהקב"ה מבקש

השמים **בְּשֵׁם** הראוי לו **יִקָּרֵא** וכל זה **מֵרֹב אוֹנִים** התגלות הכח **וְאַמֵּיץ** והתמדת ה**כֹּחַ** שיש לו לבורא יתברך, לכן **אִישׁ לֹא נֶעְדָּר** אחד מהם לא נחסר כל ימי עולם (מ"ד, מלבי"ם):

עיונים והארות

הוא קורא לכלם כאחד, וכשהוא מבקש קורא לכל אחד בשמו, גבריאל מיכאל (ילק"ש).

☜ חדש!!! ☞

ניתן לרכוש את החוברת כל שבוע
בחנות הישיבה

"הידור מצוה"

רחוב אורט ישראל 4 בת ים

בעלות 10 ₪ בלבד

לבירורים ניתן ליצור קשר
בטלפון: 03-505-1111